

—Людзьмі звацца!

Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

18

СНЕЖНЯ
1992 г.
№ 51 (3669)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 1 рубель.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Лімаўскія дыялогі:

ЦІ ВІДНО СВЯТЛО Ў КАНЦЫ ТУНЕЛЯ?

Гутараць Міхась ЗАМСКІ і Генадзь
ЛЫЧ.

СТАРОНКІ 5, 12

АДЗІНАЕ НЕПАДЗЕЛЬНАЕ—ДУХ

Сучаснае прачытанне эсэ Уладзіміра
САМОЙЛЫ.

СТАРОНКІ 6—7

«БАЦЬКАЎШЧЫНА»

Выпуск «газеты ў газеце», прысвечаны
Сходу беларусаў блізкага замежжа.

СТАРОНКІ 8—9

«У ЯКОЙ БЫ РАСКОШЫ НІ ЖЫЎ...»

Гутарка Зміцера ЯЎТУХОВІЧА з арга-
нізатарам і кіраўніком беларускага эс-
раднага аркестра ў Амерыцы Уладзімі-
рам БЫЧКОЎСКІМ.

СТАРОНКА 10

ЗАГАДКА ГЕДЫМІНА

Уладзімір КАЗБЯРУК пра малавядо-
мыя старонкі беларускай гісторыі.

СТАРОНКІ 14—15

У КРАІНЕ АНАТОЛЯ СЕРБАНТОВІЧА

Нататкі Марыі
ПАНКОВАЙ.

СТАРОНКА 16

КАЛЯДНАЕ ШЧЫРАВАННЕ

На стыку гадоў «ЛіМ» вырашыў з'арга-
нізаваць нешта накшталт «Кіёска шчыраван-
няў» — запрасіць сваіх чытачоў шчыра вы-
казацца пра жыццё, падзяліцца сваімі дум-
камі пра дзень заўтрашні, пра лёс свой і
лёс Бацькаўшчыны.

Бо прамінае і праміне пара лозунгавага,
семантычнага, так бы мовіць, адраджэння,
— надыходзіць і надыходзе час відавочнага і
зматырылізаванага клопату пра негалас-
лоўнасць таго працэсу, што завем мы Ад-
раджэннем, пра адпаведнасць слоў і прак-
тычнага чыну, лозунгаў і рэальных ваколь-
ных змен. А ў рэчаіснасці для чалавека,
якога мы звыкла завем «маленькім», якая-
небудзь маленечкая драбязя-дробязь за-
ўсёды значыла больш, чым самыя гучныя
— таталітарныя — лозунгі. Бацькаўшчына
павінна прыходзіць да сваіх сыноў і дачок
якімі-небудзь дробязямі — у побыце,
сям'і, на вуліцы, у эстэтычных патрэбах і
г. д.

Але чаго, якіх дробязей прагне сёння ма-
ленькі чалавек — мы з вамі, шануюныя чы-
тачы? Вось і запрашаем вас адказаць на
наступныя пытанні (лістом альбо па тэлефо-
не 33-19-85, ці прыйшоўшы да нас у рэдак-
цыю з 13 да 16 гадзін):

1. (КАЛЯДНАЕ) Як вы сёлета будзеце
святкаваць (святкавалі) Новы год? Якое
святкаванне вам асабіста даражэй: Новы год ці
Каляды (нараджэнне Хрыстова, калі Вы
вернік)? Ці ўмеце вы калядаваць, шчадра-
ваць і ці жадалі б навучыцца гэтаму?

2. (ЖЫЦЦЁВАЕ) Што вы думаеце наконт
свайго ўласнага лёсу: а) ён неаддзельны ад
лёсу рэспублікі; б) зладзіце яго як-небудзь
самі, упаасобку, толькі для гэтага бракуе...
чаго бракуе?

ПІШЫЦЕ, ТЭЛЕФАНУЙЦЕ, ЗАХОДЗЬЦЕ
— НА КАЛЯДНАЕ ШЧЫРАВАННЕ!

Адзел пісьмаў і грамадскай думкі.

Кола Дзён

На мінулым тыдні газеты паведамілі, што ў лістападзе ўпершыню за апошнія гады на Беларусі назіраўся рост прамысловай вытворчасці. Аўтар аднаго з каментарыяў на падставе гэтага факта зрабіў адназначны вывад: Беларусь выходзіць з эканамічнага крызісу. Вельмі хацелася б у гэта паверыць. Сапраўды — каму ж не хочацца глядзець у будучыню з аптымізмам? А усё ж такі, відаць, ранавата біць у літаўры. Успомнім, што павелічэнне аб'ёмаў вытворчасці заўсёды было галоўнай мэтай сацыялістычнай эканомікі. Але ж дабрабыт звычайных людзей за гэтым няхільным ростам чамусьці ніяк не паспяваў. Пакупнікі маюць у рэальнасці справу не з лічбамі Дзяржкамстата, а з наяўнасцю тавараў у магазінах і грошай у кашальках (ці іх адсутнасцю). Вядома, лібералізацыя цен не стала і не магла стаць панацеяй для эканомікі, а спадзяванні на тое, што «рынак сам сабе адрэгулюе», аказаліся, мякка кажучы, перабольшанымі. І хто, у прынцыпе, можа быць супраць павышэння аб'ёмаў вытворчасці ў прамысловасці? Есць толькі адно пытанне: якой цаной? І хто будзе плаціць?

10 СНЕЖНЯ

На тэрыторыі Еўропы назіралася поўнае зацьменне Месяца. З гэтай касмічнай з'явай супала свайго роду палітычнае «зацьменне» ў Маскве. У гэты дзень прэзідэнт Расіі Б. Ельцын абвінаваціў з'езд народных дэпутатаў у спрабах узурпіраваць уладу і прапанаваў правесці рэфэрэндум, каб выявіць, каму народ даярае правядзенне рэформ — прэзідэнту ці з'езду. Дэпутаты прынялі ў адказ контрзаяву. Ход падзей пачаў набываць небяспечны характар.

Міністэрства юстыцыі Беларусі зарэгістравала Беларускаю лігу правоў чалавека — першую арганізацыю такога роду ў рэспубліцы.

11 СНЕЖНЯ

У Мінску завяршылася нарада экспертаў Асацыяцыі садзеяння ААН Беларусі, у якой удзельнічалі дэлегацыі ЗША, а таксама Расіі, Украіны, Казахстана і Малдовы.

У Доме літаратара ў Мінску прайшла прэзентацыя Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта, у якім пачалі атрымліваць адукацыю па новых праграмах беларускія студэнты. Навучэнцаў і выкладчыкаў навукальнай установы вітаў Старшыня ВС Беларусі С. Шушкевіч.

12 СНЕЖНЯ

У выніку перамоў прэзідэнта Расіі Б. Ельцына, спікера расійскага парламента Р. Хасбулатава і старшыні Канстытуцыйнага суда В. Зоркіна былі дасягнуты кампраміс. Паводле пастановы, зацверджанай на з'ездзе большасцю дэпутатаў, у красавіку наступнага года павінен адбыцца рэфэрэндум па асноўных палажэннях новай Канстытуцыі. Да гэтага моманту заканадаўчая і выканаўчая ўлады маюць намер захоўваць «статус-кво».

13 СНЕЖНЯ

У сталіцы Беларусі, у Палацы спорту прайшоў «Баль алімпійцаў». Ён быў прысвечаны 40-годдзю ўдзелу беларускіх спартсменаў у Алімпійскіх гульнях. Чэмпіёнаў, сярод якіх былі А. Мядзведзь, А. Кошаль, Л. Тараненка, В. Шчэрба і іншыя папулярныя спартсмены, віталі старшыня НАК рэспублікі У. Рыжанкоў і старшыня асацыяцыі алімпійскіх камітэтаў Еўропы доктар Ж. Раге.

14 СНЕЖНЯ

Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевіч пачаў свой рабочы тыдзень з паездкі ў Горацкі раён, дзе сустракаўся з вяскоўцамі, работнікамі сельгаскадэміі, мясцовымі кіраўнікамі. Галоўнай тэмай размоў былі зямельная рэформа і прыватызацыя.

З трох кандыдатаў на пост прэм'ер-міністра Расіі, якія набралі ў ходзе «рэйтывага» галасавання дэпутатаў на з'ездзе найбольшую колькасць галасоў, Б. Ельцын выбраў віцэ-прэм'ера В. Чарнамырдзіна. З'езд зацвердзіў прадстаўленую кандыдатуру і ў той жа дзень скончыў работу. Можна сцвярджаць, што эпоха Гайдара і яго рэформ таксама скончылася.

15 СНЕЖНЯ

ВС Беларусі правёў закрытае пасяджэнне, на якім разгледзеў пытанне аб вайскавай дактрыне рэспублікі.

16 СНЕЖНЯ

Завяршыўся візіт Міністра абароны Беларусі П. Казлоўскага ў Польшчу, дзе прайшлі яго перамовы з Міністрам нацыянальнай абароны гэтай краіны Я. Анышкевічам.

ПАРЛАМЕНЦКІ ДЗЕННІК

ВЕРА, ЗАКОН І ПАДАТКІ

«Не хлебам адзіным жыве чалавек». Гэту біблейскую ісціну прапановаў успомніць намеснік старшыні парламенцкай камісіі па галаснасці, сродках масавай інфармацыі і правах чалавека А. Вярцінскі, які прадстаўляў законапраект Аб свабодзе веравызнання. Да гэтага законапраекта сесія вярталася неаднойчы, і спрэчка вакол асобных яго палажэнняў узнікала нямаля. Абкладаць даходы царквы падаткамі ці не? Патрыяршы экзарх Беларусі мітрапаліт Філарэт дазволіў сабе ў сувязі з гэтым нагадаць калегам па парламенце, што доўгі час падаткі на рэлігійныя арганізацыі дасягалі 80 працэнтаў. А ўвесь даход царква «добраахвотна» пералічвала ў Савецкі фонд міру. Тым часам храмы прыходзілі ў заняўбанне, а вернікі нічога не маглі зрабіць. Прапанова зняць падаткі на даходы ад рэлігійнай (але толькі не гаспадарчай) дзейнасці была

прынята.

А вось пераканаць большасць дэпутатаў у неабходнасці падаткавых паслабленняў на развіццё навукі і тэхнікі пры разглядзе праекта закона Аб асновах дзяржаўнай навуковай палітыкі не ўдалося. Магчыма, маюць рацыю тыя, хто лічыць неабходным вырашыць гэтае і іншыя пытанні ў прынцыпе, пры фарміраванні дзяржбюджэту і ўнясенні змен у закон аб падаткаабкладанні? Пытанне аб падатках — відаць, апошняе з галоўных эканамічных пытанняў, якое парламент зможа разгледзець да сваіх калядных канікулаў.

Трэба сказаць, што значная частка дэпутатаў незадаволеная такім прамаурджваннем. Тлумачэнні з боку прэзідыума — маўляў, камісіі не паспяваюць падрыхтаваць законапраекты да патрэбнай кандыцыі — выклікалі абурэнне на сесіі. Цікава, што на мінулым тыдні, як толькі дэпутаты выказалі

сваю незадаволенасць адкрыта, удалося фактычна за дзень прыняць і антыманапольны закон, і закон аб акцыянерных таварыствах, і шэраг іншых актаў.

На пачатку гэтага тыдня рабоце сесіі адчувалася некая насцярожанасць і няўпэўненасць. Верагодна, дэпутаты знаходзіліся пад уражаннем падзей на з'ездзе сваіх расійскіх калег, які скончыўся напружана. Ва ўсякім выпадку размовы ў кулуарах аб манеўрах Ельцына і Хасбулатава і аб прызначэнні Чарнамырдзіна прэм'ерам вяліся з большым імпэтам, чым спрэчкі на пытаннях, вынесеных на парадак дня. Думаецца, пытанне, якім задаваліся вельмі многія, сфармуляваў, нарэшце, дэпутат Б. Гец у выступленні ад мікрафона. Якой будзе рэакцыя кіраўніцтва рэспублікі і Вярхоўнага Савета на зварот, прыняты расійскім з'ездам, у якім парламентам незалежных дзяржаў прапануецца разгледзець пытанне аб канфедэрацыі? Можна, канечне, рабіць выгляд, што нічога такога не адбылося. Але рана ці позна парламент павінен будзе назначна сфармуляваць сваю прынцыповую пазіцыю.

Віталій ТАРАС.

РЭПЛІКА

Навуковыя аргументы альбо фальсіфікацыя?

Апошнім часам абаронцы калгасна-саўгаснай сістэмы разгарнулі прапагандысцкую кампанію ў абарону так званай калектыўнай уласнасці на зямлю. Напярэдадні абмеркавання гэтага пытання на сесіі Вярхоўнага Савета робіцца масіраваная атака на альтэрнатыўныя прапановы. Тое, што ў ёй удзельнічае калгасна-саўгаснае лобі, зразумела. Дзіўна толькі, што гэтую кампанію падтрымлівае сёй-той з вядомых вучоных-аграрнікаў. У якасці прыкладу прывяду надрукаваныя дзіялі ў «Белорусской ниве» артыкул акадэміка С. Скарэпанова: «Вопрос о земле пусть решат сами крестьяне». Ужо сама назва артыкула — тыповая бальшавіцкая дэма-

гогія.

Безумоўна, кожны мае права на сваё меркаванне. Але ж аўтар артыкула дапускае замену паняццяў. Ён піша, што адмова ад калектыўнай уласнасці на зямлю азначае на справе забарону калгасаў. Але ж гэта няпраўда. Калектыўная форма гаспадарання можа развівацца і на прыватнай зямлі (сямейныя фермы), і на дзяржаўнай, і на муніцыпальнай. Ніхто не перашаджае. Калектыўнай жа ўласнасці на зямлю нідзё ў свеце няма. Гэты тэрмін не мае пад сабою эканамічнай асновы, а таму ён антынавуковы. Але наша аграрная навука ўсё жыццё «абгрунтоўвала» мудрыя думкі партыйнай наменклатуры. Падобная сіла інерцыі

З БЛІЗКАГА ЗАМЕЖЖА

З'ЕЗД ЦІ МАТЧ-РЭВАНШ?

Толькі не кажыце мне, што драматычныя падзеі на VII з'ездзе народных дэпутатаў Расіі не маюць да нас ніякага дачынення. Маўляў, Масква — замежная краіна і хай яны там хоць на галовах ходзяць, нам што з гэтага? Каб жа так... Не ведаю, як будзе далей, а пакуль што мы з Расіяй — як тыя злучаныя сасуды: у адзін нальеш, у другім таксама з'явіцца...

Хто помніць, напярэдадні з'езда ў сродках масавай інфармацыі настойліва гучала думка, што «народныя абраннікі» Расіі, пераважна большасць якіх складае былая партыйна-дзяржаўная наменклатура, паспрабуюць ператварыць з'езд у аўтадафэ для прэзідэнта Расіі Б. Ельцына.

Як рэагаваў на гэта сам прэзідэнт? Вядома, што «кожны мніт себя стратегом, видя бой со стороны», але з самага пачатку я быў схільны пагадзіцца з тымі палітычнымі наглядальнікамі з дэмакратычнага лагера, якія лічылі, што такое не натуральнае ўтварэнне (з'езд народных дэпутатаў) даўно жыло сабе і яго чарговае скліканне нічога, акрамя расколу грамадства, не прынясе. Своечасова праведзены рэфэрэндум па гэтым пытанні мог бы паставіць усё кропкі над «і».

Прэзідэнт палічыў за лепшае працягнуць сваім непрымірым апанентам і адкрытым ненавіснікам аліўкавую галіну міру, ажыяраючы пры гэтым сваімі адданымі сябрамі і папечнікамі — знімаецца са свайго пасады старшыня расійскай тэ-

лекампаніі «Астанкіна» Ягор Якаўлеў, ідзе ў вымушаную, трэба думаць, адстаўку міністр інфармацыі Міхаіл Палтаранін, скасоўваецца ўплывова пасада Дзяржаўнага сакратара пры прэзідэнце, якую займаў Генадзь Бурбуліс. Здавалася, Б. Ельцын не ведае, якую яшчэ «костку» кінучы ў «пашчу» апзіцыі. Ён выступае з заканадаўчай ініцыятывай праводзіць на з'ездзе зацверджэнне чатырох самых важных «сілавых» міністраў — абароны, замежных і ўнутраных спраў, беспякі, добра ведаючы, што рэакцыя на большасць дэпутатаў саўдзельна даўно прагне крыві міністра замежных спраў Расіі Андрэя Козырава, з імем якога звязаны новы курс расійскай знешняй палітыкі, яе растуць міжнародны аўтарытэт. Узаман гэтых уступак Прэзідэнт патрабаваў зацверджэння з'ездам на пасядзе прэм'ера ўрада Ягора Гайдара, з якім і яго камандай звязваў свае надзеі на паспяховае правядзенне эканамічных рэформ, зольных выцягнуць краіну з глыбокага крызісу.

Дзіўна, але Ельцын, вопытнейшы палітычны баец, не разгледзеў, кажучы шахматнай мовай, элементарнага чатырохходавага матэ, які, пасміхваючыся, рыхтавала яму кансерватыўная большасць з'езда пад кіраўніцтвам Руслана Хасбулатава. Пасля трох дзён быццам міралюбных выступленняў, гэтай якіх было ўсыпіць пільнасць прэзідэнта, дэпутаты правальваючы кандыдатуру Я. Гайдара, парушыўшы гэтым усё напярэдня дамоўленасці.

Нарэшце, загнаны ў кут,

дзеінічае і сёння.

Далей паважаны вучоны аналізуе эфэктнасць калгаснай вытворчасці і падворнаў калгаснікаў і прыходзіць да высновы, што і ўраджайнасць бульбы, і надой ад каровы ў маніпуляцыі лічбамі пры савецкай уладзе навукаліся. Абы лічыць сведчылі на карысць сістэмы. Быццам бы паважаны спадар Скарэпанова не ведае, што ў былым СССР тры працэнты зямлі, замацаванай за прысядзібнымі гаспадарамі, далі ці не 30 працэнтаў усяго валавога збору бульбы і гародніны. Зноў жа па афіцыйнай статыстыцы ў калгасах і саўгасах гіне трэцяя частка ўсяго ўраджаю.

Хачу заўважыць апалагетам калектыўнай уласнасці на Зямлю: няўжо нас нічога не вучыць гісторыя?

Яўген ЛУГІН, старшыня Беларускай сляянскай партыі.

Б. Ельцын рашаецца нанесці ўдар у адказ — у чацвер 10 снежня з трыбуны з'езда выступае са зваротам да грамадзян Расіі, дзе па-сапраўднаму ацэньвае курс, якім ідзе гэты форум «народных абраннікаў». «На з'ездзе разгорнута магучае наступленне на курс, праводзімы прэзідэнтам і ўрадам, на тыя рэальныя пераўтварэнні, якія ўтрымлівалі краіну ўсе апошнія месяцы ад эканамічнай катастрофы, — гаворыць ён. — Тое, што не ўдапося зрабіць у жніўні 1991 года, вырашылі паўтарыць цяпер і ажыццявіць паўзучы пераворот». Нарэшце, дайшло...

Не перастаю здзіўляцца наўнасці людзей, якія вераць, што пасля разгрому мінулагадня пачуць камуністычная сістэма адышла ў нябыт. Не адышла. Яе ідзі і каштоўнасці па-ранейшаму валодаюць розумам тысяч і тысяч людзей, якія з гэтай сістэмы жылі і карміліся. І яны будуць прагнуць рэваншу, пакуль не перамогуць ці не будуць пераможаны. Мая асабістая думка: з чырвонай наваляй (а яна апошнім часам набывае і выразнае карычневае адценне) на паставе існуючай канстытуцыі (Брэжнеўскай, латанай-пералатанай) не справіцца. Павінны быць прыняты нейкія іншыя дзейсныя меры.

А пакуль што «чырвоныя» зусім расперазаліся. На ўсю з'ездаўскую залу істэртычна крычала ў мікрафон Каракіна, што трэба працягнуць руку дапамогі былым пучыстам, вязням «Матроскай цішыні»: «Гэ-

ХВОРЫМ ДЗЕЦЯМ — НАШЫ СЭРЦЫ

Навагодні зварот да ўсіх неаб'якавых людзей

Ідзе да нас, стукнецца ў дзверы Новы год. Ці стане ён новым, радасным, натхнёным і светлым?

Каб атрымаць жаданы адказ, задумаем: як адчуваюць сябе нашы дзеці, з якім настроем жывуць, чаго чакаюць ад заўтрашняга дня?

Крыўдна і горка, але мусім прызнаць — нашы дзеці ў вялікай бядзе. Іх, бязвінных, найбольш балюча зачэпіў чарнобыльскі джын, які вылецеў з чэрава атамнага рэактара. Яны пакутуюць ад хворай экалогіі, недасканалых медыцыны і педагагікі, бацькоўскай разбэшчанасці, ад эканамічнай дэбільнасці і палітычнай тузаніны.

Існуюць нават дзіцячыя чэргі: каб купіць цікавую цацку, танную вопратку, каларыйную чыстую ежу. Але самая зганная чарга — у бальніцы, на лячэнне.

У нашай рэспубліцы наладжана для хворых дзяцей 18 тысяч бальнічных ложкаў. Яны ніколі не пустыюць. На іх, разам з таблеткамі, уколамі, кропельніцамі, нашы дзеці будуць сустракаць Новы год.

Беларускі дзіцячы фонд, як таварыства сяброў дзяцей, арганізуе навагоднія падарункі для тых дзяцей-пакутнікаў, каго сустрэне Дзед Мароз у аддзяленнях дзіцячай анкалогіі, кардыялогіі, псіхіятрыі. Мы наведзем дзяцей-інвалідаў у і гарадской дзіцячай бальніцы, хворых дзяцей у Навінках, Аксакішчыне. Пабываем на вуліцы Чарвякова ў гемафілаў, на вуліцы Сухой у дзяцей з паталогіяй слыху і мовы, у аддзяленні «Пратэзіст».

Ад імя Праўлення Беларускага дзіцячага фонду звярта-

емся да кіраўнікоў Рэспублікі, народных дэпутатаў, лідэраў усіх партый, грамадскіх арганізацый, камітэтаў і фондаў, да прадпрыемстваў, да прадстаўнікоў сям'яў, у саветы рабочых калектываў і прафсаюзаў, да творчай і навуковай інтэлігенцыі з настойлівым заклікам:

Давайце сэрцам адчуем дзіцячую бяду. Знойдзем час, жаданне і магчымасці, каб у калядныя, пераднавагоднія дні наведзець кожнае хворе дзіця.

Дзяцей, якія чакаюць нашай спагады і ласкі, можна адшукаць у бальніцах і санаторыях, у дыспансерах і прафілакторыях. Багата дзяцей-інвалідаў жывуць у сям'ях. Іх трэба прыгадаць перад святам, наведзець стомленых ад гора матуль, дапамагчы і паспачываць ім.

Нагадваем адрасы міласэрнасці: 18 тысяч хворых дзяцей у стацыянарах, 12,5 тысячы дзяцей-інвалідаў, 83 школы-інтэрнаты з хворымі дзецьмі.

Азірніцеся наўкол сябе, добрыя людзі, і зрабіце крок да дзіцячай бяды, сэрцам зразумейце пакуты і смутак малых нашых нашчадкаў, і Вам абавязкова захочацца зрабіць дабрачынную справу. А дзеці ўзямем узнагародзіць Вас усмешкай, добрым позіркам і пацалункамі.

Поспеху Вам і натхнення на шляху міласэрнасці да хворых дзяцей.

Здароўя і жадання рабіць дабро!

З НОВЫМ ГОДАМ, СЯБРЫ ДЗЯЦЕІ!

Уладзімір ЛІПСКІ,
прэзідэнт Беларускага
дзіцячага фонду.

тыя людзі не злачынцы, гэтыя людзі — героі!».

Чаму ж з такой асалодай працінікі Ельцына правалілі на з'ездзе прапанаваную ім кандыдатуру Ягора Гайдара? Схільны пагадзіцца з вельмі паважаным мною маскоўскім публіцыстам і эканамістам Ота Лацісам, які лічыць, што ў рэшце рэшт справа не ў самой асобе Я. Гайдара. Асноўнае, што рухае «непрымірымай» апазіцыяй, якая задае тон на з'ездзе, — трывога і непакой за тое, у чыіх руках апынецца ўласнасць і ўлада — асноўныя пытанні ва ўсякай рэвалюцыі. Вось тут «апазіцыянеры» не могуць не разумець, што курс рэформ, прыводзімы ўрадам Гайдара, не пакідае ім ніякіх шанцаў на ўладу, на магчымасць распаўсюджвання фантастычнымі расійскімі багаццямі...

Зараз я дазволю сабе вярнуцца да метафары аб злучаных сасудах, з якой пачаў гэты нататкі. Давайце на хвілінку ўявім, што з'ездзе ўдалося б ажыццявіць сваю звышзадачу — пазбавіць Б. Ельцына прэзідэнцкіх паўнамоцтваў. У якім кірунку разгарнула б сваю дзейнасць заканадаўчая ўлада ў Расіі — здагадацца няцяжка. Адзін з лідэраў апазіцыі Б. Ісакаў, даўно вядомы сваёй варожасцю да Ельцына, выступаючы «ад мікрафона» падчас абмеркавання адной з паправак да Канстытуцыі і выказваючыся на карысць таго, каб у фармулёўцы закона засталася вызначэнне — СССР, сказаў: «Я разумею, што гэтае слова, нібы костька ў горле ў першую чаргу тых кіраўнікоў у нацыянальных рэспубліках, якія захапілі ўладу, дзякуючы злачынай змове ў Белакежскай пушчы. Не ведаю, колькі гэта будзе яшчэ працягвацца, можа,

год ці два, але ў рэшце рэшт СССР будзе адноўлены. У гэтым я цвёрда ўпэўнены». Зазначым, што Ісакаў застаўся з гэтым сваім «праароцтвам» не ў гордай адзіноце. Гучалі прапановы паставіць на «форуме» пытанне аб скасаванні СНД і аднаўленні СССР, хай і на канфедэратыўнай аснове.

...Зварот прэзідэнта Расіі Б. Ельцына да народа з прапановай правесці рэферэндум, каб вызначыць, з кім ён, выклікаў сярод дэлегатаў сапраўдны шок. Брыдка было бачыць, як салідныя мужчыны ў паніцы бегаюць па зале, нешта выкрыкваючы. Адзін даводзіў, што бачыць амонаўцаў, якія блакіруюць выходы з залы, другі страшэй калег, што раз за раз з'явіцца «матрос Жалязныя» і аб'явіць з'езд распушчаным. Быццам той Жалязныя не быў сімвалам, ідалам іх духоўных папярэднікаў-большавікоў.

Як вядома, па ініцыятыве старшыні Канстытуцыйнага суда Расіі В. Зоркіна паміж з'ездам і прэзідэнтам, «каб не расколваць грамадства», было заключана пагадненне, дзе кожны з бакоў адмовіўся ад некаторых сваіх патрабаванняў.

Тым не менш, з'ездаўская большасць прагаласавала за новага прэм'ер-міністра. Ім стаў В. Чарнамырдзін. Новы прэм'ер аб'яваў з'ездзе выпрацаваць новы курс рэформ.

Вядомы ў мінулым правахоўнік, палітычны вязень, зэрз народны дэпутат Расіі айцец Глеб Якунін так пракаментаваў прызначэнне новага старшыні ўрада: «Гэта вялікае паражэнне, які гэтага не разумею прэзідэнт?»

Што далей?

Міхась ЗАМСКІ.

Залежыць ад кожнага з нас

У ГОНАР 75 УГОДКАУ І УСЕБЕЛАРУСКАГА КАНГРЭСУ

10 снежня ў Доме літаратара адбылася чарговая вечарына менскага грамадска-асветніцкага клуба «Спадчына». Яна прысвечалася 75-му ўгодкам І Усебеларускага Кангрэса (з'езда), які праходзіў у Менску ў снежні 1917 года. Адзначым, да слова, што на дзяржаўным узроўні ўгодкі кангрэса, які, дарэчы, і нядаўня гадзіна Слуцкага Збройнага Чыну, шматлікія іншыя важкія даты слаўтай беларускай мінулышчыны, у нас афіцыйна пакуль яшчэ не святкуюцца. А шкада, бо без шырокага далучэння народа да сапраўднай гісторыі сваёй Бацькаўшчыны ўсе праграмы і гучныя заклікі ў падтрымку нацыянальнага Адраджэння (застаюцца пустымі размовамі, праектамі, адарванымі ад жыццёвых рэалій.

Клуб «Спадчына» аб'ядноўвае крыху больш за пяцьдзесят чалавек. Але людзей на пасяджэнні апошнім часам збіраецца куды больш. І на апошняй вечарыне ў вялікай зале Дома літаратара незанятых крэслаў не засталася. Гэта радуе, сведчыць, што цікавасць да роднай даўніны расце на вакалах. Між тым абвестку аб гэтадай сустрэчы надрукавалі толькі некалькі сталічных дэмакратычных газет, якія выходзілі даволі абмежаваным накладам. Адкрываючы святкаванне, старшыня клуба А. Белы зачытаў віншавальныя тэлеграмы на адрас удзельнікаў вечарыны, атрыманыя па факсу ад нашых суродзічаў, беларусаў з Амерыкі. Тэлеграмы, у прыватнасці, прыйшлі: Рада БНР, часопіс «Полацк» (г. Кліўленд), заафіцыйнае Беларуска-амерыканскае Заафіцыйнае, Беларуска-амерыканскі кангрэсавы камітэт.

Напярэдадні аўтар гэтых радкоў (са слабой надзеяй штосці вяртае ўвагі знайці) пагартаў агульнадаступную беларускую гістарычную літаратуру. У выніку склалася цвёрдае перакананне: беларуская савецкая гістарыяграфія ці зусім замоўчвала І Усебеларускі Кангрэс, ці, ставячы факты, як кажуць, з ног на галаву, адназначна падавала яго выключна са знакам мінус, як падзею рэакцыйную, антынародную, нацыяналістычную. Вось, напрыклад, што гаворыцца на гэты конт у адыёзным школьным падручніку «Історія БССР» Л. Абэцэдэрскага, М. Баранцавай, Н. Паўлавай (па якім, дарэчы, нашу гісторыю «вывучалі» практычна ўсе сённяшнія дарослыя грамадзяне Рэспублікі Беларусь): «Супраць Савецкай улады выступілі беларускія буржуазныя нацыяналісты. Яны ў снежні (1917 г. — М. В.) з'ехаліся ў Мінск і назвалі свае зборышча «Усебеларускім кангрэсам». Удзельнікі гэтага самазваннага «кангрэса» — памешчыкі, царскія генералы, ксяндзы, кулакі — не прызналі Савецкай улады на Беларусі і вырашылі стварыць свой кантррэвалюцыйны «усебеларускі орган»... Аднак паводле пастановы Савета Народных Камісараў нацыяналістычнае кантррэвалюцыйнае зборышча было распушчана. Працоўныя Беларусі з вялікім задавальненнем сустрапілі роспуск памешчыцка-кулацкага кангрэса». Бачыце, як, аказаецца, усе проста і ясна. Зварніце таксама ўвагу на тэр-

міналогію, на ацэнкі, на чаканні фармуліроўкі ўрыўка з падручніка. Не станем тамляць чытача цытатамі з іншых выданняў, бо, зрэшты, там — тое ж самае.

Дык чым жа на самай справе на старонках летанісу Бацькаўшчыны з'явіўся І Усебеларускі Кангрэс — падзея, якая ў нас доўгі час малявалася адной чорнай фарбай, а беларусамі-эмігрантамі шанавалася і святкавалася? На гэта пытанне ўдзельнікам вечарыны ў кароткім, змацяянальным, выступленні, якое ані не паходзіла на сухі, чытаны з паперкі, сумны акадэмічны даклад, усхвалявана адказаў гісторык Аўген Калубовіч. Прамоўца, у прыватнасці, падкрэсліў, што пасля Лютаўскай рэвалюцыі адраджэнскі рух на Беларусі зрабіўся масавым. Створаная ў Менску ў кастрычніку 1917 года Вялікая Беларуска Рада, якая аб'ядноўвала пераважную большасць прадстаўнікоў дэмакратычных партый, суполак, пляняў і рухаў, вырашыла склікаць І Усебеларускі з'езд (кангрэс), каб апошнім вызначыць далейшы лёс Бацькаўшчыны. Тым часам у Петраградзе выбухнуў кастрычніцкі пераварот, а большавікі Заходняга фронту сілай захапілі ўладу ў Менску. Але гэта зусім не зняло з парадку дня пытанне аб скліканні Усебеларускага Кангрэса. Больш таго, палітычная сітуацыя на Беларусі ўскладнілася і абвастралася, хоць Петраградскі Саўнаркам фармальна прызнаў правамоцнасць Кангрэса.

А. Калубовіч засяродзіў увагу прысутных на тым, што ў Менск на Кангрэс (праходзіў у памяшканні сучаснага тэатра імя Янкі Купалы) у пачатку снежня 1917 года сабраліся 1872 дэпутаты. Іх перш за ўсё непакоіла: на якіх умовах Троцкі падпіша мір з немцамі, чаму прадстаўнікоў Беларусі няма на перамовах з нямецкім бокам у Бярэсце, чые інтарэсы абараняе Менскі Савет? Зразумела, што ад прынцыповага вырашэння гэтых неадкладных пытанняў залежала будучыня Беларусі.

Далей прамоўца вылучыў наступнае. Большавіцкае кіраўніцтва Савета Народных Камісараў Заходняй вобласці і фронту, падначаленых яму іншых арганізацый складалася з выпадковых, абсалютна абыякавых да долі Беларусі людзей (А. Мяснікін, В. Кнорына, М. Фрунзе, К. Ландар), якім наша Беларусь бачылася толькі Паўночна-Заходнім краем адзінай і непадзельнай Расіі. Але ў асобе Усебеларускага Кангрэса яны не без падстаў беспамылкова адрознілі ад сабе і паўнамоцнага прадстаўніча законна абранага Нацыянальнага Сходу. Большавікі разумеюць, што глеба пагрозна хістаецца ў іх пад нагамі, бо беларускі народ сам узяўся за справу стварэння ўласнай дзяржаўнасці, што ўлада, захопленая іхнімі штыкамі, вось-вось выслізне з рук, каб трапіць да свайго правадзейнага гаспадара. У такіх умовах яны пайшлі на чарговы злачыства: Ландар аддае загад начальніку менскага гарнізона Крывашэіну без цыры-

моній разгнаць Кангрэс, які ў прысутнасці ўзброеных да зубоў «таварышаў» паспеў толькі выбраць Выканаўчы камітэт Савета І Усебеларускага з'езда. Гэты орган аказаўся адзіным законным носьбітам беларускага народа. Яму належала выключная роля ў адраджэнні нашай дзяржаўнасці, што і ўвасобілася ў жыццё 25 сакавіка 1918 года з абвясчэннем Беларускай Народнай Рэспублікі. Такім чынам І Усебеларускі Кангрэс адыграў пачасную ролю ў нацыянальнай гісторыі беларусаў.

...Тыя падзеі, дарэчы, міжвольна штурхаюць на роздум. У пасляваенныя дзесяцігоддзі наша рэспубліка трывала, па заслугах лічылася ўзорным і самым надзейным агульнасаюзным палігонам для бясконцых эксперыментаў, задуманых у Крамлі. Адным з першых выпадкаў, калі распрацаваны ў сталіцы сцэнарый з поспехам абкатваўся на Беларусі, стаў якраз разгон у Менску І Устаноўчага Кангрэса, бо следам за гэтым большавікі 5(18) студзеня 1918 года жалезнай рукою разганалі ў Петраградзе і прадстаўнічы агульнарасійскі Устаноўчы Сход. І яшчэ. Да якога часу, дазвольце спытаць, вуліцы сталіцы Рэспублікі Беларусь будуць называць імяны Кнорына, Фрунзе, Ландар, Мяснікова, іншых воўрагаў беларушчыны?...

Але вернемся ў залу Дома літаратара. Завяршаючы выступленне, А. Калубовіч адзначыў, што пасля разгону Усебеларускага Кангрэса большавікі прынеслі на Беларусь харчарэзэрвостку, чырвоны тэрор, братазбойную грамадзянскую вайну, падзел па-жытому нашай адвечнай зямлі на карысць суседніх краін, калектывізацыю, татальны генацыд сталінішчыны...

На заканчэнне афіцыйнай часткі вечарыны дырэктар архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганне Сурмач была ўрачыста перададзена на вечнае захоўванне частка архіваў беларускай эміграцыі ў Амерыцы.

У мастацкай частцы са сцэны гучалі вершы і песні. Прагучаў (ужо дзевяты, здаецца) варыянт новага гімна Рэспублікі «Гэй, беларусы!» (словы Анатоля Зноўва, музыка Галіны Смольяры). Тэкст добры і музыка неаблага. Але ж і гэты варыянт, на нашу думку, разам з усімі астатнімі, што афіцыйна прэзідэнтавалі стаць беларускім нацыянальным гімнам, не ідзе і ў слабое параўнанне з геніяльным ля-мінорным творам М. Агінскага, які ведае цэлы свет.

А на першым паверсе Дома літаратара прадаваліся календары «Наш край», навінкі роднай літаратуры, значкі і маркі з беларускай дзяржаўнай сімволікай, брашуры, бунлеты і кніжкі, выдадзеныя пры ўдзеле ТБМ імя Ф. Скарыны. У фаядровага паверха была разгорнута выстава мастакоў Міколы Крывенкі, Алеся Цыркунова і Міколы Рыжыга. Тут гэсцей чакала сустрэча з партрэтнай галерэяй знакамітых дзячаў беларускага Адраджэння.

Хоццаца верыць, што не за гарамі той светлы час, калі ўгодкі І Усебеларускага Кангрэса, усіх іншых вызначальных і важных падзей сапраўднай гісторыі Бацькаўшчыны ў Рэспубліцы Беларусь будуць святкавацца не купкай сьвядомай інтэлігенцыі, а шырока, на дзяржаўным узроўні.

Мар'ян ВІК.
Фота У. КАРМІЛКІНА.

На зазімку

Не бушуюць мітынгі.
Не віруе плошча.
Сцягі размаітыя
Вецер не палощча.

Можа, з божай міласці
Адышла мітрэнга!
Не. Байцы стаміліся.
Перадышка трэба.

Мудрацы ў прапleshынах,
Тон узьяшы роўны,
Грунт кладуць палешаны
Пад Закон Асноўны.

А героі нацыі
У галодных чэргах.
З фразы камбiнацыі
Твораць невычэрпна.

«Покуль край не выпетраў
На свабодных дулях —
Трон сюды са скiпетрамі!
Заступай, татуля!

Хоць сабе карычневы,
Хоць сабе чырвоны, —
Заганяй апырчiнай
Зноў нас у загоны!..»

Дзень iмгліцца снежаньскі.
Без душы мяцежнай
Плошча Незалежнасці
Чуецца залежнай.

Дзень праяб да дрыжкаў.
Сцюжна. Сiвер зiмны.
У чаканні «пыжыкаў»
Дрэмлiць лiмузіны.

З правымі i з левымі
Не знайшоўшы ладу,
iнвалiд разгневаны
Выйшаў з Дома Ураду.

У кiшэнях порыцца —
Пуста! Нi цыгаркі!
Нават дыму з горычы
Не глыне паўчаркі.

Лоб у шрамах хмурачы,
Сцiснуў кiй у пальцах:
Можа, дзе акурачак
Знойдзем на асфальце!..

Скора, скор

Каму вас, песні?..
Янка КУПАЛА.

Скора, скор, я, выкляўшы касту,
Што загнала народ у бяду,
Набару сваіх песень у кайстру
I з кавенькай па краі пайдзю.

Я iх пеў i бадзёра i сумна,
На людзях i ў самотнай глушы.
Можа, часам не вельмі i ўдумна,
Ды заўсёды — ад шчырай душы.

Дзесь на плошчы, наўпроць рэстарана,
Выну з торбы iх, раб хараства,
Дый звярнуся да тлустага пана:
«Можа, купiце — з ласкі Хрыста!»

I пазнаю яго, i з агiды
Склануся i сплюну да ног:

Гэта ж той графаман прагавіты,
Што нядаўна ад зайздрасці дох...

Пераксьцiўшыся, сцiсну кавеньку
Дый падамся пацiху далей.
I нi стогну, нi плачу, нi энку
Крыўда-роспач не вырве з грудзей.

Пра адно буду думаць са страхам,
Каб не ўбачыла тая, крыў Бог,
Што сказала мне копісь: «Ты графам
Будзеш жыць без бяды i турбот».

Нават пекная пані

Удзержі мяня,
мое прэзренье...
С. ЯСЕНІН.

Скарпiёнскіх кампаній
У разгары пара.
Нават пекная пані
Яд пусціла з п'яра.

Пэўна, годная мэта
Акрыліла на «плені»!
Дробязь: злосць на пазта,
Што не вырадак ён.

Прастакам для спажывы,
Слоў атрутных патак
Сёння ж пойдзе ў паршывы
Манархiсцiі лiсток.

Дзе пакутнікаў здані
Па закутках маўчаць —
Пасквiль пекнае пані
Будзе обер чытаць.

Ну, а людзi не к'яноуць
На заманлівы «твор».
Не паглянуўшы, п'яноуць.
Скажуць: «Ведамы ўзор!»

Скажуць: «Пані ў аблудзе
Шлях абрала крывы...»
Я — не iншы, чым людзi.
Я — такой жа крыві.

I таму, што не iншы
I свой род вызнаю —
Ты даруй, Усывышні,
Мне пагарду маю.

Стрэмка

Калі пералескам, мiж сосен,
Блукаў на змярканні пазт
I слухаў вясны сугалоссе,
I слухаў бясконцы сусвет, —

Знянацку, гняўліва, сурова,
Наўперак суладдзю ўсяму,
З нябёсаў данеслася слова
I ўдарыла ў сэрца яму.

Кальнула, як вострая стрэмка.
Каб хто тады глянуў у твар —
Напэўна, пазнаў бы па зрэнках,
Балючы які быў удар!..

Дадому ён сунуўся ценем,
А ноччу — не сплюшчыў павек.
Страшное было прасвятленне.
Бязлітасны лёс быў здзек.

З той даты, каб справіцца з болем,
Ён варыць штовечар шалфей.
А горычы — болей i болей.
А стрэмка — глыбей i глыбей.

Час вылечыць быў бы павiнен.
А вось жа бяспстыльны i ён.
Не выне той стрэмкі, не выне.
Не здыме той Божы праклён.

Санет

Пазт — крыху вар'ят. Абавязкова!
Без гэтага пазіі няма.
I не бярыся за п'яро дарма,
Калі не здольны ашалець ад слова —

Ад раптам знойдзенага ў нетрах-сховах
Або ад вызваленага з ярма
Ручiнных штампай, без таўра-кляйма,
Бы толькі што радзілася нанова.

Калі не чуеш ты яго такім —
Як польмя на ветры — трапяткім,
Бунтоўным, як вiно, што дно ўзрывае,
Або гаючым, як вада жывая, —
Тады пакiнь паэзію, пакiнь.
Бог ад цябе твой дар яшчэ хавае.

«АЗБУКА» БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

400 гадоў назад убачыла свет другое выданне Статута Вялікага княства Літоўскага 1588 года

«Статут Вялікага княства Літоўскага» 1588 года не толькі, як пісаў польскі гісторык В. Мацеўска, «вялікі помнік заканадаўства нашай эпохі», але і найвыдатнейшы літаратурны помнік беларускага народа, які з'яўляўся да таго ж своеасаблівым гарантам дзяржаўнай аўтаноміі, самастойнасці княства, яго канстытуцый і зводам важнейшых нарматыўных актаў адначасова.

Неабходна адзначыць, што ўсе Статуты: 1529, 1566 і 1588 гадоў вывучаны яшчэ недастаткова, а па многіх пытаннях існуюць нават рэзка процілеглыя погляды. У гэтай сувязі важна падкрэсліць, што пытанне аб часта юрыдычнай, прававой арыгінальнасці асобных палажэнняў усіх іх, нягледзячы на прыведзенае выказванне В. Мацеўскага і думкі iншых аўтарытэтных вучоных, можа быць дэталёва вырашана толькі ў выніку аналізу аналагічных еўрапейскіх дакументаў таго часу, напрыклад, чэшскіх статутаў, апошні з якіх, Статут 1549 года, меў артыкулаў нават амаль у два разы больш. Арыгінальнасць жа Статутаў як помнікаў старабеларускага пісьменства, помнікаў старабеларускай літаратуры — бясспрэчная. Літаратурнае іх значэнне яшчэ больш павялічваецца, паколькі яны самым цесным чынам звязаны з гуманістычнымі ідэямі, пакладзенымі ў аснову гэтых кодэксаў.

Усё сказанае асабліва тычыцца Статута 1588 года, які, як ніякі iншы, аказаў істотны ўплыў на культуры суседніх народаў, у тым ліку і рускага. Палажэнні Статута былі выжарыстаны пры падрыхтоўцы такога важнага ў гісторыі Расіі дакумента, як Саборнае Улажэнне 1649 го-

да. Выпушчанае Маскоўскім друкарскім дваром, яно ў многім арыентавалася на кніжную архітэктоніку выдання Статута. У 1811 годзе Статут быў выдадзены ў перакладзе на сучасную рускую мову ў Пецярбурзе. Яшчэ раней, у XVII—XVIII стагоддзях, ён перакладаўся на нямецкую, украінскую мову, не кажучы ўжо аб польскай, на якой вытрымаў некалькі выданняў ў розных друкарнях. Беларуская моваўныя друкарскія арыгіналы былі ў многіх асаблівых бібліятэках вучоных, пісьменнікаў і прамадскіх дзеячаў Еўропы. У Расіі XVII стагоддзя, напрыклад, уладальнікам іх з'яўляліся і выдатныя рускія літаратары Нікіфар Сімеонаў і Ойльвестр Мядзведзеў.

Статут 1588 года неаднаразова перавыдаваўся, разыхоўся ў многіх тысячках асобнікаў і на працягу больш двух з паловай стагоддзю не страціў сваёй сілы, служыў захаванню беларускай мовы і літаратуры, сцвярджаючы іх дасягненні і вартасці як унутры дзяржавы, так і далёка за яе межамі.

Не дзіўна, што менавіта гэты помнік старабеларускай літаратуры, поруч з творамі Ф. Скарыны, абудзіў вялікую цікавасць у славяназнаўчай навуцы, што нарадзілася ў пачатку мінулага стагоддзя. Ён успрымаўся перш за ўсё як нейкі аазіс моўнай беларускасці ў ўмовах амаль поўнай у той час паланізацыі жывой беларускай пісьмовай культуры, яркая арыгінальнасць і колішняя еўрапейская велічнасць якой цудоўна ўгадваліся нават пры белым знаёмстве з ім.

Менавіта гэтым Статут прыцягнуў увагу выдатнейшага філалага, вучонага з светлым імем С. Ліндэ, аўта-

ра аднаго з самых значных для свайго часу нарыскаў пра Ф. Скарыну. С. Ліндэ вызначыў многія асаблівасці Статута як першаступеннага помніка моўнай культуры беларускага народа. Больш чым праз паўстагоддзе ў Коўне выйшла самая грунтоўная і на сённяшні дзень работа, прысвечаная гэтаму помніку — трохтомная манаграфія І. Лапо, аднаго з найбольш знакамітых гісторыкаў Вялікага княства Літоўскага. Праўда, да многіх палажэнняў гэтай па-сапраўднаму тытанічнай работы неабходна падыходзіць крытычна, калінікі і вельмі, таму што сустракаюцца ўстарэлыя погляды, што мелі месца на той час, а таксама няправільнае разуменне дакумента самім І. Лапо.

Манаграфія І. Лапо завяршаецца публікацыяй тэксту Статута, якую складалі рыхтаваў недзе два дзесяцігоддзі. Увогуле, гэта лепшая публікацыя Статута 1588 года, да якой часта звяртаюцца гісторыкі ўсяго свету. Праўда, і тут, як паказваюць нашы назіранні, І. Лапо дапусціў сур'ёзную памылку, што недаравальна для такога аўтарытэтнага гісторыка, як ён. У аснову яго выдання пакладзена не першае, як таго патрабуе аб'ектыўнасць, а другое. Тамім чынам, нягледзячы на тое, што І. Лапо прыводзіць разыходжанні па ўсіх трох выданнях Статута, яго публікацыя ў пэўнай ступені страчвае каштоўнасць. Нам давялося адшукаць і той асобнік другога выдання 1592 года, якім карыстаўся І. Лапо. Цяпер ён знаходзіцца ў зборы Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі.

На жаль, гэтую памылку дапусцілі і цяперашнія публікатары Статута («Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 г. Тэксты. Даведнік. Каментарыі», Мінск, «БелСЭ» імя Петруся Броўкі, 1989). Таксама ў аснову пакладзена другое выданне, як і ў І. Лапо. Да ўсяго гэта нават не агаворана.

Улічваючы падобную акалічнасць, хочацца нагадаць, што выданняў Статута, пазначаных датай выхаду ў свет «1588», было тры. Вядома гэта яшчэ з першай паловы мінулага стагоддзя. Шмат

пісаў у сувязі з гэтым такі выдатны беларускі археограф, як прафесар І. Даніловіч. Ён выказаў і вельмі смелую гіпотэзу аб мэтазгоднасці выдання трох Статутаў з адной і той жа датай. Маўляў, Мамончы зрабілі гэта дзеля таго, каб мець большы прыбытак, паколькі кожны чарговы выпуск лічыўся першым.

У свой час намі былі ўлічаны асобнікі трох выданняў гэтага Статута — 1588 года, каля 1592 і каля 1594 года (іх удалося выявіць амаль паўсотні), якія захаваліся ў свеце на сённяшні дзень.

Арыгінальны тытульны ліст першага выдання Статута 1588 года быў паўтораны за выключэннем некаторых вельмі важных дэталей і ў двух наступных: «Статут Вялікага Княства Літоўскага от найяснейшаго господедаря короля Его милости Жикимоньта Третьего на коронации в Кракове, выданыи, року 1588». Далей ідзе графічны адбітак знакамітай «Пагоні» — дзяржаўнага герба Вялікага княства Літоўскага і выхадныя дадзеныя. На тытульных лістах другога і трэцяга выданняў, акрамя таго, змешчаны біблейскія цытаты ў перакладзе на старабеларускую мову, што яшчэ больш падкрэслівае дзяржаўны характар і афіцыйную значнасць гэтай мовы, напэўна ўсю кнігу асаблівым зместам, як бы адразу ўказвала на яе прыналежнасць да тых помнікаў пісьмовай культуры, якія пазней атрымаюць найменне старабеларускіх.

Няма сумнення, што да пачатку XIX стагоддзя Статут 1588 года — галоўнае і самае важнае выданне з усіх амаль пяці тысяч друкваных кніг, што ўбачылі свет у Вялікім княстве Літоўскім.

У адраджэнні ці ў новым нараджэнні беларускай літаратуры і ў цэлым культуры ў XIX стагоддзі прыветная роля адведзена і Статуту 1588 года, пацягнелыя лісты якога сталі своеасаблівай «азбукай» нацыянальнай літаратуры як для яе класікаў у асобе Янкі Купалы і Максіма Багдановіча, так і для іх саратнікаў і прадаўжальнікаў.

Юрый ЛАБЫНЦАУ.
г. Масква.

НОВЫЯ ВYДАННІ

Пасля двухгадовага перапынку

Амаль на два гады зацягнулася друкаванне трэцяга нумара часопіса беларускай грамадска-культурнай моладзі «Унія». Нарэшце ён выйшаў і хутка паступіць у продаж.

З матэрыялаў гэтага нумара варты адзначыць урыўкі з вядомай кнігі Томаша Кэмпійскага «Следам за Хрыстом» і трактата Казіміра Сваяна «Унія на Беларусі». Цікавымі думкамі аб царкоўным календары дзеляцца з чытачамі Пётра Смык і Алег Дзярновіч, аб «Крыжовай мадэлі быцця» разважае Таццяна Шамякіна. На вокладцы падаецца цудоўная рэпрадукцыя іконы Маці Божай Менскай.

Часопіс выдадзены накладам 10 тыс. асобнікаў (палова накладу па-украінску), адрас рэдакцыі — 220050, Менск, п/с 224.

Падымем «Паходню»?

Створана ініцыятыўная група па заснаванні беларускага вайсковага часопіса «Паходня». Ідэю новага выдання ўхвалілі Камісія Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны, Саюз пісьменнікаў Беларусі, Таварыства беларускай мовы, Імя Францішка Скарыны, Інстытут гісторыі Беларускай акадэміі навуы, Беларускае краязнаўчае таварыства і г. д.

Неабходнасць часопіса абгрунтоўваецца тым, што нацыянальнае вайсковае мае пільную патрабу ў выданні, якое будзе распаўсюдзіць аб багатай нашай гісторыі (у тым ліку і вайсковай), аналізаваць падзеі мінуўшчыны, якія пакінулі аб сабе памяць, расказаць аб жыцці беларускага народа, аб тых адраджэнскіх працэсах, якія адбываюцца.

Сёе-тое ў гэтым кірунку робіць газета «Во славу Родины». Ужо амаль тры гады на яе старонках вядзецца рубрыка «Беларусь: архівы часу», нядаўна з'явілася тэматычная старонка «Айчына і вера», выйшла каля трыццаці беларускамоўных старонак «Паходня». Але сёння гэтага ўжо недастаткова. Вось і ўзнікла думка аб часопісе. Ініцыятыўная група распрацавала накід яго. Улічаны і выдатні. У прыватнасці, калі «Паходню» выпусціць шэсць разоў на год (у перспектыве — штомесячна) аб'ёмам 12 улікова-выдавецкіх аркушаў накладам 3—5 тысяч асобнікаў, спатрэбіцца недзе некалькі мільёнаў рублёў на год. Адкуль узяць гэты грошы? Іх павiнна і можа знайсці Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь. Калі гэтае пытанне вырашыцца станоўча, «Паходня» можа выйсці ў другой палове наступнага года.

М. Замскі:—Сёння не выпадае цытаваць Леніна, і гэта не даніна часу, а канстатацыя факта—многія працоўны «геніяльнага правадыра працоўных свету» ў гістарычным плане не спраўдзіліся. Але, тым не менш, лінінскія словы, якія я хачу зараз нагадаць, маюць, на маю думку, універсальны сэнс і падыходзяць да розных грамадскіх фармацый. Я маю на ўвазе наступнае яго выказванне: «Ідэя ператварэння ў матэрыяльную сілу, калі яна авалодвае масамі».

Г. Лыч:—Нікому гэтую думку не ўдавалася абвергнуць...

М. З.—Я «прыцягнуў» гэтую лінінскую цытату, здаецца, далёкую ад тэмы нашай гутаркі, невыпадкова. Па маім глыбокім перакананні, сур'ёзныя хібы ў ажыццяўленні эканамічных рэформ, наогул, у дзейнасці цяперашніх уладных і заканадаўчых структур і адсюль сацыяльная нестабільнасць грамадства ў многім тлумачыцца тым, што пераважная большасць насельніцтва бадаў што не разумее мэт дэмакратычных і эканамічных пераўтварэнняў у рэспубліцы (як, дарэчы, ва ўсім СНД).

Могучь сказаць, што на пусты

М. З.—Як гэта ў рускай прымаўцы: «Гладко было на бумаге, да забыли про овраги, а по ним ходить»? Дзяржаўныя манопалісты як былі, так і засталіся. Мінск мо адзіны сталічны горад у СНД, дзе з некалькіх сотняў ваяўных магазінаў не прыватызаваны ніводзін.

Г. Л.—Каб жа нешта залежала ад нас! Пастанова, прынятая летам 1991 года, пра якую я нагадаў вышэй, была рэакцыяй на рашэнне ўрада Паўлава з першага красавіка рэзка павысіць цэны, што, як вы помніце, з'явілася прычынай страйкаў, якія пракаціліся па рэспубліцы. Але не ўсё тады было згублена. Калі б мы працягвалі ажыццяўляць прынятую праграму, мы б выйшлі з крызісу. Ды надыйшла зіма, вядома тройца сустралася ў Белавежы, і СССР, як кажуць, загадаў доўга жыць. Пасля гэтага пайшло і паехала...

Я ўпэўнены, што ні Ельцын, ні Шушкевіч, ні Краўчук, ні кіраўнікі іншых рэспублік, што неўзабаве далучыліся да СНД, не ўяўлялі, якімі сумнымі, не, хутчэй трагічнымі наступствамі пагражае развал былога Саюза. Бяру да ўвагі толькі эканоміку, хоць у кожным з нас жыве жах перад крывавымі міжнацыя-

мадзянін, спажывец, не магу спасцігнуць унутраную логіку пераходу на свабодныя цэны, хоць і разумею, што ранейшыя цэны былі адвольныя і не адлюстравалі сапраўдных выдаткаў на выраб таго ці іншага тавару. Тым большым нонсенсам з'яўляюцца камандныя цэны ў рыначнай эканоміцы. Але нешта ў існуючай лібералізацыі цэн у маёй свядомасці не стыкуецца. Ну, добра, нафтавікі ўзнялі цану на нафту, але ж адначасова адпаведна павялічыліся і кошт нафтаздабываючага абсталявання, якім карыстаюцца тыя ж нафтавікі. Дык хто тут у выйгрышы, не кажучы ўжо пра тое, што павышэнне цэны ў адной галіне цягне за сабой цэлы шлейф уздаражання прадукцыі ў другіх? Дарэгі бензін—дарэгія транспартныя выдаткі, адсюль уздаражанне прадукцыі, якая перавозіцца транспартам, адсюль... Адным словам, ланцугавая рэакцыя, якая ўбірае ў сваю арбіту ўсё новыя і новыя пласты эканомікі...

Г. Л.—Абяшчаючы лібералізацыю цэн, Расія, на маю думку, наперад ведала, што ад гэтага кроку меней за ўсіх страціць яна. А мо ў тым-сім застанеца ў выйгрышы.

ЛІМАўСКІЯ ДЫЯЛОГІ

ЦІ ВІДНО СВЯТЛО Ў КАНЦЫ ТУНЕЛЯ?

Гутараць дырэктар Інстытута эканомікі Акадэміі
наук Беларусі доктар эканамічных навук
Генадзь ЛЫЧ і рэдактар аддзела публіцыстыкі
«ЛіМа» Міхась ЗАМСКІ

страўнік ніякая прапаганда не ўспрымаецца. Але, але... Вы ж паглядзіце, які прапагандысцкі апарат быў задзейнічаны КПСС на працягу сямідзесяці гадоў яе панавання. І хоць па цывілізаваных мерках савецкі народ жыў на мяккіх галечы і нястачы, прапаганда «пераваг» сацыялістычнага ладу жыцця зрабіла сваю справу—мы не можам не бачыць, што атрутнае сем'я, што сеецца сённяшнімі апалегатамі таталітарнага рэжыму, часта трапляе на прыдатную глебу. Што дэмакратычныя ўлады супрацьстаялі эканоміцы гэтаму? Няўцяжылі глумачэнні няўдач, папулісцкія абяцанні, якія назаўтра абвяргаюцца жыццём? Ад усяго гэтага не толькі ў класічнага абывацеля, які аб усім мяркуе толькі з пункту гледжання ўласнага дабрабыту, галава ідзе кругам. Я не саромеюся прызнацца, што дагэтуль не разумею прынцыпу лібералізацыі цэн, якая адразу абяздала мільёны людзей.

Г. Л.—Вы закранулі адну з самых бальчых тэм.

М. З.—Наколькі мне вядома, вы часта прымалі ўдзел у распрацоўцы ўрадавых сацыяльна-эканамічных праграм. Чаму ж вы не прадугледзелі такога абвальнага росту цэн, рэзкага спаду вытворчасці?

Г. Л.—Я адчуваю, што вы пра гэта ў мяне спытаеце, і таму захачу з сабой некаторыя дакументы, якія выпрацоўваліся пры маім удзеле. Адзін з іх, датаваны лістападам 1990 года, з'яўляецца праграмай пераходу тады яшчэ Беларускай ССР да рыначнай эканомікі. Працытую адно месца з гэтага дакумента. «Пераход да свабодных цэн павінен быць увязаны з павышэннем пакупніцкай здольнасці грошай». Мы ўжо тады добра разумелі, што без гэтай умовы лібералізацыя цэны вельмі небяспечна. Летам 1991 года я ўдзельнічаў у распрацоўцы яшчэ аднаго аналагічнага дакумента, які называўся: «Дзяржаўная праграма Беларускай ССР па стабілізацыі эканомікі і сацыяльнай абароне насельніцтва». Там, у прыватнасці, было запісана: «Да канца бягучага года не дапусціць павышэння існуючага ўзроўню рознічных цэн на асноўныя харчовыя тавары, якія ўваходзяць у спажывецкі кошык, і тарыфаў на камунальныя паслугі. Далейшую лібералізацыю цэн праводзіцца па меры фарміравання рыначна-арыентаваных недзяржаўных сектараў эканомікі, г. зн. раздзяржаўлення, прыватызацыі і дэманопалізацыі ў сферы вытворчасці гандлю і паслуг». Адным словам, мы звязвалі лібералізацыю цэн са стварэннем канкурэнтназдольнага асяроддзя ў галіне вытворчасці, гандлю і паслуг.

нальнымі канфліктамі, якія ўспыхнулі ў некаторых рэспубліках і якія скаланулі ўвесь свет.

Тое, што я зараз скажу, ведаю, не спадабаецца многім нашым дэмакратам, асабліва дзеячам парламенцкай апазіцыі БНФ. Але я заўсёды маю звычай гаварыць тое, што думаю, не беручы да ўвагі, ці стасуецца гэта з пэўнай палітычнай кан'юнктурай. Лічу, што ці не самай галоўнай прычынай нашага заняпаду эканомікі (можна знайсці і больш жорсткую характарыстыку становішча, у якім мы апынуліся) з'яўляецца разрыв эканамічных сувязяў з рэспублікамі былога СССР. На Беларусі міжрэспубліканскія сувязі—пастаўка і набывццё прадукцыі ў вартасным вылічэнні—складалі трэцюю частку нацыянальнага даходу, а ў прамысловасці—больш паловы. Бачыце, якая была высачэзная ступень інтэграцыі.

М. З.—Беларусь гэтым вызначалася сярод іншых рэспублік?

Г. Л.—Нашы, калі можна так сказаць, інтэграцыйныя ланцугі былі ў былым Саюзе бадай самымі моцнымі. Рэспубліка цалкам залежала (і цяпер залежыць) ад прыватнай сыравіны, бо ў пасляваенны час прамысловасць у нас развівалася ў напрамку рэсурсаэмісійнай вытворчасці—машынабудаванне, выраб хімічнай і нафтахімічнай прадукцыі. Што для нашай рэспублікі ўласныя 2 мільёны тон нафты, калі патрэба ў ёй складае каля 20—25 мільёнаў тон!

М. З.—У былой савецкай імперыі Беларусь быў накіраваны лёс яе зборачнага цэха.

Г. Л.—Нічога благага ў гэтым не бачу. Ва ўсім свеце лепей жывуць не тыя, хто мае сыравіну, а тыя, хто яе перапрацоўвае. У нас жа ўсё перавернута з ног на галаву. Лепей сёння таму, хто валодае карыснымі выкапнямі.

М. З.—Той можа дыктаваць сваю волю, ставіць свае ўмовы...

Г. Л.—Так. Камуністычнае кіраўніцтва былога Саюза лічыла, што краіна валодае невычэрпнымі крыніцамі ўсіх прыродных багаццяў—нафты, вугалю, газу, жалезных рудаў і г. д., і таму ніякай увагі не надавала энергасэбаруючым тэхналогіям—палі той нафты ці вугалю колькі хочаш. Цяпер жа, калі ўсё гэта на вагу золата, мы раптам апынуліся з нашым састарэлым і маральна і фізічна заводскім абсталяваннем ля разбітага карыта. Каб перайсці на сучасную энергасэбаруючую тэхналогію, патрэбныя вялікія капіталаўкладанні. А дзе ўзяць срэдкі?

І вось надыйшло 2-га студзеня 1992 года, калі расійскі ўрад аб'явіў аб лібералізацыі цэн...

М. З.—Давайце пагаворым пра гэта больш грунтоўна. Я радавы гра-

М. З.—За кошт чаго?

Г. Л.—Разумею, розніца паміж нашымі ўнутрынамі і сусветнымі цэнамі на сыравіну большая, чым паміж цэнамі на прадукцыю перапрацоўкі. Напрыклад, унутраная цана на нафту зараз у дзесяць разоў ніжэйшая за сусветную, а, напрыклад, на трактары толькі ў два разы. Цяпер падлічыце, хто больш выйграе ад павышэння цэн да ўзроўню сусветных. Тым больш, што ў трактарабудуўніцтва адставанне ў параўнанні з заходнімі краінамі куды большае, чым у нафтаздабывчы.

М. З.—Наколькі я ведаю, нафтаздабываючая прамысловасць у Расіі знаходзіцца ў глыбокім крызісе.

Г. Л.—Так, але становішча ў галінах вытворчасці срэдак вытворчасці яшчэ больш цяжкае. Разумеючы, што ніводная рэспубліка СНД сёння фактычна не мае магчымасці купляць нафту, іншую жыццёва-неабходную сыравіну ў далёкім замежжы—няма на гэта валюты, расіяне павялі сябе, як манопалісты, дыктуючы нам свае ўмовы.

Гэта, вядома, не адзіны прыклад дзяржаўнага згаізму, які паказвае Расія. Вазьміце пытанне з грошовай наяўнасцю. Мы ўсе помнім, як на нашых беларускіх прадпрыемствах з-за адсутнасці грошай па паўтара-два месяцы не выплачвалі заробатнай аплаты. Адбылося гэта не па віне рэспублікі, а ў выніку пачатай Масквой лібералізацыі цэн, што адразу прывяло да рэзкага—у некалькі разоў—павелічэння таваразаварту ў яго грошовай вызначэнні пры ранейшай грошовай масе. Адным словам, грошай стала не хапаць. Мы папрасілі Цэнтральны банк Расіі папоўніць у рэспубліцы грошовую наяўнасць, але пачулі ў адказ, што грошы нам дадуць толькі ў якасці 21-працэнтнага крэдыту. Але ж мы не просім у вас дадатковых грошай, адказалі беларусы, аднавіце нам наяўнасць, якая існавала да лібералізацыі цэн, а мы гатовы кампенсаваць выдаткі на друкаванне асігнацый. Наколькі я ведаю, расійскі банк поўнасцю нашы патрэбы не задаволіў, у выніку чаго давалася шукаць паратунку ў выпуску «зайчыкаў», фактычна суратагу грошай, што ўнесла ў нашу фінансавую сістэму яшчэ большую б'ятаніну. Калі раней мы мелі адзіны эмісійны цэнтр у Расіі, дык зараз—некалькі—ці не кожная рэспубліка, якая знаходзіцца ў рублёвай зоне, пачала праводзіць эмісію грошай, што падштурхнула інфляцыю і, натуральна, новы віток цэн.

Раней у нас было дзяржаўнае рэгуляванне цэн. Няхай дзяржава выконвала гэтую функцыю дрэнна, але выконвала. Цяпер мы гэты механізм цэнаўтварэння скасавалі, нічога не стварыўшы замест

яго. Адным словам, сёння ў нас няма асноўнага рыначнага механізму фарміравання цэны, які б грунтаваўся на канкурэнцыі. І гэта пры «адпушчаных» цэнах, манопалізацыі эканомікі. А што такое манопаліст, мы ведаем—у яго «одна, но пламенная страсть»: атрымаць максімальны прыбытак пры мінімальным выдатках, на астатняе яму, даруйце, напляваць.

М. З.—Як фарміруюцца некаторыя цэны, сапраўды зразумець немагчыма. Ну, добра, логіку ўздаражання, напрыклад, рамонт аўто ў пяцьдзесят разоў яшчэ зразумець можна: узнялася цана на «камплектуючыя»—цыўкі, падшывы, скуру, клей і да т. п. Але ж амаль у сто разоў узрос кошт паслуг у цырульні. Тут за кошт якіх выдаткаў? Асноўнымі ж сваімі прыладамі працы—нажніцамі, грабенчыкам ды машынкай цырульнік карыстаецца не адзін год... Яшчэ адзін зусім свежы прыклад. Літаральна днём мі праводзіў сваячку на вакзал. Яна чалавек хворы, так што давялося ўзяць таксі. Па дарозе вадзіцель, маляды зусім хлопец, жвава расказваў, як яму жывецца ў працу. Аказаўся, дзякуй богу, няблага. Машыны ў іх таксапарку (здаецца, трэцім) вадзіцель ўзяў у арэнду. Самі купляюць бензін, самі рамантуюць. Умовы ж арэнды такія: 15 тысяч рублёў вярнуць у месяц ты павінен здаць парку, астатняе, што зарабіў,—твое. «Ну і колькі набягае сабе?»—асцярожна пацікавіўся я. «Ды ў сярэднім тысяч дваццаць,—з гонарам адказаў ён,—а нядаўна вазіў кліента ў Маскву, дык ён заплаціў доларамі, у пераводзе на нашы грошы атрымалася тысяч восемдзесят». З дому да чыгуначнага вакзала кіламетраў 8—9, узяў з нас таксіст роўна чатырыста рублёў, папулярна растлумачыўшы, што 130 рублёў каштуе выклік машыны, астатняе яго. Вось гэтыя 130 рублёў мяне зацікавілі больш за ўсё. Чаму 130, а не 100 ці 150? Як разлічылі, скалькі кулявалі аплату паслугі дыспетчара?

Г. Л.—Без дзяржаўнага ўмяшальніцтва рост цэн не спыніць. Гэта маё цвёрдае перакананне.

М. З.—Зноў дзяржаўнае рэгуляванне, камандна-адміністрацыйны метад кіравання эканомікай? Як кажуць, плыў, плыў, а ля берага ўтапіўся?..

Г. Л.—Я не заклікаю вярнуцца ў камандна-адміністрацыйную сістэму. Калі хочаце ведаць, я сам стары рыначнік і дэклараваў ідэю пераходу на рыначныя адносіны ў эканоміцы яшчэ тады, калі пра гэта многія баяліся гаварыць угорас. Але ў эканоміцы вельмі небяспечна паспешлівацца. Нідзе так да месца не гучыць прымаўка «Поспешішь—людей насмешішь» як у эканоміцы.

М. З.—Здаецца, Чэрчылю належаць словы: нельга пераадоляваць бездань у два скокі.

Г. Л.—Правільна, але перад тым, як скокнуць, трэба набрацца сіл. Мы ж скокнулі і акурат ляцім у бездань. Гэтага Гайдара і яго камандзе дараваць нельга. Паставіўшы перад сабой высакародную мэту—прывесці краіну да рыначнай, як ва ўсім цывілізаваным свеце, эканомікі, яны пакročылі да яе напразкі, не выбіраючы дарогі, не лічычыся з ахвярамі і стратамі. І мы, баючыся спазніцца, пабеглі за імі. І вось маем, што маем...

М. З.—І якое вы прапануеце выйсце, Генадзь Міхайлавіч?

Г. Л.—Затармазіць, спыніцца, каб перавесці дух, пры гэтым замарозіўшы цэны і зарплату на цяперашнім узроўні. І толькі стварыўшы папярэдне неабходную ўмову—правёўшы дэманопалізацыю эканомікі на падставе прыватызацыі і раздзяржаўлення, пераходзіць зноў да свабодных цэн. Есць у нас нямала светлых галоў, не можа быць, каб не знайшлі выйсця.

М. З.—Вы прапануеце чакаць з мора надвор'я? А вось нашы суседзі-палікі не чакаюць. Так званая «шокавая тэрапія», якой яны некалькі гадоў назад пачалі лячыць сябе, сваю эканоміку і якая, як і ў нас, выклікала шырокую незадаволенасць—мала каму хацелася глытаць горкія пілюлі,—пачала даваць плён. Як паведамляе прэса, пераадолеўшы стартавы і самы драматычны этап рыначных рэформ, Польшча першай сярод усходнеўрапейскіх краін развіталася з няўхільным заняпадам вытворчасці. Як сведчыць статыстыка, да канца гэтага года яе рост склаўся ўжо 2 працэнты. Лічыцца, што галоўнай прычына пачатага ажыўлення эканомікі—наступленне прыватнага сектара. Яго доля ў стварэнні валавога нацыянальнага пра-

(Працяг на стар. 12).

22 снежня ў Алены Васілевіч — юбілей.
Шчыра віншuem Алену Сямёнаўну, жадаем ёй
доўгіх год жыцця, новых творчых поспехаў.

«ЛЮБЛЮ, ХВАЛЮЮСЯ—ЖЫВУ...»

Магу сабе толькі ўявіць, што было на душы ў яе, у нашай мілай Алены Сямёнаўны, хай сабе такой заўжды вонкава спакойнай, такой мудра-разважлівай, ужо так многа ўсёго — і добрага, але найбольш бллага, горкага, балючага — спазнаўшай, калі яна даведлася пра сваё «набытае і страчанае» з рэцэнзіі на сваю ўжо далёка не першую кнігу у тым ужо такім даўнім 1961-м годзе. Рэцэнзію пад такою назваю апублікаваў не дзе-небудзь, а ў «Полымі» не надта каб намнога старэйшы таварыш па пяру, у якога хоць і не было яшчэ сваёй ніводнае кніжачкі, але была папулярнасць і пэўны ўплыў.

Рэцэнзент, зрэшты, выявіў такія набыткі, якім мог бы пазайздросціць любы самы папулярны, самы аблашчаны, узняты на самую высокую вяршыню пісьменнік. Мяркуюце самі, ці шмат у каго і ці так ужо часта сустракаем мы сапраўды ж такія проста неацэнныя для сапраўднага мастацкага прозы вартасці—«з'яднанасць думкі і пачуцця», «трапінасць мастацкай дэталі», «лаканічнасць моўных сродкаў і іх арганічная знітанасць з вобразам».

Перачытваю лепшыя старонкі тых даўніх кніг і цалкам па-

гаджаюся з рэцэнзентам — ёсць там гэтая арганічная знітанасць, такая рэдкая, на жаль, у нашай «масавай» прозе. Як ёсць і тое найкаштоўнейшае, найгалоўнейшае, без чаго ніякае літаратурнае ўмельства не ўратае — патрэба выказаць нешта перажытае, набалелае, тое, пра што ведаеш лепш за ўсіх на свеце, нешта непаўторна сваё і адначасна цікавае, патрэбнае, блізкае і дарагое кожнаму з нас, чытачоў.

Вось яны ляжаць перада мною, тры важкія тамы прозы Алены Васілевіч, што выйшлі ў свет дзесяць гадоў таму назад.

Чытаю самы першы абзац самай першай, напісанай ажно ў 1946-ым годзе ў далёкім ад родных слувчкіх краёў Курску такой яшчэ кволай і па вялікім мастацкім рахунку наўна-«самаўпэўненай», але такой нейкай па жаночы прывабнай, чыстай, сардэчнай, чалавечнай аповесці з яўна запазычанай назвай «У прасторах жыцця»:

«Напрацаваўся за дзень, натяміў старыя плечы магутныя. Дняпро — дрэмле, адпачывае. Гайдаецца на сонных хвалях крутабоні поўні, пасыпае сэрцам сечню ад берага да берага. Схіцілася, прынікла да зямлі майская ноч, не спіць чуйна прыслухоўваецца...»

Хіба ж гэта блага напісана!

Ёсць жа тут, ёсць пры такой лаганічнасці моўных сродкаў іх даволі прыстойная, проста дзіўная для пачаткоўца, надоўга адарванага ад родных каранёў знітанасць з вобразам. Ёсць харошыя вобразы. Ёсць жа і зоркае вока, і «дакладнае слова», і нават нейкая ледзь улоўная, гэтак важная, такая проста неабходная ўвогуле мастацкай прозе мелодыя. Ёсць тут інстынкт сапраўднага мастака і ўжо даволі ўмелая рука:

«Невялікі домік хаваўся ў глыбіні саду. Нібы прасячы ўпусцілі іх у пакой, працягвалі аж да самых акон галіны дзве антонаўкі. Высокая старая бэра, нягледзячы на свае немалыя гады, захавала зграбнасць і прывабнасць. Прысадзістыя сапьянкі цягнуліся ў суседства да бабкі, якую пакалечылі доўгія гады, скрываўшы і нахіліўшы яе бокам да долу. На месцы вымерзлых жытнікаў моцна сядзелі дзве малінаўкі і сваімі набухлымі, гатовымі вась-вось распусціцца пупышкамі, здавалася, гаварылі: «Мы маладыя і шчаслівыя, нам вельмі хочацца цвісці і жыць». Вішняк выдзяляў некалькі асабняком, збіўшыся цесным гуртам у кутку саду. Паўз плот раслі слівы, кусты парэчак, агрэсту і малініку. Відаць, любюная рука садавода кіпталіва даглядала кожнае дрэва, кожны куст».

А рэцэнзавалася ж ужо пятая кніга — з такою характэрнаю для ўжо сталай творчай

манеры празаіка назваю «Падслухала сэрца» (1960). Да гэтага ж былі ўжо прыхільна сустрачаны кнігі «Блізкія знаёмыя» (1954), «Заўтра ў школу» (1956), «Сябры» (1958), «Апавяданні» (1959).

І ўсё то яно, відаць, было б добра, калі б не знайшоў рэцэнзент — чалавек, дарэчы, вельмі добразычлівы і памяркоўны, які да таго ж так многа на сваім немалым жыцці зрабіў і робіць дзеля роднае культуры — адну самую найвялікшую страту.

Даравалася нават «сюжэтная аднастайнасць» паасобных апавяданняў... Але ўжо ніяк нельга было дараваць «адрыў» «унутранага свету герояў» ад «сацыяльна-грамадскага жыцця, гістарычнага працэсу», абмежаванасць «толькі прыватным бытам, чыста інтымнымі перажываннямі».

«Страчана перш за ўсё, — бедаваў рэцэнзент, — адчуванне непадзельнасці асабістага інтымнага жыцця чалавеча з яго грамадскай працоўнай дзейнасцю, што так характэрна было для першых ірокаў пісьменніц».

Цяперашні іншы чытач толькі ўсміхнецца сарданічна, прачытаўшы такое. Але тады было не да смеху...

Як радаваўся з год раней, прачытаўшы кнігу «Падслухала сэрца», шматгранна адораны, вытанчаны, надзвычай чуйны да ўсяго сапраўднага ў літаратуры юны Міхась Стральцоў таму, што пісьменніца «не думае, што літаратурным героем можа быць толькі той, чый партрэт красуецца на дошцы гонару і не спяшаецца наवेशваць на сваіх герояў шаблонныя біркі з азначэннем станоўчага і адмоўнага». Як слушна ён сцвярджаў, «што ў кожнага пісьменніка ёсць сваё асабістае сфера ў гэтым жыцці». Але і ён, адзначыўшы, што ў А. Васілевіч «знаходзіць найбольшае адлюстраванне інтымнае, асабістае жыццё людзей», вымушаны быў нібы апраўдваць яе за такую сферу («...само сабой гэта не сведчыць пра камернасць вырашэння жыццёвых праблем у творчых пісьменніц»).

Вядома ж —само сабой!.. А за што ўжо толькі не ўш-

чувалі пісьменніцу крытыкі-аматары — і што паказвала «не тых педагогаў, якія любяць дзяцей і аддаюць ім агонь сваёй душы і сэрца», і што расказвала «пра дрэнных бацькоў», і што вяла гаворку «не аб сапраўдных сябрах» і ўвогуле не вытрымала «наменклатурны» станоўчых герояў, толькі ў адным апавяданні, маўляў, была «тэма хвалюючая, ідэя высокая», хоць «у мастацкіх адносінах яно недасканалое»...

Крытыкаваць, зрэшты, і было за што і найперш за тое, што малавата часам было ў тых кнігах для дзяцей непаўторна-сваёго, што захавалася ў памяці сэрца, што было, на жаль, літаратурныя штампы.

І якое гэта шчасце, што на рэдкасць патрабавальна да сябе пісьменніца не стамлялася шукаць менавіта свой шлях у нашай нябеднай тады на сапраўдныя таленты літаратуры. Стала пісаць менавіта пра тое, што ведала лепш за ўсіх на свеце, ад літаратурных рэмінісцэнцый ішла да глыбока перажытага і асэнсаванага. І — што самае найгалоўнейшае — жылы чалавечы вопыт пераплаўляўся ўвесь час усё больш паспяхова ў горна сапраўднага мастацтва прозы. Перад намі адкрывалася проза, якая не пераказвала нейкія, хай сабе самыя верагодныя і рэальныя гісторыі, падзеі, учынкi, факты, а прываблівала ўжо і пераконвала даволі ўжо важкімі эстэтычнымі «фактарамі» — жыццёва прайздзівыя эпизоды паўставалі часта перад намі ўжо проста з выдатным псіхалагічным напавуеннем, з асэнсаваннем «філасофіі факта», нас бралі ў палон рытмам, ладам, таленаўнасцю, мелодыкай прозы».

Не заўсёды нам паказвалася, расказвалася, часам — прыблізна пераказвалася.

Але як тут не ўспомніць адносна даўня тонкія, вельмі слушныя развагі Алены Сямёнавай, аднаго з самых начытаных у сусветнай літаратуры нашых крытыкаў, якому ўласціва працяганне нашых твораў у шырокім кантэксце:

«Зноў можна кінуць папрон Алены Васілевіч. Чаму расказана, а не паказана? Чаму не высветлена? Не праўдзена? Але...

АДЗІНАЕ НЕПАДЗЕЛЬНАЕ—ДУХ

Эсэ У. САМОЙЛЫ ў сучасным прачытванні

У 20-х гадах гэтага стагоддзя беларуская культура падышла да свайго самаўсведамлення і да патрэбы ва ўздыве. Як тое ўпляталася ў агульнаеўрапейскія працэсы ды якой сукупнасцю абставін было абумоўлена — справа адна. Аднак і праз дзесяці гадоў шмат якіх ідэй, думкі захоўваюць сваю актуальнасць. Апошняя звязана ўжо не толькі з гістарычнымі ўмовамі, але менавіта з абуджэннем ды нацыянальна-духоўным ростам Беларусі. Адною з самых змястоўных з'яў тагачаснага жыцця нованароджанай беларускай інтэлігенцыі стала філасофска-этычнае эсэ Сулімы (Уладзіміра Самойлы) «Гэтым пераможаш!» («Заходняя Беларусь», Вільня, 1924).

Пабачыўшы свет, эсэ не магло не трапіць у шэрагі «нацыяналістычнай» літаратуры, адпаведна для шырокага чытача яно засталася невядомым. Але нарэшце ў часопісе «Нёман» (№ 1 за г.г.) быў надрукаваны ягоны пераклад на рускую мову з уступным словам доктара філасофскіх навук У. Конана.

Аўтар прадмовы бачыць у асобе Сулімы мысліцеля ды пісьменніка еўрапейскага ўзроўню. І гэта зусім небеспадстаўна. Тое, што праца дагэтуль застаецца па-за праграмамі філасофскай адукацыі Беларусі, — не віна аўтара: інакш былі б знятымі шмат якіх псеўданавуковых спрэчкі наконт беларускага нацыянальнага све-

тапогляду. Але сапраўды ці такі ўжо высокі ўзровень твора Сулімы? У чым злададзённасць ягоных думак? Паспрабуем пашукаць адказ на гэтыя пытанні.

Свой нарыс Суліма пачынае з тэмы, якая прайшла праз тысячагоддзі. Гэта тэма добра і зла (ці добрага, харашага—і благага, ліхога). Вось першыя радкі: «Добро і зло, — што б ні казалі крайнія аптымісты і крайнія песімісты — як трэба зраўнаважаны ў нашым свеце».

Я мяркую, што для чалавека, які меў нагоду зазірнуць у класічныя філасофскія сачыненні і хаця б трохі задумацца над імі; будзе зразумелым адно: Суліма пачынае свой нарыс з сутнасна-дыялектычнай фармулёўкі цэнтральнай філасофска-этычнай праблемы. Цудоўна распрацаваў логіку ўзаемазалежнасці, узаемаадмаўлення і ўзаемапераўтварэння добрага і благага Гегеля. І Суліма, несумненна, за сваю адпаведны ўрок. (Дарэчы, вельмі цікавыя разважанні на гэтую тэму можна знайсці і ў «Дзённіку» Я. Драздовіча. Тут адкрываецца цэлая тэма для доследу, якую застаецца пакінуць на будучыню). У дадзеным жа выпадку хацелася б адзначыць, што пазіцыя Сулімы, акрамя ўсяго, своеасабліва.

Дакладна сказана і самім аўтарам эсэ, і ягоным доследчыкам У. Конанам, што ў нарысе «Гэтым пераможаш!» мы маем справу з неахрысціянст-

вам. Што датычыцца неспрэчна Сулімы, то відавочнае сугучча самацэнкі са зместам напісанага ім сведчыць пра дастаткова высокую культуру мыслення беларускага літаратара. Так, няцяжка пераканацца, што карані філасофска-рэлігійнай думкі Сулімы змешчаны ў пасланнях ап. Паўла. Дзеля гэтага звернемся да перакладу «Новага Запавету і псалмоў», выдадзенага ў 1985 г. у Канадзе. У прыватнасці, у пасланні да карыфнаў сказана: «10. Малю вас, браты, іменем Госпада нашага Ісуса Хрыста, каб усе гаварылі адно, і не было б між вамі падзелаў, але каб злучаны былі ў адным розуме і адной думцы».

«20. Дзе мудрэц? дзе кніжнік? дзе доследчык гэтага веку? Ці не ператварыў Бог мудрасць свету ў вар'яцтва? (Ісая, 33, 18)».

Падобнае бачанне не толькі пераводзіць гнасеалогію ў плоскасць этыкі, але і саму этычную праблематыку ўяўляе ў сінкрэтычным выглядзе. Гэта звязана з хрысціянскай традыцыяй у цэлым. Аднак ёсць яшчэ адзін бок справы, які дапамагае нам разабрацца ў разважаннях Сулімы.

Да якой бы старажытнай філасофіі мы ні звярнуліся, знойдзем аналогі праблемы чалавечага самапазнання (самаўсведамлення) з пазнейшымі філасофскімі пошукамі. У старажытнагрэцкай філасофіі ў гэтай сувязі згадваецца, у першую чаргу, Сакрат. Але ж да-

лёка не цураўся тэмы самаўсведамлення Аўгустын. Менавіта ў яго неаплатанічная тэма божа і чалавечага ведання атрымлівае яркае выяўляемае хрысціянска-этычнае афарбоўку. У новаеўрапейскай філасофіі праблема самапазнання асабліва магутна паставіў «нямяцкі Сакрат» — Кант.

Суліма бачыць выбух рэлігійна-філасофскага самаўсведамлення ў немцаў у паззі Гётэ. Тут навіны няма. Разам з тым, ён жадае зрабіць высновы для Беларусі. І гэта зусім натуральна з пункту гледжання агульнаеўрапейскага гістарычнага вопыту. Своеасаблівае жа яго поглядзе вынікае з апоры на «згерманізаванага славяніна Любеніча - Лейбніца, што крыху выпадае з традыцыі. У сувязі з гэтым цікавым з'яўляецца выказванне Сулімы пасля пастулата пра «зраўнаважанасць добра і зла: «З гэткае пастаноўкі справы ясна, што толькі жывой дзейнасцю ў недасканалым, поўным зла свеце, толькі актыўным змаганнем са злом у імя і дзеля ідэальнага дасканалення свету развязваецца філасофская праблема «апраўдання гэтай светлага зла», — толькі на гэтым грунтуецца крытычны і самы аптымізм».

Славяне, паводле Сулімы, толькі пазбавіўшыся пасіўнасці, могуць і павінны паўстаць супраць «нявольства славяніна немцамі». Гэткае актывізацыя духу і «аптымізацыя» душы асабліва патрэбны прывучанаму да рабства беларускаму народу. Адраджэнню не могуць садзейнічаць «бюракраты - свазчэннікі і тупа-труслівыя маралісты». Дух, душа—адзінае самастойнае, адзінае непадзельнае. Не здрадзіць толькі Бог. А адсюль — беларусу і трэба знайсці для сябе праўдзівага Бога Волі. Апты-

мізм на гэтым шляху абуджаюць нацыянальнае пачуццё і нацыянальная ідэя. Тым самым праблема самаўсведамлення для Сулімы вырашаецца наступным чынам: «Кожнае малое, чалавечнае «я», пачуваючы сябе часткай вялікага «Я» — нацыянальнага набывае і больш «пачуцця сілы». Ад гэтага ўзрастае і пашыраецца само сабой гэтае малое «я», каторае, як мы ведаем, паводле Фіхтэ, і ёсць маё «пачуццё сілы», самы «прыныцып майго жыцця». Прапрацыянальна расце і радасць».

Асобны матэрыял для роздуму даюць звароты пісьменніка - філосафа да Бэкана, Дэкарта, Спінозы, Канта, Гегеля, Маркса. Адзначым, што ва ўсіх выпадках яны звязаны з праблемай творчай актыўнасці. Разам з усім ён паўсюдна кіруецца клопамат пра нацыянальна-духоўнае «Я». З гэтага Суліма зыходзіць, у прыватнасці, у бачанні Дэкартавага сумнення. У такім кантэксце ён характарызуе Гегеля ў якасці аднаго з найбольш уплывовых твораў нацыянальна-дзяржаўнага духу.

Такім чынам, цалкам заканамерна ўзнікае адна з прычыновых высноў Сулімы: «Вольная, незалежная, непадзельная ідэальнасць — гэтая ідэя, гэтая ідэальная мэта павінна ўкараніцца ў свядомасці кожнага беларуса і павінна ўсцерагчы яго ад усіх «фальшывых» сонцаў», якімі яго ворагі, удаўшы прыцяцеляў, заманваюць і баламуцяць яго «цёмныя інстынкты», яго «няясныя пачуцці». Пытанне можа быць толькі аб тым, якімі дарогамі найбліжэй і найпэўней дайсці да гэтае мэты поўнага ўнутранага і вонкавага вызвалення Беларускага народу».

З усяго сказанага можам зрабіць такія высновы. Для

Робіць яна так, на маю думку, наўмысля. Таму што такі яе спосаб пісьма — штрыхом, пастэлю, пяром, Лёгім абрысам. Каб пакінуць чытачу магчымасць падумаць самому. Усе больш у кірунку той галоўнай тэмы. Хаця да адной тэмы заўсёды лучацца іншыя. А ўзніслаць эмоцыі прыцішваецца цвярозымі рэаліямі побыту. Як у жыцці, пераняраюцца на лініях быцця сучаснае і мінулае, надзея і шкадаванне, добра і зло».

У мяне няма месца цытаваць ое, з чым я цалкам пагаджаюся. Думаецца мне, што прачытанне Алены Сямёнавай прозы Алены Васілевіч пакуль што найбольш адэкватнае, хоць пра яе пісалі Вера Палтаран і Міхась Стральцоў, Рыгор Шкраба і Міхась Тычына, Уладзімір Юрэвіч і Барыс Бур'ян. Сёе-тое слухнае, здаецца, удалося некалі сказаць і мне, грэшнаму.

Можна шмат гаварыць пра адметнасць творчага почырку Алены Васілевіч. Але што найбольш уражае ў яе прозе, дык гэта сапраўды «устойлівы... настрой яе душы» (А. Сямёнава).

Як ён упрыгожвае і яе прозу, і яе чалавечае аблічча. Каму з нас, хто яе ведае, не сагрэла душу яе ветлая, вабяная і такая шчырая ўсмішка. Не змушаная, не вымучаная настолькі, што ў сяго-таго проста прыклеілася да твару, стала звычайна, а сапраўды ж — ад чыстага сэрца, зельмі ж натуральна.

І такая чалавечная, такая прыязная...

А колькі ж усяго перажыта? Хіба ж не праўда, што менавіта яе пакаленне перанесла «неверагодны цярпелівы гістарычны адказнасці за жыццё» (М. Тычына)? Але ж хіба можна аспрэчыць і той факт, што, кажучы словамі М. Тычыны, «группы партрэт пакалення быў бы няпоўны, калі б не ўлічылі твораў А. Васілевіч»?

Твораў апошнім часам паяўлялася не так ужо і шмат. Але хіба пакінула раўнадушным таго, каму дорага роднае слова, невялічкая фарматам, але такая багатая на факты, такая мудрая і сардэчная кніжачка, як «Люблю, хвалюся — жыву»? Колькі шчыра ўсхваляваных, добрых, разумных, улюблёных, доказна-пераканаўчых слоў у яе ўспамінах, творчых

партрэтах, нават у самых невялічкіх эсэ — ну хоць бы ў той жа «Адной старонцы» пра Кузьму Чорнага. Колькі жывых запемінальных штрышкоў у чалавечым абліччы Міхася Лынькова, Івана Мележа, Яна Скрыгана знойдзе чытач на старонках гэтай кніжачкі, з якой любоўю і разуменнем прачытаны кнігі Яўгена Лецікі, Леаніда Галубовіча, Марыі Філіповіч...

Гадоў з дзесяць таму назад у вялікім артыкуле пра сапраўдныя, рэальныя і ўяўныя «нечуваныя» поспехі нашай літаратуры адзін вельмі знакаміты наш празаік ставіў яе на шостае месца (пасля І. Шамякіна, В. Быкава, А. Кулакоўскага, Я. Брыля, І. Новікава). Думаецца, расстаўляць нашых твораў па такіх «ранжырах» — занятак марны. Але ж хіба можна ўявіць цяпер нашу прозу без слаўтага цыкла апавесцей «пра Ганьку», без хрэстаматыйных апавяданняў «Пісар стравой часці», «Карэспандэнтка», «Пані старшыня прыехала», «Рэхмат», «Марыула»?..

Калі Алена Васілевіч рыхтвала тры тамы з усяго напісанага за сваё жыццё, то, кажучы яе словамі, «кузлася гарача праціць і перапісваць усе... наўныя і няўмелыя старонкі свайго пачаткоўства». Многа думала, вагалася. І нарэшце загадала самой сабе: «Здымі гэты непатрэбны грим. Перапісаць сябе немагчыма. І няма, таксама патрэбы перапісваць час... Хіба ты не была шчаслівай у тых даўня наўныя гады, хіба не мела шчырых сяброў і ўдзячных чытачоў, якія чакалі з табоў стрэч, любілі і добразычліва вучылі цябе?.. І калі іх шчырасць і навука падтрымалі цябе — будзь і ты ім удзячнай і не імкніся здавацца лепшай, чым ты была і ёсць. Заставайся сама сабою».

Мілая Алена Сямёнаўна! Таму Вы так і дорагі нам, што ўсё жыццё застаецца сама сабою. Вам выпаў шчаслівы лёс — любіць свой народ, жыць яго жыццём. Хай жа надойга яшчэ стане Вам сілы служыць аднаму яму.

Генадзь ШУПЕНЬКА.

адмовіць яму ў слухнасці шмат якіх думак. Да прыкладу, у аўтара ёсць такія ацэнкі марксізму, якім не зашкодзіла б павучыцца і быццам бы марксістам сёння.

Ёсць яшчэ адзін цікавы фрагмент, звязаны з тымі што сказаным. Прапануючы змяніць рэлігійна-філасофскі вобраз вечна актыўнага Сусветнага Духу (Гегель) яго увасабленнем у жывым носыбіце (Маркс), Суліма знаходзіць наступнае: «Цяпер для кожнага ясна, што сёмае істотнае ядро марксісцускае сістэмы: асноўная схема вызвалення з рабства, ператварэння гэтага зла ў добра, — тыя самыя, і ў Маркса, і ў Гегеля, — у Фіхтэ, Канта, Бэкона...».

У заключэнне паглядзім на тое, чым завяршае Суліма свой нарыс. Думкамі, якія балючыя для нас і сёння. Ён піша пра тое, што нацыянальная самабытнасць — гэта самабытнасць мовы. Жывыя міфы слоў якраз і родняць нашу свядомасць з «самім Богам-Айцом-Прыродай». Хаця я, магчыма, і празмерна захопіўся цытатамі, але цяжка абыйсці яшчэ адно выказанне Сулімы: «Жывая мова твораць і першую і наймацнейшую сувязь, што злучае народ у адзіным жывым цэлым. Гэтая сувязь — аснова ўсіх сувязей і спаек, што твораць ў далейшым развіцці і аб'яднанні народу, як вынік яго многаабразнай дзейнасці і барацьбы за сваю індывідуальнасць (...). Моц гэтай першаасновы, гэтае першае спайкі забяспечыць нашаму народу яго самастойную вольную будучыню».

Суліма спадзяваўся на вольную будучыню Беларусі. І няхай сабе праз дзесяцігоддзі, але ягоныя спадзяванні збываюцца.

Сяргей КУПЦОУ.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

АЛЬМАНАХ ВЫЙШАУ У ГОМЕЛІ...

Сёй-той з чытачоў, мабыць, памятае, што гадоў трыццаць назад у абласных цэнтрах рэспублікі выдаваліся літаратурна-мастацкія альманахі. Праўда, праз некаторы час гэта палічылі неапраўданай раскошай: маўляў, хопіць часопісаў, што выходзяць у Мінску. Так мясцовыя літаратары пазбавіліся важнай трыбуны, з якой можна весці гаворку з чытачом.

Гамельчане першымі вырашылі аднавіць колішнюю традыцыю. Нядаўна яны выпусцілі літаратурна-мастацкі альманах «Магістраль-92», прысвечанага 850-годдзю Гомеля. «Магістраль» — ад назвы абласнога літаратурнага аб'яднання імя Анатоля Грачанікава. Яму ж, у сваю чаргу, назву дала першая кніга паэзіі знакамітага земляка. Рэдактары-складальнікі альманаха В. Ткачоў, В. Кіеня і М. Гулевіч маюць намер зра-

біць выхад альманаха традыцыйным.

Першы раздзел «Магістраль-92» склалі творы тых, хто ўжо прыняты ў Саюз пісьменнікаў Беларусі — М. Даніленкі, М. Янчанкі, І. Сяржук, У. Верамейчыка, І. Кірэйчыка, В. Ткачова, В. Яраца, А. Сопата, І. Катлярова, Т. Мельчанкі, А. Бароўскага, С. Шах...

Другі раздзел — творы Н. Шкляравай, У. Шварца, І. Журбіна, Н. Веліковіча, М. Хаманкова, В. Кіені, В. Шаўчэнкі, У. Бабкова, У. Каленчыкава, В. Лоўгача, М. Буткевіча, якія хоць і не ўваходзяць у творчы саюз, але ўжо ці не ўсе маюць уласныя кнігі.

А на завяршэнне — творы пачаткоўцаў, членаў літаратурнага аб'яднання «Магістраль» Я. Бязмена, Л. Возісавай, Э. Усціновіч, В. Габеева, А. Дуброўскага, А. Вулаха,

ПРАЦЯГ РАЗМОВЫ

НЕ ХАЧУ ЗАСТАЦЦА ЎБАКУ...

Прачытаў у «ЛіМе» за 16 кастрычніка артыкул ці, дакладней кажучы, ліст В. Сакоўскага з Гайнаўкі «Канцлер Вялікага Княства». І мне вельмі хацелася б паспрачацца з ім наконт яго думак. Амаль ва ўсім спадар Сакоўскі пярэчыць сам сабе. Ёсць у мяне гэтая кніжка, і я чытаў даволі шмат літаратуры па гісторыі ВКЛ, і ў прыватнасці Беларусі. З чаго хацелася б пачаць? Ды хача б з таго, што ніхто не мае падстаў сцвярджаць дакладна, які быў канцлер Л. Сапега, — ані І. Саверчанка, ані Сакоўскі, бо гэта дастаткова яшчэ не вывучана. Але, калі І. Саверчанка пісаў сваю кнігу, карыстаючыся нейкімі дакументамі, то Сакоўскі вядзе разважанні толькі на падставе дэдаў гэтага ж кнігі, што, мне здаецца, бессэнсоўна. Гэта можна было б рабіць, маючы свае крыніцы.

Далей. Аўтар пасылае праклён на Л. Сапегу за тое, што ён прыняў каталіцтва. Ну і што ж? Хіба ён упершыню сустракаецца з такой з'явай? Хіба гэта не было распаўсюджана ў тых часы сярод шляхты і магнатаў? Як вядома, гэта рабіліся больш у палітычных мэтах, а ні ў якіх іншых. Аўтар паказвае слаўтага Вітаўта, але, можа, ён забыў, што паважаны ўсімі беларусамі Вітаўт таксама некалькі разоў пераходзіў у розныя веры. Не ведаю, чым аўтару тых радкоў не падабаецца каталіцызм. Як вядома, ён прынёс і станючыя вынікі — адкрыліся школы, іншыя навучальныя ўстановы і ўвогуле было шмат чаго карыснага. Адмоўныя ж бакі можна знайсці ў любой рэлігіі, яе распаўсюджванні. Тое ж можна сказаць і аб праваслаўі, якое так абара-

няе сп. Сакоўскі. Хіба адкрывала праваслаўная царква тых ж школак для простых беларусаў? Не. Хіба не йшла яна да русіфікацыі самое сябе? І прытым русіфікуючы беларусаў, адрываючы іх ад сваіх каранёў, сваёй гісторыі, якую рабілі не толькі праваслаўе, але і той жа каталіцызм, пратэстанцтва, кальвінізм, не гаворачы пра уніяцтва. Здаецца, паважанаму сп. Сакоўскаму гэтая канфесія, як костка ў горле. Яго пазіцыя блізкая цяперашнім «правадырам» праваслаўя з Расіі. Ён не лічыць уніяцтва сапраўды народнай верай, быццам уніятамі не былі 70% беларусаў. Як можна стварыць «штучную» веру, калі ёй вераць мільёны? Аўтар заклікае не кідацца ў розныя бакі, з чорнага ў белае, але сам ці прытрымліваецца ўласнай парадзі?

В. Сакоўскі абвінавачвае канцлера ў тым, што той, стварыўшы ўмовы для ўзнікнення уніі, сам не прыняў яе, не перайшоў ва уніяцтва. Канцлер быў вялікім палітыкам, і таму кіраваў сабой, сваімі дзеяннямі. Ён спрыяў распаўсюджванню уніяцтва сярод насельніцтва ВКЛ іменна таму, што хацеў згоды паміж асноўнымі канфесіямі — каталіцтвам і праваслаўем, і яму гэта ўдалося зрабіць.

Аўтар не абыходзіцца без абразы уніяцкай царквы, ды й не толькі царквы, але і нашай Беларускай мовы. «Цэркаўкі і парафіі ўбоганькія. Стан адукацыі ніжэйшага духавенства яшчэ ніжэйшы, горшы». Далей зусім цікава. «...Яны гавораць на простае мове толькі таму, што іншай мовы не ведаюць». Можна палічыць, што сп. Са-

НАШ КАЛЯНДАР

70 гадоў з дня выхаду першага нумара газеты «Наша будучына». Выдавалася ў Гродна з 8 снежня 1922 года па 14 лютага 1923 года. Выйшла дзевяць нумароў, з якіх чатыры былі канфіскаваны. Мела рэвалюцыйна-дэмакратычны і нацыянальна-вызваленчы кірунак.

75 гадоў з дня нараджэння паэта Уладзіміра Рагуцкага споўнілася 9 снежня (загінуў у 1941 годзе). Асобныя творы змешчаны ў калектыўных збор-

ніках «Мы іх не забудзем» (1949) і «Крывёю сэрца» (1967).

85 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Стэльмаха — 15 снежня (памёр 27 студзеня 1974 года). Аўтар п'ес «Шляхі», «Крушэнне рэнегатаў», «Фантан» і іншых. Выдаў кнігі «Шляхі беларускага тэатра», «Крануючы чутлія струны душы», «Тэатр і час»...

75 гадоў з дня нараджэння Яўгена Васіліўна спаўняецца 26

Н. Пінчук, А. Алешынай, П. Рабянка і многіх іншых.

У тым, што альманах з'явіўся, немалая заслуга Гомельска гарвыканкама (старшыня С. Гальдадзе, намеснік старшыні Э. Касых), вытворчага аб'яднання «Гомсельмаш» (генеральны дырэктар С. Дрозд), Гомельскай фабрыкі «Палесдрук» (дырэктар Р. Мачульскі), Гомельскай асацыяцыі творчых ініцыятыў (прэзідэнт Н. Веліковіч), Ашхабадскай фірмы «Інфарм-кантакт» (генеральны дырэктар М. Ткачоў). Усім ім аўтары выказваюць шчырую ўдзячнасць.

А. М.

коўскі жыў у тых жа часы, калі царкаўкі былі ўбоганькія. А што датычыцца мовы, то мы ведаем, для каго яна была простае. Для той жа апалчанае шляхты, а потым расейскіх чыноўнікаў. Ніводзім сапраўды беларус не скажа так аб сваёй мове! Яна не «прасцей» і не ніжэй за ўсе астатнія! Пакінем гэтыя словы на сумленні аўтара, толькі хацелася б дадаць — ці былі праваслаўныя папы больш адукаваныя за уніяцкіх? Можна, яны ведалі латынь, нямецкую ці польскую мову, грэчаскую? Гэта былі тая ж дэмаршаль, за рэдкім выключэннем. Так што не трэба падзяляць народ на каталікоў і праваслаўных, тут жылі ўсе разам і жылі мірна, пакуль не пачалі прывязваць рэлігійнае жыццё да палітычнага, пакуль не пачалі адны ставіць сваю рэлігію, сваё веравызнанне вышэй за іншыя.

Яшчэ. Справядлівае пытанне пра казакоў. Хто іх заў у Беларусі? Ніхто і ніколі! Сваімі ваяўнічымі «паходамі» яны выклікалі толькі нянавісць у людзей, якія рабілі добрабыт сваёй гаспадарцы. Вядома, што яшчэ раней Украіна «воссоединилась» з Расіяй і пад «мудрым» расійскім кіраўніцтвам яе казакі пачалі акцыяўляць палітыку расійскай дзяржавы — усялякімі шляхамі разбураць гаспадарку Маскоўшчыны. Дык аб якой вызваленчай місіі казакоў можа ісці размова? Аўтар заклікае да праўды, але чамусьці выказвае «праўду», якая патрэбна яму. Здаецца, перад гэтым лістом В. Сакоўскі кансультаваўся з Праваслаўным сінодам у Маскве — такое ўражанне ў мяне стварылася. Калі на старонках «ЛіМа» выказваюцца і такія меркаванні, то я таксама не хацеў бы застацца ўбаку.

Сяргук ШАУЧЭНКА.

г. Наваполацк.

БАЦЬКАЎШЧЫНА

19-20 снежня—сустрэча беларусаў

Янка КУПАЛА,

народны паэт Беларусі

НА СХОД!

На сход, на ўсенародны,
грозны, бурны сход
Ідзі, аграблены, закованы
народ!

Як роўны ідзі жыхар між
роўных жыхароў,
Адай на суд свае ўсе крыўды,
слёзы, кроў.

Аб вечным катаванні, здэку
далажи
І пакажы на курганы і на
крыжы.

І аб раскопаных магілах
не забудзь,
Дзе груганы тваіх там продкаў
косці рвуць.

Як гналі пот з цябе паны
І каралі,
Як гналі проч цары з радзімае
зямлі.

Як раскаваныя крывавамі рабы,
Як падаў ты ад непаспільнай
барацьбы.

Як Бацькаўшчыну тваю рэжучь
на кускі.
Як гібнеш з дзецьмі ты ад
катняе рукі —

Адаці ўсе на суд, на
ўсенародны сход
Ідзі, аграблены, закованы
народ!

1918 г.

Будаваць сапраўды незалежную дзяржаву Беларусь — гэта клопат усіх свядомых беларусаў, у якім куточку зямнога шара яны б ні жылі. І поўнае маральнае права на гэта маюць не толькі жыхары Беларусі, але і беларусы замежжы. Бо сказаў жа некалі слушна вялікі Максім Багдановіч: «Не рассталіся б мы з нашым краем, каб было дзеля нас у ім хлеба».

Здаецца, час збіраць камяні надыйшоў. Таму і выступіла згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» з ініцыятывай склікаць Сход беларусаў блізкага замежжа. Першы такі Сход у гісторыі нашага народа. На пачатку восені гэтага года стварылі Аргкамітэт па правядзенні Сходу. Адрозна пастараліся надаць яго дзейнасці пэўны рытм і настрой. Вось чаму абышліся, як кажуць, без вясельных генералаў у яго складзе. Удала спалучыліся тут сябры Рады «Бацькаўшчыны», урадоўцы і проста энтузіясты, адданыя ідэям беларушчыны. Праца была прароблена велізарная. Спыніся толькі на асобных момантах.

Грошы... Ва ўсім цывілізаваным свеце дзяржаўныя ўлады ахвяруюць даволі значныя сродкі на падтрымку сваіх дыяспар, на праграмы пашырэння сваіх моў і культур за межамі краіны (прыгадаем, напрыклад, хоць бы дзейнасць Інстытута Гётэ ў Германіі). А што ў нас? У нас пакуль што грошы на такія патрэбы і мэты неабходна выпрошваць. Таму — дзякуй фундатарам Сходу. Імі сталі рэспубліканскія міністэрствы — фінансаў, замежных спраў, інфармацыі, культуры і адукацыі. Ды і камерцыйная дзейнасць «Бацькаўшчыны» за

апошні час дала сякі-такі прыбытак.

Штаб-квартира... Яе ў «Бацькаўшчыны» дагэтуль няма, хоць прыняты на гэтым пытанні шэраг станоўчых рашэнняў на ўсіх урадавых узроўнях. Таму, дарагія суродзічы, пачаставаць вас гарбатай альбо даць вам лачытаць кніжку на роднай мове, прабачце, няма дзе. Дзякуй Саюзу пісьменнікаў Беларусі, Дому літаратара ды гэтаму «Беларусь», што гасцінна расчынілі свае дзверы для дэлегатаў і гасцей Сходу — іх працы і пражывання.

Дэлегаты... Раскідаў лёс беларусаў ад Бендэраў да Курылаў, жывуць яны і ў Расіі (каля 1,2 мільёна), і на Украіне (звыш 400 тысяч), і ў Арменіі (каля 1 тысячы), і ў многіх іншых месцах блізкага замежжа. Паспрабуй запрасіць усіх, каб нікога не забыць! Мы стараліся запрашаць усе беларускія суполкі, пра якія мелі хоць бы нейкія звесткі. Аб'явы пра Сход былі змешчаны ў газетах, перададзены па радыё. На Закаўказзе і ў Сярэдняму Азію інфармацыя пайшла праз каналы Міністэрства замежных спраў Беларусі. Але калі хто-небудзь застаўся па-за ўвагаю — не крыўдуйце, падавайце пра сябе голас, будзем працаваць далей разам. Усяго чакаецца на Сход ад беларускіх зямляцтваў, згуртаванняў і суполак каля двухсот дэлегатаў. Гэтулькі ж дэлегатаў і гасцей запрошаны з самой маці Беларусі. Спадзяёмся, што належным чынам будуць прадстаўлены наступныя беларускія суполкі: Беларускае грамадска-культурнае таварыства (С.-Пецярбург), Таварыства беларускай культуры імя Ф. Скарыны, «Бацькаўшчына» (Масква), «Ка-

ралявец» (Калінінград), «Маю гонар» (Балтыя), «Світанак», «Раніца» (Рыга), «Сябрына», Таварыства беларускай культуры (Вільня), «Грунвальд» (Талін), Беларускае згуртаванне (Кохтла-Ярве), «Белая Русь» (Львоў), «Беларусы Карэліі» (Петразаводск), «Беларусы» (Малдова), «Беларусы Сібіры» (Новасібірск), «Эніч» (Нижні Ноўгарад), «Беларусы Лапландыі» (Мурманск), Таварыства беларускай мовы (Прыазёрск, Казахстан), «Беларусы» (Алма-Ата), Беларускае згуртаванне вайскоўцаў (Цвер), «Суродзіч» (Якуцк) і інш.

«Бацькаўшчына» імкнецца аб'яднаць усіх беларусаў свету на грунце культурна-асветнай дзейнасці. Грамадска-палітычная арыентацыя беларускіх суполак за межамі Беларусі асаблівага значэння для нас не мае. Таму, да прыкладу, з Масквы прыедуць і сябры Таварыства беларускай культуры імя Ф. Скарыны, і рэгіянальных суполак «Бацькаўшчыны», і Беларускага народнага фронту, і Нацыянальна-дэмакратычнай партыі Беларусі, і маладзёжнай «Пагоня». Таму чакаем, што сярод дэлегатаў і гасцей Сходу будуць прадстаўнікі самых розных рэлігійных структур, рухаў і партый, навукоўцы, рабочыя, сяляне, супрацоўнікі грамадскіх фондаў, архіваў, музеяў, творчых саюзаў, бібліятэк, дзяржаўных устаноў, прадпрыемстваў і фірмаў. Няма дарогі на Сход толькі ворагам Беларушчыны, тым, хто запляміў сябе ярай антыбеларускасцю і згодніцтвам з партакратычнай наменклатурай, хто ўпарта адмаўляе беларускаму народу ў праве самому вырашаць свой лёс, быць гаспада-

ром у сваёй вольнай, незалежнай дзяржаве.

Праграма... Адкрыецца Сход 19 снежня 1992 года а дзесятай гадзіне ў памяшканні мінскага Дома літаратара (вул. Фрунзе, 5). Уваход — па запрашалых білетах. Вітаць Высокі Сход будучы прэзідэнт «Бацькаўшчыны» народны пісьменнік Беларусі Васіль Быкаў і старшыня Беларускага народнага фронту Зянон Пазняк. Плануюцца таксама выступленні самых галоўных афіцыйных асоб Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь. З асноўным дакладам ад імя «Бацькаўшчыны» выступіць сябра нашай Рады доктар гістарычных навук Леанід Лыч. Тэма даклада — «Беларускае замежжа: гісторыя, сучаснасць, праблемы». Далей — выступленні дэлегатаў Сходу, ускладненне кветак да помнікаў дзеячам беларускага Адраджэння. Завершыцца дзень канцэртмайстраві Беларускага мастацтва. 20 снежня чакаецца выступленне міністра замежных спраў Беларусі Пятра Краўчанкі. Выпытанне арганізацыйнай працы падзяліцца сябры розных беларускіх суполак блізкага замежжа. Дакументальны фільм «Васількі за бугам» расказае дэлегатам і гасцям Сходу пра жыццё беларусаў Беласточчыны. У перапынках паміж пасяджэннямі супрацоўнікі міністэрстваў і ведамстваў Рэспублікі Беларусь дадуць неабходныя кансультацыі ўсім жадаючым.

На заканчэнне хачу сказаць шчырае дзякуй усім, хто прыняў актыўны і дзейсны ўдзел у падрыхтоўцы Сходу, хто будзе садзейнічаць яго паспяховаму працы.

Валеры ГЕРАСІМАЎ,
старшыня Аргкамітэта Сходу
беларусаў блізкага
замежжа.

3 этапісу «Бацькаўшчыны»

1990 год

— 6 сакавіка на сходзе грамадскасці з удзелам дэпутатаў Вярхоўнага Савета БССР і Мінгарсавета абраны Аргкамітэт на чале з Яўгенам Лецкам і прынята рашэнне аб падрыхтоўцы Устаноўчай канферэнцыі з мэтай стварэння міжнароднай грамадска-культурнай арганізацыі па сувязях з беларусамі замежжа.

— 10 верасня на Устаноўчай канферэнцыі ўтворана згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына». Прэзідэнтам згуртавання аднагалосна абраны народны пісьменнік Беларусі Васіль Быкаў, Яўген Лецка — старшынёю Рады, якая з'яўляецца вышэйшым кіруючым органам.

— 31 снежня згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» зарэгістравана Міністэрствам юстыцыі. Упершыню ўладамі БССР дазволена выкарыстоўваць на афіцыйным бланку і пячатцы арганізацыі гістарычны сімвал «Пагоня».

1991 год

— 3 удзелам святароў ад хрысціянскіх канфесій Беларусі наладжана святкаванне ў вялікай зале Дома літаратара Каляднай вечарыны.

— Прэм'ера на Беласточчыне «Старожытнай Беларусі» з удзелам Міколы Ермаловіча. Адбыліся сустрэчы з грамадскасцю, навушчымі беларускіх ліцэяў і васьмігадовых школ. Падарана каля тысячы асобнікаў кніг.

— Па запрашэнні ЗБС «Бацькаўшчыны» на Беларусь прыехала прадстаўнічая група суродзічаў з Амерыкі. Адбыліся сустрэчы з грамадскасцю, наведванні памятных мясцін Мінска і вёколіц.

— 3 2-га па 8-га ліпеня стараннем ЗБС «Бацькаўшчыны» і пры спрыянні Міністэрства культуры на Ратушным пляцы ў Таліне абсталёваны «Беларускі Дом», на грунце якога арганізаваны мастацкія выставы прафесійных мастакоў і народных майстроў, ладзяцца выступленні беларускіх акадэмічных і фальклорных калектываў.

— Праведзены «Дні Бацькаўшчыны» ў Якуціі з удзелам спеўна-танцавальнага гурта «Рунь», заслужанай артысткай Беларусі Таццяны Мархель, народнага майстра Сямёна Саўрыцкага.

— Святкаванне з удзелам фальклорнага гурта «Купалініка» юбілею Францішка Скарыны ў Рызе.

— На гары Радагошча каля Свіцязі

ўпершыню наладжана Усебеларускае Купалле з удзелам беларусаў замежжа.

— Па дамоўленасці з «Літаратурай і мастацтвам» атрымана магчымасць рэгулярна змяшчаць тут старонку «Бацькаўшчыны» — своеасабліваю газету ў газеце.

— Да сотых угодкаў Максіма Багдановіча наладжаны круізы па рускіх рэках на «спеўным цеплаходзе» з удзелам мастацкіх калектываў «Жыцень», «Жаварончкі», «Музыкі», «Яблышка», артыстак Галіны і Аксені Дзягілевы. Праведзены юбілейныя мерапрыемствы ў Ніжнім Ноўгарадзе і Яраслаўлі.

— 3 Кракава на Бацькаўшчыну перавезены прах волата беларускага Адраджэння Івана Луцкевіча, які перапахаваны на могілках Роса ў Вільні.

— 3 удзелам мастацкі Раісы Сіплевіч, народных майстроў Сямёна Саўрыцкага і Міхаса Ржэвуцкага, дзіцячага ансамбля «Жаварончкі» праведзены «Дні Бацькаўшчыны» на Беласточчыне.

1992 год

— Прынята пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь «Пытанні згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчы-

на», дзе рэкамендавана міністэрствам і ведамствам спрыяць дзейнасці арганізацыі.

— Па запрашэнні ЗБС «Бацькаўшчыны» Беларусь наведвае прадстаўнічая дэлегацыя беларусаў з ЗША і Канады. Стараецца Аргкамітэт па правядзенні Кангрэса (сустаршынні—прэзідэнт згуртавання «Бацькаўшчыны» Васіль Быкаў і міністр замежных спраў Пятро Краўчанка).

— На ахвяраванні ад беларусаў Кліўленда набыты для «Бацькаўшчыны» выдавецкі камп'ютэр і факс.

— Ад Асацыяцыі Амерыканскіх Цэркваў на «Бацькаўшчыну» паступіла значная гуманітарная дапамога, якая размеркавана сярод інвалідаў Таварыства па зроку і перададзена ў Рэабілітацыйны цэнтр у Аксакішчыне.

— Адбылося святкаванне сотых угодкаў шчырай руплівіцы на ніве беларускага Адраджэння Зоські Верас у Вільні.

— У Маскве па ініцыятыве рэгіянальнага аддзялення «Бацькаўшчыны», Таварыства беларускай культуры імя Францішка Скарыны, суполкі «Пагоня» наладжана святкаванне гадавіны дзяні нараджэння Якуба Коласа.

— Супольна з фондам «Дзеці Чорнобыля» і часопісам «Мастацтва» наладжаны фестываль беларускага мастацтва ў Лодзі (Рэспубліка Польшча).

СХОДУ БЕЛАРУСАЎ БЛІЗКАГА ЗАМЕЖЖА!

ГАДАВАНЦЫ БЕЛАРУСКАЙ ДЫЯСПАРЫ

Бацька Лены Бязрукавай — маёр былой Савецкай Арміі (па сённяшнім часе — Узброеных Сіл Расіі). Служыць у Казахстане. Да нядаўняга часу, пакуль не стала першанурскай педагогічнага вучылішча ў Мінску, жыла ў Казахстане і Лена. Адарванасць ад роднай па карэннях Беларусі не пазбавіла дзяўчынку чужынага стаўлення да роднага слова. Праўда, быў і штуршок, які абудзіў прыхаваныя ў сэрцы мажлівасці і жаданне выразна нацыя-

нальнага паэтычнага маўлення. І гэты штуршок дала беларуская нядзельная школа ў Прыазёрску Джэзэнаганскай вобласці. Стварыў яе разам з аднадумцамі другі наш зямляк — падпалкоўнік Станіслаў Суднік. Відаць па ўсім, што ён — сапраўдны русплівец Адраджэння — і падказаў Лене Бязрукавай яе жыццёвы і паэтычны шлях. Прапануем вашай увазе вершы чатырнаццацігадовай гадаванкі беларускай дыяспары.

Лена БЯЗРУКАВА

Чалавек без сэрца жыць не можа,
Ну а наша сэрца—Беларусь.
Мы ж усё жыццё бы ў падарожжы,
Дзе дарога—не заўжды абрус.

Мы гібеём у чужой далечы,
Кожны дзень там, кожны крок—прымус.

А далёка, бы агонь у печы,
Б'ецца наша сэрца—Беларусь.

З ёю мары, думкі і надзеі,
Мы не хочам дома гошцем быць.
Мы душою ў чужыне мацнеем,
І не хочам больш без сэрца жыць!

Вось чалавек над кнігаю сядзіць,
Над чым ён слепіць вочы, недарэка!

Ці ж гэта ўсё спатрэбіцца ў жыцці!
Ці ж стане ён вучоным чалавекам!

Не ведае гісторыі сваёй,
Не ведае ён нават роднай мовы,
Ды ўсё ж трымае кнігу, у якой
Адны замежныя, чужыя словы.

Шаноўны! Хочацца мне вас спытаць:
Як можна, адкажыце, нашым векам
Свайго не ўведаўшы, чужое вывучаць,
Каб стаць адукаваным чалавекам!

Калі забылі пах свае раллі,
Над чым збудуецца, спытаю, ведаць!
А мо не позна з роднае зямлі
Яшчэ пачаць, каб сутнасць
не прагледзець!

Дожджык сёння зноў пажартаваў,
Быццам бы ісці да нас збіраўся,
Ды вятрыска хмары разганяў
І наш дождж за лесам дзесь застаўся.

А дажджу чакае ўсё даўно,
Нібы госяца, поле запрашае.
Ну, а ён падражніцца адно
І, як прывід, недзечка знікае.

Рыгор БАРАДУЛІН,

народны паэт Беларусі

ДА БЕЛАРУСАЎ СВЕТУ

Згуртаванню беларусаў свету «Бацькаўшчына»

Беларусы ўсіх краёў,
яднайцеся!
Нас няшмат, а будзе менш
яшчэ,
Як адступім, зломімся пад
націскам,
Як ад нас рашучасць уцячэ.

Праз усе вякі нас толькі
ціснулі
І хадзіць хацелі як па тлі.
Нас душылі волгамі і вісламі,
Кожны тужыў зашмаргу пятлі.

Нас турылі з Бацькаўшчыны,
з Дзедзіны,
Нам, панам крывіцае зямлі,
Котласы, Чарнобылі адвезены,
Маем права мы на мазалі.

Нас палілі, катавалі, праталі,
Малацілі нас, нібы кулі,
Каралі, забойцы, імператары
І бацькі працоўных мас,
Калі
Беларусь, як палатніну, кроілі
На мундзіры ды на каптаны,
Каб магілы з нашымі героямі
Уціскалі валуны маны.

Над святынямі паруйнаванымі
Паляемце дбаць пра карані.
Будзем Янкамі, а не Іванамі,
Што не ведаюць свае радні.

Працавалі мы на ўсе імперыі,
Папрацуем на сябе, браты,
Дык адродзімся душой і
вераю.

З Намі Бацька Бог
І дух святы!

1991 г.

Станецца важным крокам

Сходу беларусаў
блізкага замежжа
ў Менску

Паважаныя й дарагія суродзічкі!

Ад імя рэдакцыі і супрацоўнікаў газеты «Беларусь» перадаю Вам шчырае прывітанне і найлепшыя пажаданні ўдачы ў Вашым гістарычным Сходзе. Сход гэты, мы пэўна, станецца важным крокам да пашырэння і замацавання арганізаванай сувязі беларусаў цэлага свету. У гэтай сувязі, ува ўзаемных кантактах і супрацоўніцтве ўсіх нас — найбольш гарантыя таго, што дух незалежнасці і дэмакратычных свабод вытрымае цяперашні наступ на яго ды прывядзе беларускае грамадства да спаконнага і замужнага жыцця. Кожны з Вас сваім удзелам у Сходзе беларусаў блізкага замежжа дае беларусам далейшага замацавання красамовна прыклад самаахвярнага служэння Бацькаўшчыне і гэтым спрычыняецца да мабілізацыі шырокіх сілаў і ўзмацнення намаганняў на ейную абарону.

Моц наша ў нашай згуртаванасці. Няхай жа гэтая згуртаванасць расце і мацнее, каб вечна жыла дарагая нашаму сэрцу, вольная, дэмакратычная і мірная Беларусь.

Шчасці Вам, Божа, у працы.
Жыве Беларусь!

Янна ЗАПРУДНІК,
рэдактар.

Мангасэт,
1 снежня 1992 г.

Выпуск «Бацькаўшчыны» падрыхтаваў Вячаслаў Рагойша.
Ганарар за публікацыю ўсіх матэрыялаў гэтага выпуску пералічваецца на рахунак «Бацькаўшчыны» для пакрыцця выдаткаў на правадзенне Сходу беларусаў блізкага замежжа.

ШТО ГРЭЕ СЭРЦА?

На заклік Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» ўзяць удзел у сходзе адгукнулася столькі суродзічаў, што, кажучы па шчырасці, мы напачатку на гэта і не спадзяваліся. Водгук беларускіх сэрцаў сведчыць, што ідэя аднавання і ўзаемадапамогі беларусаў, пад знакам якой разгортае сваю дзейнасць «Бацькаўшчына», блізкая нашым суродзічам, многія з якіх ужо даўно, нягледзячы на ​​ростань з Беларуссю, захоўвалі вернасць духоўным першавытокам свайго народа, іншыя ж толькі цяпер пачынаюць даражыць да ўспамінаў сваёй нацыянальнай прыналежнасці. Дапамагчы ім у гэтым і павінна Бацькаўшчына, узяўшы ўсіх пад сваю апеку, бо ўсе яны — і больш, і менш свядомыя — яе родныя дзеці, пра якіх яна, пад ціскам вядомых абставін да нядаўняга часу амаль зусім не клапацілася. Абставіны гэтыя памяншаліся, але і ўзраста патрэба ў абароне правоў тых беларусаў, якія сёння ўжо жыюць ці будуць жыць заўтра ў незалежных краінах, дзе існуюць розныя падыходы ў вырашэнні этнічных і нацыянальных пытанняў. Хочацца спадзявацца, што наш Сход з дапамогай дзяржаўных улад Рэспублікі Беларусь дапаможа суродзічам у вырашэнні актуальных, а нярэдка і балючых пытанняў.

Хачелася б, каб на ім быў пачуць і голас тых, хто сёння тэлефануе, шле тэлеграмы і лісты са шкодаваннем, што не здолее паўдзельнічаць у сходзе. Ліст спадара Смятанкі з Кіргізіі ў гэтым сэнсе тыповы і, мяркую, варты ўвагі.

«Шаноўны спадар Лецка! Пішу вам з «бліжняга» замежжа — з Кіргізістана. Мо яно і не такое бліжняе, бо, мусяць, да Польшчы ці да Нямеччыны будзе бліжэй, чым да нас. Вельмі хачелася б прысутнічаць на Сходзе беларусаў.

Трохі скажу пра сябе. Я нарадзіўся ў Мядзелі ў 1962 годзе, там вырас, скончыў школу, потым Віцебскі медычны інстытут, пасля размеркаваўся ў Гомель, дзе і працаваў урачом да 1988 года. У сувязі з радыяцыйным забруджаннем, якое блага адзывалася на стане здароўя майго шасцігадовага сына, быў вымушаны пераехаць на радзіму жонкі ў Кіргізію, дзе нас і застаў час развалу савецкае імперыі. Так мы і апынуліся ўдалечыні ад Бацькаўшчыны.

Сёння мы яшчэ так звае «бліжняе» замежжа, але з кожным днём шляхі нашых краін разыходзяцца ўсё далей і далей. Што нас чакае тут заўтра?.. І толькі мажлівасць у цяжкім выпадку ўратавацца на Радзіме — у Беларусі — грэе сэрца. Я звяртаюся да Сходу беларусаў: не забывайце нас, бараніце ў Менску і нашы правы, бо мы заўжды застаёмся грамадзянамі Беларусі. Вельмі хацелася б даведацца аб законне пра грамадзянства Рэспублікі Беларусь, як нам тут, у Кіргізістане, атрымаць (будзе лепш скажаць — пацвердзіць) наша грамадзянства? Ці будзе ўсё ж дваіное грамадзянства для беларусаў? Мо гэта і здаецца камусьці драбязою, але трэба мець на ўвазе, што нам, бліжнім (таксама як і далёкім) беларускім эмігрантам, прыняўшы беларускае грамадзянства ў другой краіне, даведзецца ісці на пэўныя ахвяры. Па заканадаўстве аб грамадзянстве Кіргізіі мы не здолеем мець зямлю і нерухомасць (кватэру) — як не грамадзяне Кіргізістана; для нас не будзе гарантывана праца, мы павінны будзем плаціць за медыцынскае абслугоўванне, не будзем мець выдаткі на дзяцей і іншае, іншае. Дык, цікава, ці прадугледжаны ў беларускім законе аб грамадзянстве расходы на такія выплаты замежным сваім гра-

мадзянам? Ці мы павінны будзем усё кінуць тут і вярнуцца на Беларусь? А які статус мы будзем мець па вяртанні? Якую канкрэтную матэрыяльную дапамогу? Я не думаю, што наша Беларусь такая багатая, каб у сённяшніх абставінах забяспечыць нас жыллем і г. д.

Другое пытанне — прыватызацыя. Ужо сёння тут у Кіргізістане мы не атрымаем ні капейкі на прыватызацыйны чэк, бо не нарадзіліся ў Кіргізіі і не пражылі тут 10 гадоў. Цікава, ці будзем мець права на такі чэк на Беларусі?

Цікавіць мяне і прыватызацыя зямлі на Беларусі. Я выхадзец з Заходняй Беларусі і да 1946 года мая бабуля і бацька мелі сваю зямлю, невялікі, але ўсё ж свой прыватны кавалак зямлі. У 1946 годзе нас усіх прымусява сагналі ў калгас. Ці нам вярнуць тое, што незаконна забралі (я маю на ўвазе зямлю), ці мы павінны будзем плаціць дзяржаве за свой кавалак, якім яна неахайна карысталася без нашай згоды шмат гадоў? А мо яны (мая бабуля і бацька) маюць права выйсці з гэтага калгаса і забраць сваю зямлю, сваю долю ўнесенай маёмасці?

Наступнае пытанне, якое мне хацелася б перадаць на Сход, тычыцца дапамогі ў выхаванні і культурным развіцці нашых дзяцей (дзяцей эмігрантаў). Тут, у далечыні ад Радзімы, вельмі цяжка знайсці чытанні і падручнікі для дзяцей па вывучэнні мовы, кнігі па гісторыі і культуры Беларусі. Нават на «ЛіМ» сёлета няма мажлівасці падпісацца. Дык няўжо Беларусь не зацікаўлена ў захаванні нацыянальнай свядомасці ў нашых дзяцей, няўжо не знойдзецца спосаб дапамагчы нам у гэтай праблеме хоць праз тую ж «Кніга—поштай»?

Што тычыцца нацыянальнага войска, дык я асабіста невялікі прыхільнік вайскоўцаў і вай-

скавай павіннасці, але з'яўляюся афіцэрам запasu і згадзіўся б адбыць свой доўг перад Радзімай у нацыянальным войску, і сыноў сваіх аддаў бы для службы на Бацькаўшчыне, дзеля абароны інтарэсаў Беларусі.

Дзякую вам, спадар Лецка, калі вы дачыталі мой ліст да канца. Прашу Вас данесці мае пытанні да ведама Сходу беларусаў. Шчыра дзякую вам асабіста, што займаецеся нацыянальна-вызваленчым Адраджэннем нашай Бацькаўшчыны. Мы ўсе за межамі Беларусі разумеем складанасць вайшай барацьбы і моцна падтрымліваем вас.

З павагай —
Смятанка Ігар Генадзевіч з жонкай Аленай і сынамі Кастусём і Лявонам.

Што да гэтага варта дадаць? Што датычыцца пытанняў культурна-асветнага характару, дык, мяркую, «Бацькаўшчына» іх здолее вырашыць. Чытачы «ЛіМа», мабыць, памятаюць, што яшчэ залетась мы памясцілі на старонках тыднёвіка зварот, дзе абавязаліся выпісаць на патрэбы дыяспары столькі перыядычных выданняў, колькі нашы суродзічы пажадаюць. Свой абавязак мы вытрымалі і сёлета ў дачыненні да года наступнага. Так што газеты, часопісы і кнігі, якія захочуць мець суродзічы ў Кіргізістане — вышлем, хоць, зразумела, у сувязі з велізарным падаражаннем кошту перасылкі маем немалыя з гэтым цяжкасці.

Іншыя пытанні, пра якія слухна піша спадар Смятанка, грамадская арганізацыя пры ўсёй яе стараннасці і адданасці вырашыць не можа. Але мы пытанні гэтыя ставім. Вось чаму на Сход запрашаюцца першыя асобы Рэспублікі Беларусь. Многія нашы афіцыйныя кіраўнікі выявілі добрую заклапочанасць тым, пра што клапаціцца Згуртаванне «Бацькаўшчына», нашы шматлікія суродзічы. А наколькі гэта набудзе рэальнае ажыццяўленне — і павінен паказаць Сход.

Яўген ЛЕЦКА.

Выказваем удзячнасць!

Напярэдадні святкавання 72 ўгодкаў сьліцкага збройнага чыну ў газеце «ЛіМ» быў надрукаваны наш Зварот да эмігрантаў, якія на працягу дзесяцігоддзяў свята шанавала памяць пра мужных змагароў за незалежнасць Беларусі. У адказ мы атрымалі віншавальныя лісты і тэлеграмы. На жаль, не маем магчымасці змясціць іх у перыядычным друку, але спадзяёмся, што гэта будзе зроблена

ў адмысловым зборніку матэрыялаў, прысвечанаму ўгодкам сьліцкага збройнага чыну, які мяркуецца быць выдадзеным Згуртаваннем «Бацькаўшчына». А пакуль што выказваем шчырую ўдзячнасць Старшынё Рады Беларускай Народнай Рэспублікі, доктару Язэпу Сажычу, Старшынё Згуртавання беларусаў у Вялікай Брытаніі Янку Міхалюку, Старшынё Беларускага Кангрэсовага Камітэта Амерыкі Расціславу Завісто-

вічу, Старшынё Камітэта Сувязі былых беларускіх вайскоўцаў, рэдактару «Зважай» Кастусю Акулу, Старшынё Беларуска-Амерыканскай Нацыянальнай Рады ў Чыкага Міхасю Каленіку і сакратару БАНРады Міколу Латушкіну, дзеючаму Старшынё аддзела Беларуска-Амерыканскага задзіночання ў Каліфорніі К. Варту, якія ад імя сваіх паважаных устаноў і арганізацый павіншавалі ўдзельнікам святкавання, ды пажадалі ішчасця ўсяму беларускаму народу на яго нялёгкім шляху да незалежнасці, а таксама Акадэміку сусветнай

Акадэміі астранаўтыкі Барысу Кіту (Нямеччына, Франкфурт-на-Майне), сп. Антону Даніловічу — паэту Янку Золаку (ЗША, Мільтоўн), сп. Р. Занькоўскаму (Бельгія, Флерэн), якія даслалі ад сябе віншаванні з пажаданнямі ўсяго найлепшага. Шчырае ўсім дзякуй!
Жыве Беларусь!

Старшыня Рады Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына»
Яўген ЛЕЦКА.
Старшыня Выканаўчага Камітэта Згуртавання беларускіх вайскоўцаў
Мікола СТАТКЕВІЧ.

— Валодзя, ты нарадзіўся ў палескай вёсцы Шэставічы, што недалёка ад Петрыкава. Усе твае жыццё, а яно прайшло ў асноўным далёка ад радзімы, ты займаўся музыкой. Чаму такое захваленне, няўжо з дзяцінства ты быў прылучаны да мастацтва?

— Музыка заўсёды мяне цягнула, з дзяцінства. Будучы, памятаю, хлапчуком, я ўжо спяваў — яшчэ перад вайною... Гэта была, так сказаць, невялікая сцена нашай вёскі Шэставічы. На жаль, не давялося мне жыць на Бацькаўшчыне і канчаць нармальна школу, як другія мेलі магчымасць. Вайна гэта ўсё пашкодзіла. Але

больш беларускага рэпертуару. Мы ігралі розныя імпрэзы, скажам, балі, вяселлі вялікія. Дык у нас павінна было быць так, што 50 працэнтаў мы ігралі амерыканскай музыкі, якая тут іграецца, і 50 працэнтаў славянскай. Найперш была беларуская музыка, потым украінскія песні, ну, безумоўна, і расейскія мелодыі ўжывалі.

— Аркестр, пэўна, не адзін дзесятак год працаваў?

— Праіснаваў 25 гадоў якіх... Але было гэта з перабоямі — у музыкантаў меліся іншыя праблемы, справы. Але збіраліся ізноў, аркестр далей пра-

ду. Рэпертуар быў салідны: творы Шапэна, 2-гі фартэпіяны канцэрт Рахманінава і шмат іншага, — я зараз ужо не памятаю. А пасля заканчэння коледжа сын паступіў у «Радкер», дзе здаваў на «мэстэр дыгры».

— А што значыць «мэстэр дыгры»: права выкладаць, можна?

— Так, так. І вышэйшая ступень навукі.

— Зараз аркестр Уладзіміра Бычкоўскага, на жаль, спыніў дзейнасць, але ты перадаў эстафету свайму сыну. І акрамя прыватных вучняў, якія, я чуў,

целася, каб больш беларускіх маладых людзей наведвалася да нас і па магчымасці засталіся тут нават пажыццё, аднаўлялі б нашу беларускую культуру, нашу традыцыю, і так далей. Я б гэтага жадаў з вялікай прыемнасцю: Саўт-Рывер з'яўляецца як бы тутэйшай беларускаю сталіцай. Наш Менск!

— Дарэчы, прыгадай тваю вандроўку ў Менск, на Беларусь, у верасні 89-га.

— Тры тыдні прабыў. Што сказаць... Беларусь для мяне паказалася не той, што я думаў паглядзець. З аднаго боку, вельмі прыгожа было, з другога — я не мог прыпомніць, ці сапраўды я на Беларусі быў. Менск прыгожы горад. У той час, як я быў, — чысціня. І я так заглядаў кожнаму менчуку ў вочы і хацеў даць зразумець гэтым людзям, наколькі сэрца маё засумавала за Беларуссю! Хоць я і выехаў з Беларусі, як мне было каля 11-ці год. І мне здавалася, што кожны чалавек, каторы ішоў па вуліцы, — мой родны брат ці сястра. А з боку эканамічнага — дык гэта ўжо другі пагляд. Ты ўжо сам, Дзіма, бачыш, як тут, у нас, і як у вас. Безумоўна, вялікая розніца.

Калі ў Менску з самалёта злез, у пацалаваў беларускую зямлю. Людзі на мяне некаторыя глянулі, падумалі, што з гэтым чалавекам нешта «не таго». Калі зайшоў я ў аэравазал, я быў ужо апошні там, дзе правяралі, адзін з тамоўнікаў кажа: «А вот этого типа нужно тщательно проверить». І так у мяне сэрца задрожала. Калі яны правяралі розныя рэчы, якія я вёз для сваіх родзічаў, знаёмых, аднасьлячан, яны доўгі час марнавалі з гэтай праверкай, а потым адзін, высокага росту, падшоў і на беларускай мове звярнуўся — мне так прыемна было, што ён адчуў мяне, бо ўва мне нешта было трывожнае. Ён кажа: «Слухайце, хлопцы. Хопіць мучыць гэтага чалавека».

— Валодзя, ты паездзіў тады па Беларусі. Ты баяўся КДБ?

— Баяўся. Баяўся выязджаць з Менска. Дзе ні ехаў, я калаціўся. Мне ў АБІРы казалі, каб я ўзяў пропуск, каб, прынамсі, паехаць хоць бы на Мазыр. Мне сказала адна дзяўчына, што калі я не вазьму гэты дазвол, то «смотрыце, гаворыць, — могуць быць очень плохие последствия». А ўсё ж такі паехаў на Петрыкаўшчыну. І пабачыў людзей, сустрэў аднасьлячан, і дзядзьку свайго роднага бачыў. У Шэставічах я моцна расплакаўся. Гэта мая радзіма, родны бераг Прыпяці. І каля яе пахадзіў, грыбы збіраў. І як бы яно ні выглядала, але гэты край будзе цягнуць, у якой бы раскошы чалавек ні жыў, усё роўна будзе вабіць сваю родную зямелька.

— А ці сустракаўся ты з музыкантамі ў Менску?

— Я меў гонар пазнаёміцца ў філармоніі са спадаром Гільдэюком. Мне вельмі спадабалася, ён вельмі культурны чалавек, валодае беларускай мовай вельмі прыгожа, я б сказаў. А на другі ці на трэці дзень мяне прыняў Саюз беларускіх кампазітараў. Я меў размову, кароценькую такую. Адзін, каторы са мной размаўляў, дык ён гаварыў з акцэнтам, як чужынец, я б сказаў, — беларускую мову вельмі дрэнна ведаў. І ўсё выбачаўся, што ў яго не атрымаецца беларуская мова. А вось Яўген Па-

лаўскі, малады кампазітар, які зрабіў мне кантакты з гэтымі людзьмі ў саюзе, размаўляе вельмі прыгожай беларускаю моваю.

— Дарэчы, я, Валодзя, ужо неаднойчы казаў у прэсе пра тое, што суполка беларускіх кампазітараў ёсць фармальна, небеларуская арганізацыя. Можна, калі зробім там «гурток беларускай мовы», некаторыя людзі пачнуць вывучаць яе? Але я знаю, што Віктар Войцік, напрыклад, Ларыса Мурашка, Уладзімір Буднік, Ігар Лучанок і некаторыя яшчэ добра гавораць па-беларуску. А рэшта — што казаць... А яшчэ з якімі музыкамі былі сустрэчы?

— Ну, было яшчэ, калі мы зайшлі ў рэстаран, недалёка ад Ленінскага праспекта. Не ведаю, у якім гэта месцы было. Вечарам было, аркестр быў. Я папытаўся, падышоўшы: ці можна што-небудзь з беларускіх песень зайграць. Музыкант адварнуўся і недружалюбна сказаў: «Попозже». Мы за казалі сабе штось з'есці, выпілі шампанскага. У мяне настрой стаў больш смялейшы, я зноў да гэтага аркестра — каб зайгралі што-небудзь беларускае. Зноў мне адмовілі. Калі ў іх быў перапынак, дык я пайшоў за сцэну. Увесь аркестр там сядзеў. Прыблізна 6 асобаў. Я прывітаўся і зноў зачэў гаварыць, дык яны зразумелі, што я не з Беларусі, а з якойсь чужой краіны, бо злавільныя словы, якія я ўжываў, — беларускія. Калі я сказаў, што з Амерыкі, беларус, дык яны ўсе ўсхапіліся, паздароўкаліся са мною. Я ім маленькі падаруначок даў ад сябе, значыць. Дык яны казалі: «Ну, цяпер будзем мы табе ўжо іграць беларускую музыку».

— І штр яны зайгралі, цікава?

— Я нават не зразумеў, што гэта было. Мне здаецца, што песня тая была падобна на расейскую песню «Калінка-малінка».

— А ці не схадзіў ты ў тэатр, напрыклад, у нупалаўскі?

— Толькі ў цырку быў адзін раз. Вельмі спадабалася, і, між іншым, у цырку аркестр мне спадабаўся вельмі. Іх, здаецца, чалавек 16 ці колькі там. Прыгожа ігралі, так што я мусіў пайсці з музыкамі пазнаёміцца. Калі прыйшоў — я ж, безумоўна, беларускай моваю гаварыў так, як я ведаю з дзяцінства, — на мяне падумалі, што я з якойсь вёскі хлапец. Я ім сваю візітоўку даў, што я таксама музыкант і гэтак далей. Тады шчэ адзін музыкант падшоў, пазнаёміліся. Ён мяне павёў, паказаў, якая інструменталія ў іх на сцэне. Было вельмі цікава.

— Валодзя, ты бачыў нашых музыкаў, спевакоў і тут. Бо прыязджалі «Лявоны» з Воранава, Валіяніна Пархоменка з ансамблем сваім колішнім «Жывіца» выступала, мы васьмь цяпер — з пэтам Пранчаком, спевакамі Афанасьевы і Скорынавым. Што ты можаш пажадаць?

— Пажадаць, каб прыязджалі больш з беларускім рэпертуарам. І наогул, каб тварылі з беларускім пачуццём і каб быў фундамент беларускі. Я не супраць ні расейскай мовы, ні ўкраінскай, ні польскай. Але каб яны тварылі штось беларускае, і на гэтым фундаменце ўсё другое тварылася.

— Дзякую за такое пажаданне. Я думаю, многія цікавіцца думкай эмігрантаў-беларусаў і прыслухоўвацца да голасу Уладзіміра Бычкоўскага, музыканта-універсала, беларуса з Палесся, якога лёс хлапчуком закінуў на чужыну.

Зміцер ЯЎТУХОВІЧ.

МУЗЫКА

«У якой бы раскошы ні жыў...»

Мы паведамлялі ўжо, што група маладых дзеячаў беларускай культуры гасцявала сёлета ў нашых землях, якіх лёс закінуў за акіяны, — нагодаю была 20-я сустрэча беларусаў Паўночнай Амерыкі. Сярод пасланцаў Беларусі быў

і кампазітар Зміцер Яўтуховіч, які спецыяльна для чытачоў «ЛіМа» падрыхтаваў гутарку з Уладзімірам Бычкоўскім — стваральнікам і кіраўніком эстраднага аркестра, папулярнага ў свой час сярод амерыканскіх беларусаў.

інтарэс і любоў да музыкі і сцэны мяне ніколі не пакідалі. Таму што, напэўна, чалавек нешта ў сабе мае такое, якога не можна адкінуць. Гэта — маё...

— Вось ты іграеш на анардзеоне, меў свой аркестр, якімі кіраваў. Там былі і труба, саксафоны, ударныя... А ты як навучыўся граць на анардзеоне?

— Я пачаў шчэ з Еўропы, пасля вайны. Гэта ўсё было заняты прыватныя. Потым, калі пераехалі ў 48-м годзе ў Аргенціну, таксама займаўся прыватна. Калі пераехалі ў Паўночную Амерыку, тут ужо я займаўся больш сур'ёзна, і таксама прыватна. І васьмь стварыў першы беларускі аркестр у Амерыцы, у штаце Нью-Джэрзі. Безумоўна, цяжкасці былі: ажаніўся, жонка, дзеці, праца... Але любоў да музыкі была, нягледзячы на гэта ўсё. У аркестры пераважна было 6 асобаў, а часамі і больш. Было так: трампет (труба), 2 саксафоны — альт і тэнор, акардэон (гэта я працаваў), гітарына, ну і ударныя. І спявак, мой кузін Аляксей Марціновіч. І васьмь так мы выступалі, не толькі для беларусаў, тады нават і для іншых славянскіх груп.

— Валодзя, так атрымалася, што тваё жыццё прайшло, я б не сказаў, гладка. Вось ты трапіў пасля вайны ў Нямеччыну. Колькі год прайшло там, чатыры ці пяць. І ты вучыўся там?

— Так, была беларуская гімназія імя Янкі Купалы, я там быў студэнтам. І не закончыў: мы мусілі пакінуць Еўропу. Потым у Аргенціне больш як 9 гадоў прайшло. Навучыўся шмат чаму: мове, рытміцы іспанскай, асабліва аргенцінскай, гэта для мяне дало больш абшыр для музыкі.

— І, у рэшце рэшт, Амерыка. Але Амерыка не такая, як уяўляюць нашы суайчыннікі, — машыны, хмарачосы, рознае там, — а Амерыка беларуская...

— Заўсёды быў беларусам. І думаю кожны дзень пра Беларусь. У 60-я гады, як я тварыў у Амерыцы аркестр беларускі, нам хацелася шмат займаць беларускай музыкі, але, на жаль, гэта было цяжка, таму што ў той час ішла халодная вайна паміж двюма краінамі. Але хацелася мець як най-

цаваў. Праўда, я акружаны быў вельмі здольнымі музыкантамі, падкаванымі — мне было лёгка працаваць з такімі людзьмі. Каб музыканты ў мяне былі меншага рангу, як я, дык сапраўды гэта была б цяжкасць.

— Калі можаш, нараценьна паведай пра фамілію Бычкоўскіх-музыкантаў.

— Аляксей Марціновіч — мой дваюродны брат. Аматыр-спявак. Але яму трэба даць крэдыт за яго працу. Ён выпусціў у Амерыцы ці не 6 альбомаў, маю на ўвазе кружэлак. На ўкраінскай мове, бо працаваў многа для амерыканскіх украінцаў. Выпусціў адну пласцінку на беларускай і адзін альбом на амерыканскай. Хлапец вельмі настойлівы ў сваёй працы і любіць музыкальную справу. Брат мой Лёня, родны... Ён не толькі п'яе, іграе на саксафоне, ён іграе амаль на ўсіх інструментах, але, безумоўна, на ўсіх інструментах і віртуозам быць — гэта немагчыма... Адносна сына, Дзімітрыка Бычкоўскага, дык хачу мець тармазы на гэтым, бо кожны бацька і маці хваляць сваё дзіця.

— Аднойчы мне трапіў у рукі царкоўны часопіс. Выданне 85-га года. На нейкай старонцы прачытаў: «Вялікі канцэрт Дзімітрыя Бычкоўскага ў Беларускім цэнтры». І Уладзімір і Зося Бычкоўскія (бацька і маці) даюць вялікі банкет у гонар заканчэння сынама музыкага коледжа. Дзе ён вучыўся?

— Спачатку — у нашым гарадку Саўт-Рыверы, калі яму было ўжо якіх 13 год, прафесарка Валконская прыняла яго прыватна як студэнта. Прыблізна на 2 гады, каб узяць потым у музычную школу «Манхэтэн скул оф м'юзік» у Нью-Йорку. І там ён быў прыняты для падрыхтоўкі ў кансэрваторыю... Потым у коледжы вучыўся ў прафесара Г. Патрык. Ёсць вядомае трыо, у каторым удзельнічае сам прафесар, — Вердзі-трыо. Яны аб'ехалі ўвесь свет: піяніна, кларнет і скрыпка. Дзімітрый, калі закончыў коледж, зрабіў свой «рысайдл» — экзамен, ці што. Сабралася вельмі шмат наро-

цельнімі чародамі і ходзяць да яго хаты, ён мае шмат выступленняў. Дзе выступае?

— Ну, выступае ў вялікіх гатэлях, залах, часамі ў рэстаранах. Безумоўна, ён вучыўся быць «класікам», а наколькі змяніў сваю думку, мне гэта, разумееце, усё роўна як рашпілем па сэрцы. Ну, калі чалавек захачеў... Абы толькі музыкай займаўся, — мне ўсё роўна радасна за тое.

— Што тычыцца Джыма Бычкоўскага, дык я зразумеў, што ён не прагне папулярнасці, павярнуўся да яе спіной. Я маю на ўвазе рэкламу, радыё, тэлебачанне.

— Ён проста не шукае яе. Ужо колькі разоў мы гаварылі: «Чаму ты вышэй не ідзеш?» А ён кажа: «Мне добра жывецца. Працы шмат маю. Я кожны дзень начую дома. І жонка дома. І свой дом бачу...»

— Ніякі шоу-бізнес яго не цікавіць?

— Абсалютна. Проста ён хоча спакойна прыехаць дадому кожную ноч. Магчыма, і гэтак...

— У любым выпадку я хачу павіншаваць цябе: у Джыма і поспехі музычныя, і з тваіх дзяцей (а ты маеш жа яшчэ дзвюх дачок) ён найбольш, мне здаецца, дасканала гаворыць па-беларуску, хаця і з акцэнтам.

— Галоўнае, стараецца. І калі-небудзь, я гэтага хацеў бы, ён прыехаў бы на Беларусь. А ён кажа, што паедзе, але толькі са мною...

— А колькі год ты жывеш у Саўт-Рыверы?

— 35 гадоў.

— Ну дык раскажы пра беларускае жыццё тут.

— Маю свой прыход, свой Беларускі цэнтр, пабудавана царква, парк каля яе, зала, што належыць да царквы, унізе друкарня невялічка, дзе даводзіцца выпускаць якіясь брашуры ці нават журнальчыкі. Людзі працуюць, сходзяцца пасля працы. Беларуская гутарка не замірае. Праўда, калі маладзейшыя былі, дык было і больш ажыўлена. Цяпер шмат пенсіянераў. І мне б ха-

Гучала музыка ў Смаргоні

II фестываль-конкурс імя М. К. АГІНСКАГА

Аб праблемах музычнага жыцця нашых правінцыйных гарадоў можна расказаць у гнятліва аднастайных тонах. Каму падасца навіной адсутнасць канцэртаў, беднасць рэкламы, слабасць матэрыяльнай базы мясцовых культурных арганізацый і канцэртных калектываў, неўладкаванасць побыту музыкантаў, адсутнасць кампетэнтных рэцэнзій у прэсе? Відаць, таму правядзенне II фестываль-конкурсу імя М. К. Агінскага ў Смаргоні, непадалёк ад Залесся, дзе некалі жыў кампазітар, сталася адной з самых яркіх падзей музычнага жыцця горада.

У Смаргоні здаўна шануюць імя вялікага музыканта: ансамбль песні і танца названы яго імем; ужо каторы год робіцца спроба рэстаўраваць былы маэнтак, і работа пакрысе рухаецца. Але ўсё ж, напэўна, самы лепшы помнік кампазітару — гэта фестываль яго імя, які вось ужо другі год робіцца знамянальнай падзеяй і для ўдзельнікаў, і для слухачоў. Нягледзячы на шматлікія цяжкасці, у тым ліку фінансавыя, арганізаваны фестываль быў цудоўна. Вялікая заслуга ў гэтым — загадчыцы аддзела культуры А. Шыцікавай, гарадскіх улад.

Свае канцэртныя праграмы да фестывалю падрыхтавалі піяністы, скрыпачы, віяланчэлісты; былі таксама прадстаўлены скрыпічныя ансамблі. У творчым саборніцтве ўдзельнічалі навушчы музычных школ Гародні, Маладзечна, Ліды, Слоніма, Вілейкі, Шучына і, вядома, Смаргоні. Кожны ўдзельнік выконваў тры творы; акрамя твораў Міхала Клеафаса Агінскага, выконвалася музыка розных эпох і стыляў: творы І. С. Баха, Г. Ф. Гендэля, венскіх класікаў і рамантычных мініяцюры Ф. Шапана, Э. Грыга, І. Брамса; руская музыка XIX ст., сучасных замежных і беларускіх кампазітараў. Спонсары фестывалю падрыхтавалі спецыяльныя прызы — за лепшае выкананне твораў беларускага і польскага аўтараў. Іх уладальнікамі сталі Ганна Мякшыла з Ліды (за выкананне твора беларускага кампазітара) і Ганна Грыц са Смаргоні (за выкананне музыкі польскага аўтара).

Няпростай была задача журы: з мноства выбраць самых таленавітых, яркіх і самабытных выканаўцаў. Узровень майстэрства асобных удзельнікаў конкурсу быў дастаткова высокі, асабліва ў піяністаў. Думаецца, з многіх дзяцей могуць вырасці цудоўныя музыканты. Прыцягнула ўвагу слухачоў ігра піяністкі Т. Захаравай з Маладзечна, вучаніцы

8 класа (клас С. Шпадарука). Складаная праграма, віртуозна-тая тэхніка, яркае і тэмпераментнае выкананне парадавалі публіку. Канкурсантка падзяляла I месца з А. Пятровым (Гародня). Выкананне ягонае вызначалася многімі вартасцямі. Акрамя звання лаўрэата, Аляксей атрымаў прыз за лепшае выкананне твора М. К. Агінскага.

Цікавае было выступленне А. Дзяржыгі: ягонае яркае выканаўчае манера прывабіла і слухачоў, і журы. У выніку ў Сашы — III месца. Другое не аддадзена нікому, як і ў малодшай узроставай катэгорыі. Сярод малодшых вылучыліся П. Ялецкі (I месца) з Маладзечна і лідчанка І. Трубева (III месца), адна з самых юных удзельніц саборніцтва.

А вось вынікі выступленняў струннакаў аказаліся больш нізкімі. Толькі адзін са скрыпачоў, С. Касмачоў, атрымаў прызавое месца — трэцяе; I і II не прысуджаліся ўвогуле. Сярод віяланчэлістаў уладальніцай другога месца стала М. Сяргей, на трэцім — С. Ярылін (абодва канкурсанты з Гародні). У конкурсе ўдзельнічалі два ансамблі скрыпачоў — са Смаргоні і Слоніма. Першыноство прызнана за калектывам са Смаргоні (кіраўнік С. Коваль).

Конкурс-фестываль завяршыўся; адгучалі фанфары паланеза «Развітанне з радзімай», які зрабіўся музычным сімвалам фестывалю. Што ж далей? Магчыма, у перспектыве конкурс юных выканаўцаў перарасце ў міжнародны. Бо ў фестывальнай канцэртнай праграме ўжо сёлета ўдзельнічалі юныя музыканты з Польшчы. Іх сіламі на сцэне Палаца культуры, дзе праходзіў фестываль, быў пастаўлены мюзікл.

Ва ўсіх, хто хоць неяк дачыніўся да фестывалю, засталася пачуццё ўдзячнасці арганізатарам: за тое, што, насуперак розным складанасцям, свята музыкі адбылося, за выдатную арганізацыю мерапрыемства. Прадумана было ўсё: і афармленне залы з эмблемай на сцэне, выкананая з вялікім густам і пачуццём сучаснасці, і ўзнагароды — памятныя падарункі, медалі. Самых цёплых слоў заслугоўваюць спонсары фестывалю — прадпрыемствы і арганізацыі горада: завод аптычнага станкабудавання, вытворчае аб'яднанне «Смаргоньсілікатбетон», ліцейна-механічны, камбікормавы заводы і іншыя, без матэрыяльнай падтрымкі якіх многае проста не ажыццявілася б.

Адзінае сур'ёзнае, на мой погляд, упушчэнне — адсут-

насць адпаведнай рэкламы. Пра музычнае свята паведамыла толькі адна афіша — каля Дома афіцэраў. Ніякіх абвестак у друку, ніякіх аб'яў. Недахопы ў слухачах, праўда, не было. На конкурсе прысутнічалі педагогі-музыканты, проста аматары музыкі, невялікае кола мясцовай інтэлігенцыі, школьнікі, якія прыходзілі разам з настаўнікамі. За два фестывальныя дні яны пачулі шмат музыкі, якая адпавядае самым вытанчаным густам.

Для выступлення на цырымоніі адкрыцця быў запрошаны калектыв з Маладзечна — Народны сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам Г. Сарокі. З майстэрствам і прафесіяналізмам калектыв выканаў разнастайную канцэртную праграму (творы В. Моцарта, Ш. Гуно, С. Рахманінава, В. Іванова). Арганічна ўлілося ў святочную атмасферу і выступленне ансамбля імя М. К. Агінскага. Падкрэслена элегантна танец пад музыку «Развітанне з радзімай» і заключнае выступленне хору пад кіраўніцтвам А. Ляха паспрыялі творчай атмасферы.

Вось і ўзнікае шкадаванне: была б усяму гэтак адпаведная рэклама, фестываль змог бы прыцягнуць значна большую колькасць слухачоў да мастацкіх каштоўнасцяў мінулага і сучаснасці, абудзіць цікавасць да сур'ёзнай музыкі.

А ўвогуле даў фестываль многае: навушчы музычных школ — магчыма, правяціць сябе, дамагчыся рэальных творчых вынікаў, пазнаёміцца з вопытам іншых, набыць арыенцыі, якія памагаюць знайсці сваё месца ў жыцці; слухачам — далучыцца да свету цудоўнага не ў выглядзе музычных «кансерваў», а ў жывым гучанні, што асабліва важна для нас, не надта спешчаных канцэртамі і мерапрыемствамі такога роду.

Вялікую цікавасць да фестывалю праявіла Міністэрства культуры рэспублікі: сярод членаў журы, у склад якога ўваходзілі работнікі культуры Смаргоні, Маладзечна, Гародні, былі два прадстаўнікі МК: А. Сцепанцоў і В. Выстаўкін. У будучым Міністэрствам плануецца спецыяльныя прэміі для пераможцаў.

Перспектывы ў фестываль-конкурсе вялікія: у далейшым да ўдзелу будуць далучаны юныя музыканты з Польшчы і Літвы, а гэта паставіць яго ў лік мерапрыемстваў рэспубліканскага маштабу.

Вольга КУРАЧКІНА,
выкладчык СШ № 5 з
музычным ухілам.

г. Смаргонь.

НАРОДНАЯ ТВОРЧАСЦЬ

УСЕ ДАРОГІ ВЯДУЦЬ У РЫМ

Двойчы выязджаў сёлета на фальклорныя міжнародныя фестывалі пінскі народны ансамбль танца «Палессе». Вясной адбылася паездка ў Турцыю, а праз колькі часу — не менш адказная творчая сустрэча з італьянскім глядачом. Вось што расказаў мастацкі кіраўнік калектыву Ігар СМІРНОУ:

— Нам пашчасціла выступіць на сцэнах Еўропы, Азіі, Паўночнай і Паўднёвай Амерыкі, Афрыкі. Кожная паездка была па-свойму цікавай і незабыўнай... У 1989 годзе мы ўдзельнічалі ў міжнародным фальклорным фестывалі ў Польшчы. Нашы хутка падружыліся з танцорамі італьянскага ансамбля «Монці Лепіні» з Маенцы. На вечары дружбы абмяняліся адрасамі і дамовіліся пры першай жа магчымасці з'ездзіць адно да аднаго ў госці. Летась у Пінску пачаўся ансамбль з Італіі. Ну, а наша сёлетняя вандроўка ў адказ была прамаркавана да свята фальклорнага танца ў горадзе Маенца. Прычым, мы не прасілі ў гарвыканкома грошы на паездку — ні ў Турцыю, ні ў Італію. Абышліся ўласнымі сродкамі (у тым ліку і заробленымі на канцэртах). Плюс дабрачыннае дапамога паважных спонсараў. А ў Італіі нас чакаў прыемны сюрпрыз. Праз некалькі дзён пасля прыезду ў Маенцу ў знакамітым горадзе Пізе пачынаўся буйны масавы фальклорны фестываль. І кіраўнік «Монці Лепіні», ён жа прэзідэнт фальклорнай асацыяцыі Рымскай акругі сеньёр Палідора Альда праявіў, як у нас кажучы, ініцыятыву і падаў у аргкамітэт Пізы заяўку на ўдзел у фестывалі ансамбль «Палессе». Натуральна, мы з удзячнасцю ўспрынялі гэтую навіну.

У Маенцы свята танца было досыць сціплым па маштабах. Удзельнічалі толькі італьянскія танцавальныя групы, «Палессе» і ансамбль з Луганска. Як заўсёды, напачатку — маляўнічае шэсце-парад. Потым на адкрытай эстрадзе ў прысутнасці тысяч глядачоў адбыўся гала-канцэрт. «Палессе» выступіла з поўнай праграмай. Амаль паўтары гадзіны тэмпераментныя італьянцы апладзіравалі пінскім танцорам і музыкантам. На фестывалі ў

Пізе былі прадстаўлены ансамблі з Мексікі, Бразіліі, Уругвая, Югаславіі, Францыі і, вядома, Італіі. Тут фестываль атрымаўся сапраўды грандыёзным. І па колькасці ўдзельнікаў, і па колькасці глядачоў. Здавалася, усё насельніцтва горада сабралася да сцэны, на якой госці і гаспадары дэманстравалі сваё лепшыя танцы. Мяне могуць абвінаваціць у няспіласці, але ж гэта факт, што і ў Пізе «Палессе» здолела заваяваць найбольшыя сімпатыі як у журы, так і ў публіцы. Невыпадкова на галоўным канцэрте ўсім іншым дэлегацыям было вызначана для выступлення па 20 мінут, а нам — 40. Мы завяршалі свята. Адначалі калектывы арыгінальнымі ўзнагародамі. Нам дасталіся два паўметравыя вельмі прыгожыя кубкі.

Прабывшы тыдзень у гэтай дзівоснай краіне, разумееш, чаму сюды так цягнуцца турысты з усёго свету. Бо тут цэнтр старажытнай сусветнай цывілізацыі, а прырода нададзена дзівоснай прыгажосцю, мяккім кліматам, цёплым морам. На лета ў Маенцу з'язджаюцца адпачываць тысячы жыхароў Рыма. Дарэчы, па просьбе адпачываючых наш ансамбль даў невялікі канцэрт у адным з выкавагорных рэстаранаў. Здзіўляе чысціня на вуліцах, багацце кветак, клопат уладаў пра добраўпарадкаванне кожнага кавалачка зямлі. Пабывалі мы таксама на экскурсіі ў Неапалі. Прывялі нас дарогі і ў Рым. Змястоўную экскурсію, якая завяршылася на тэрыторыі Ватыкана, вёў спецыяльна запрошаны архітэктар адной з рымскіх майстэрняў. Па-свойму ўразіла і Піза, якая славіцца архітэктурнымі шэдэўрамі, у ліку якіх і слаўная падаючая Пізанская вежа. Хацелася б верыць, што нашы сувязі з італьянскімі танцорамі з горада Маенцы будуць прадаўжацца. Бо мова мастацтва заўсёды была самай надзейнай мовай міру і дружбы.

Інтэрв'ю ўзяў
С. ШАПІРА.

г. Пінск.

ТЭАТР

Паводле правілаў гульні

«Такога на прылаўках нашага кірмашу яшчэ не было. Спектакль на два вечары. «ЧП-1» і «ЧП-2». Заняты ўсе артысты тэатра. Вольныя рэжысёрскія імправізацыі заслужанага дзеяча мастацтваў Барыса Эрына на тэму камедыі М. В. Гоголя «Рэвізор». Паказваць вам тавар з розных бакоў? Калі ласка! — гэта характарыстыка будучай прэм'еры коласайцаў, дадзена на рэкламным вечары «Інтрыгі тэатральнага сезона», які адбыўся ў тэатры 3 лістапада 1992 года.

А што ж на самай справе чакае глядачоў, якія набудуць білеты адразу на два спектак-

лі «ЧП-1» і «ЧП-2»? Паспрабуем растлумачыць. Камедыя М. В. Гоголя «Рэвізор» прапанавана ў рэпертуар тэатра мастацкім кіраўніком Барысам Эрыным. Але як сёння іграць «Рэвізора»? У творчасці Гоголя нечакана спалучаюцца побыт, абсурд, пародыя, фантазмагорыя. А як знайсці ўсё гэта ў хрэстаматыйнай камедыі «Рэвізор»? Рэжысёр запрашае глядача паразважаць разам з пастаноўшчыкам спектакля. Прапануюцца, напрыклад, тры варыянты адной і той жа сцэны «Да нас едзе рэвізор». У першым варыянце (так бы мовіць — традыцыйным) іграецца страх перад нечаканым паве-

дамленнем. У другім моцная кампанія чыноўнікаў знойдзе выйсце з любога крытычнага становішча. У трэцім (самым рызыкюўным на тэатры варыянце) — пародыя на адно з пасяджэнняў у «вярхах», дзе «вярхоўны» гараднічы, паведамляе саратнікам аб прыездзе рэвізора, а сам ён ужо «такія-сякія захавы зрабіў». У наступнай сцэне акцёры на вачах у глядача стараюцца спалучыць у адным варыянце ўсе тры знаходкі, што адзначаліся ў розных варыянтах толькі што сыграных сцэн. І гэта атрымаецца ў дастаткова ступені дакладна. Нараджаецца сбое-

саблівы жанр. Эклектыка — закон гэтага жанру.

А ў сцэне сустрэчы Гараднічага з Хлестаковым у гасцінчым нумары адбываецца першае знаёмства глядача з тым, каго прымаюць за рэвізора жыхары гэтага гарадка. Якім жа можа быць Хлестакоў у прапанаваным тэатрам жанры спектакля? Шматаблічным. Вось чаму ролю яго выконваюць адразу чатыры маладыя акцёры: В. Асвятчынскі, Г. Гайдук, Г. Кірпічоў і М. Краснабаеў. Хлестакоў бачыцца Гараднічаму (Ф. Шмакаў) у самых розных абліччах у залежнасці ад таго, як і пра што ідзе размова менавіта ў гэты час.

Спектакль «ЧП-1» закончыцца сцэнай хлусні Хлестакова на прыёме ў Гараднічага. Чыноўнікі ў сваіх дзеяннях даходзяць да абсурду. Іх сляпяя

вера ва ўсё, што гаворыць Хлестакоў, выклікае смех, а самае вар'яцкае тое, што хлусні ўздзены помнік. Ці надоўга? Вось гэтае пытанне застаецца нявырашаным. Інтрыга будзе трымаць глядача да наступнага вечара...

Я не бяруся зараз пераказаваць змест п'есы. Мне хацелася паведаміць вам пра тых знаходкі ў пастаноўцы «Рэвізор», якія зроблены на коласайскай сцэне. Тут вы ўбачыце і пародыю на розныя віды тэатральнага мастацтва, і спробу ўвесці на крутых сюжэтных паваротах нешта падобнае на тэлевізійную экспрэс-рэкламу, і многае іншае...

Ці прымеце вы правілы гульні?

Святлана ДАШКЕВІЧ.

ЦІ ВІДНО СВЯТЛО Ў КАНЦЫ ТУНЕЛЯ?

(Пачатак на стар. 5).

дукта гэтай восенню складала ўжо 45 працэнтаў, хоць год назад гэты паказчык не перавышаў 30 працэнтаў. Што за дзіва — у Польшчы 97 працэнтаў магазінаў і звыш 80 працэнтаў тавараў развароту прыпадае на індывідуальных уласнікаў.

Г. Л. — Польшча не Беларусь. Яна не была ў такой ступені інтэгрывана ў савецкую эканоміку. І развал СССР на ёй таксама гэтакім чынам не адбыўся. І галоўнае, мы пакуль што можам толькі марыць аб такой высокай удзельнай вазе прыватнага сектара ў эканоміцы. Мы свой заняпад яшчэ доўга пераадолець не зможам. Паглядзіце, што робіцца. За 9 месяцаў гэтага года нацыянальны даход рэспублікі знізіўся на 15 працэнтаў, што наймацнейшым чынам ускладніла наша фінансавае становішча, абмежавала магчымасці інвестыцый, выкананне сацыяльных праграм. Падзенне вытворчасці ў прамысловым сектары склала 14 працэнтаў, у аграрным — 17. Нават старшыня Саўміна рэспублікі В. Кебіч, які вельмі даражыць дружбай з Расіяй, у сваёй інфармацыі сесіі Вярхоўнага Савета, а інфармацыя гэтая, заўважу, мяне ў многім не задаволіла, прызнаў, што заняпад эканомікі — вынік рэакцыі не на ўнутраныя, а на знешнія фактары.

Яшчэ бі Зламаўшы ўсе структуры, якія забяспечвалі міжрэспубліканскія сувязі, айцы-заснавальнікі Садружнасці нічога ўзамен не вынайшлі.

М. З. — Але ж амаль на кожнай сустрэчы кіраўнікоў дзяржаў прымаюцца нейкія пастановы, накіраваныя на ўмацаванне такіх сувязяў. Станіслаў Станіславіч Шушкевіч кожны раз, адказваючы журналістам, як прайшла сустрэча, бадзёра адказвае: «Хораша пасядзелі!».

Г. Л. — Хораша то хораша, але на грані спынення вытворчасці апынуліся буйнейшыя прадпрыемствы рэспублікі. Не хапае сыравіны, камплектуючых вузлоў, дэталей. Ды нават школьнік, мабыць, ведае, што той жа Мінскі трактарны завод звязаны з сотнямі прадпрыемстваў-пастаўшчыкоў, раскіданых па ўсіх рэспубліках былога СССР.

Выйсце адно — трэба неадкладна стварыць нейкі наднацыянальны орган у СНД, які б каардынаваў сувязі былых саюзных рэспублік. Інакш нам капцы. З крызісу мы не толькі не выбярэмся, а, наадварот, ён будзе ўсё больш абвастрацца. Можна сабе ўявіць, чым пагражае спыненне толькі аднаго буйнога завода. Гэта тысячы рабочых, якія раптам страцілі працу і апынуліся на вуліцы, у шмат разоў павялічышы сацыяльную напружанасць, якой і так хапае.

М. З. — Вы, Генадзь Міхайлавіч, намалювалі вельмі змрочную карціну...

Г. Л. — Рэальную...

М. З. — Я хачу вярнуцца да вашых слоў аб стварэнні ў СНД нейкай наднацыянальнай структуры, якая б каардынавала эканоміку краін, што ўваходзяць у Садружнасць. Але ці не будзе гэта ўспрынята імі як замах на іх суверэнітэт? Невыпадкова ж Украіна рукамі і нагамі адхіляе ад так звананага плана Назарбаева, які прадугледжвае стварэнне ў СНД нейкага каардынуючага органа. Паглядзіце, які паводзіць сябе тыя ж рованшысцкія сілы ў Расіі. На ўстаноўчым з'ездзе нядаўна створанага фронту нацыянальнага выратавання вуснамі аднаго з яго лідэраў Лысенкі было сказана, што фронт не прызнае ніякага суверэнітэту Украіны і Беларусі і з іх кіраўнікамі трэба гаварыць на мове не міжнароднага, а крымінальнага права. Не больш, не менш.

Г. Л. — Вы бераце крайнія выпадкі. Што больш важна — суверэнітэт ці паўнакроўнае, заможнае жыццё народа?

М. З. — Хіба адно аднаму замінае?

Г. Л. — Абсалютнага суверэнітэту не існуе. Ва ўсіх краінах ёсць цывілізаваным свеце. Паўны суверэнітэт — гэта аўтаркія, самаізаляцыя ад усяго свету. Іспанія суверэнная краіна? Вядома, скажэце, суверэнная. Але пры ўсёй сваёй дэклараванай суверэннасці яна ўступае ў Еўрапейскую эканамічную супольнасць, якая дыктуе ёй пэўныя эканамічныя ўмовы — устаўляе квоты на экспарт віна, садавіны, іншай прадукцыі, як устаўляе квоты на экспарт жывёлагадоўчай прадукцыі для тых жа членаў ЕЭС — Галандыі ці Бельгіі. Трэба шукаць баланс паміж захаваннем суверэнітэту і забяспя-

чэннем жыццёвых інтарэсаў сваіх грамадзян. Нашы ж некаторыя нацыянальныя дзеянні лічаць, што галоўная ўмова суверэнітэту — мець сваю атрыбутыку: сцяг, герб, гімн і да т. п.

М. З. — Яшчэ ж культура, мова, нацыянальная свядомасць...

Г. Л. — Але ж без дабрабыту народа дзяржаўны суверэнітэт губляе сваю прывабнасць.

М. З. — Я не прымаю формулы: будзе хлеб будзе і песня. Калі яе трымацца, можна здзіць. Але мы, Генадзь Міхайлавіч, некалькі неўпрыкмет адхінуліся ад нашай тэмы. Зараз ідзе сесія Вярхоўнага Савета рэспублікі, на якую вынесены і шэраг пытанняў, якія тычацца нашых эканамічных праблем. Сярод іх — закон аб зямельнай рэформе, які сёння хвалюе тысячы людзей.

Г. Л. — Лібералізацыя цэн паставіла на калені самыя жыццёва важныя галіны народнай гаспадаркі і ў першую чаргу аграрны сектар. Ён з'яўляецца своеасаблівым кантрагентам прамысловасці, пастаўляючы яму сыравіну і набываючы ад яго тэхніку. У рэспубліцы зараз налічваецца 2,5 тысячы калгасаў і саўгасаў і 2 тысячы фермераў, якім супрацьстаяць магутныя прамысловыя манопалісты, без прадукцыі якіх сельская гаспадарка не абысціся. І вось пры такім раскладзе адпушчаныя цэны. Пры гэтым спачатку яны былі адпушчаны ў прамысловасці, г. зн. яна магла ўстаўляваць свой кошт вырабляемай прадукцыі, што і робіць, часта беручы лічы са стоці. Вядома, на сваю карысць. У 1990 годзе збожжаўборачны камбайн каштаваў 40 тысяч, зараз — паўтара мільёна. У сто разоў узрос кошт цэменту, цэглы, іншых будаўнічых матэрыялаў. Нядаўна я даведўся пра такі факт. За адзін год цана каленчатага вала — важнай дэталі рухавіка — узрасла ў 179 разоў. Выпускае яго Волжскі завод у Расіі, дарэчы, адзіны ва ўсім СНД. З усіх манопалістаў манопаліст!

Можна сабе ўявіць, якім безабаронным адчувае сябе ў гэтых умовах селянін.

М. З. — У глыбокім заняпадзе сельскай гаспадаркі вінаваты, відаць, не толькі прамысловыя манопалісты. Збыла сябе калгасна-саўгасная сістэма, якая дзесяцігоддзямі знішчала сялянскі клас, тармазіла развіццё вытворчых сіл у вёсцы. Яна мае пліную патрэбу ў карэнных пераўтварэннях, у прыватнасці, ва ўвядзенні прыватнай уласнасці на зямлю.

Г. Л. — Асабіста я не з'яўляюся прыхільнікам неадкладнага ўвядзення прыватнай уласнасці на зямлю. Ва ўсіх краінах, спяшацца з гэтым не трэба. Справа гэтая тонкая, тут шмат нюансаў. У чые рукі трапіць зямля, калі яна стане прадметам куплі-продажу? У рукі сумленнага працаўніка, ці лайдака, які праз год-два ператворыць свае гектары ў пустычу? Невыпадкова, у заходніх краінах, тых жа ЗША, абы-каму зямлю не прададуць, чалавек, які наладзіўся стаць землеўладальнікам, праходзіць сістэму тэстаў, каб улады былі ўпэўнены, што зямля трапіла ў надзейныя рукі.

М. З. — Цікава, чаму так нельга зрабіць у нас?

Г. Л. — У нас больш, чым там, прадужных чыноўнікаў, больш хабарнікаў. За хабар дадуць дазвол на куплю зямлі любому прайдзісвету. Далей. Хто будзе займацца продажам зямлі?

М. З. — Зямельныя банкі.

Г. Л. — А яны ёсць? Іх трэба яшчэ ствараць, а гэта вельмі няпростая справа. Ці не атрымаецца, што зямля пойдзе з аўкцыёнаў і стане набываткам людзей з тоўстымі кішэнямі. Што, зноў культываваць гаспадару, які будзе эксплуатаваць наёмных рабочых-пярэбкую?

М. З. — Ну, цяжка сабе ўявіць большага эксплуататара, чым калгас-саўгас, дзе людзі дзесяцігоддзямі працавалі за нішто, дзе не тое што старшыня ці дырэктар — любы брыгадзір мог здэкавацца з селяніна, як хацеў. Вось гэта і было сапраўднае прыгоннае права.

І, разам з тым, я не бачу нічога благага ў тым, што гаспадар-фермер ў гарацы час возьме па кантракце на падмогу некалькі рабочых. У тых жа ЗША ніжэйшая мяжа аплаты сельскагаспадарчага рабочага фіксавана законам. Так што ніякай эксплуатацыі тут няма.

Г. Л. — Сабekoшт прадукцыі ў фермерскай гаспадарцы будзе вельмі высокі — трэба неяк апраўдаць выдаткі на куплю зямлі, тэхнікі, якая каштуе страшэнна дорага. Ці не прывядзе ўсё гэта да яшчэ большага ўздаражання прадуктаў харчавання?

М. З. — Не думаю, што так здарыцца. У прыватніка кожная дошчачка будзе на месцы, ён убярэ ўсё да каліва, спаць не будзе, а не дапусціць, каб нешта пайшло ў глум. Вам лепш, чым мне, вядома, што кожны год наша сацыялістычная сельская гаспадарка з-за недагледу, безгаспадарчасці губляе 30—40 працэнтаў вырашчанай прадукцыі.

Г. Л. — Справа ў тым, што нашы калгасы ніколі не былі калгасамі ў сапраўдным значэнні гэтага слова. Імі жорстка кіравала дзяржава. Але ж можна калектыўна гаспадарыць на зямлі і па-іншаму. Сельскагаспадарчая кааперацыя, напрыклад, шырока распаўсюджана ў многіх заходніх краінах. У час турыстычнай паездкі ў Іспанію мы наведлі адзін з сельскагаспадарчых кааператываў. Аб'ядноўваў ён 50 фермераў, якія спецыялізаваліся на вырошчванні рысу. На паяры яны пабудавалі заводзік па ачыстцы і сартыроўцы рысу, а адыходы прыставалі для вырошчвання ракаў, якіх экспартуюць у многія еўрапейскія краіны.

М. З. — Але ж кожны з тых 50 фермераў меў зямлю ў прыватным карыстанні?

Г. Л. — Я за шматукладнае гаспадаранне на зямлі. За ўсе яго формы. Хай яны саборнічаюць паміж сабой, хай перамагае дужэйшы.

М. З. — Пакуль што ў нас дужэйшы той, хто мае дзяржаўную падтрымку. У нашай рэспубліцы ён у поўнай меры карыстаюцца толькі калгасамі і саўгасамі. Мяркуючы па настроі большасці народных дэпутатаў у Вярхоўным Саваце, такое становішча захавецца.

Я б хацеў, Генадзь Міхайлавіч, у нашай гутарцы закрануць яшчэ вельмі важнае пытанне. Не помню ўжо, у якім выданні, здаецца, у «АіФ» было змешчана сацыялагічнае даследаванне, праведзенае ў прыбалтыйскіх рэспубліках, на Беларусі і Украіне на прадмет вывучэння адносін насельніцтва гэтых краін да пераходу эканомікі на рыначныя рэйкі. Мясце асабіста ўразіла, што колькасць галасоў, аддадзеных на карысць новых эканамічных адносін, самая меншая, прычым, удвая, утрый, была на Беларусі. Патрабуюць, відаць, спецыяльнага вывучэння прычыны такога кансерватыўнага мыслення, «саўковага» менталітэту, але факт застаецца фактам, і яго, на маю думку, нельга не ўлічваць эканамічнай навуцы. У рэшце рэшт, гісторыю робяць людзі.

Г. Л. — Вы маеце рацыю. Сапраўды, такая дысцыпліна, як эканамічная псіхалогія, у нас дагэтуль не развілася. Мы, вучоныя-эканамісты, разглядалі чалавека, як эканамічны рэсурс і не болей гэтага. Гэта яскрава праявілася ў справах, звязаных з ліквідацыяй чарнобыльскай трагедыі, калі, падлічышы прыблізна страты і выдаткаваўшы пэўныя рэсурсы на будаўніцтва «чыстых» пасёлкаў для адсяленняў з забруджанай зоны, мы не ўлічылі, што можа адчуваць чалавек, якога адрываюць ад звыклага яму асяроддзя — сваёй хаты, суседзяў, нэрэшце родных магіл. І невыпадкова сотні перасяленцаў не прыжыліся на новых месцах і вярнуліся, як кажуць, на родныя папалішчы ў зону.

М. З. — Вельмі жывучы ў нас сацыяльна-псіхалагічны старэатып, уласцівы, думаю, не нацыянальнай, а таталітарнай свядомасці, выхаванай у роўнасці-беднасці. Вось чаму так варожа і раўніва многімі зараз успрымаецца сама думка аб тым, што ў рыначнай эканамічнай супольнасці могуць з'явіцца багатыя людзі. Хоць сусветная практыка сведчыць — чым больш у краіне багатых людзей, тым менш бедных.

Г. Л. — Каб вы ведалі, дыферэнцыяцыя ў даходах насельніцтва была ў былым Савецкім Саюзе большай, чым у якой капіталістычнай краіне. Цэлы наменклатурны клас, асабліва яго верхні пласт, жыў нібы пры камунізме, ва ўсякім разе, як мы яго ўяўлялі ў сваіх марках. Ну, а так, як жыла крамлёўская вярхушка і яе бліжэйшае асяроддзе, думаю, не жылі ніякія прэзідэнты і мільянеры. І калі апошнія не хаваюць сваіх прыбыткаў, сваіх яхтаў і палацаў, дык нашы партыйныя нуворышы трымалі сваё жыццё ў глыбокай тайне ад народа, крывадушна заклікаючы яго да класвай салідарнасці і сацыяльнай роўнасці.

Самае сумнае, самае агіднае, што з адыходам у нябыт камуністычнай улады амаль усё гэта захавалася, а ў некаторых праявах нават абвастрылася. Як і трэба было чакаць, не разгубіліся былыя партыйна-дзяржаўныя функцыянеры, якія хоць фармальна і страцілі ўладу, але, выкарыстоўваючы старыя сувязі, нестабільную абстаноўку ў грамадстве, пачалі хуценька ўступаць у камерцыйныя структуры. Я толькі дзіву даваўся, пачуўшы нядаўна аб тым, што былы першы сакратар Мінскага гаркома КПБ Місуна, стаўшы на чале нейкага камерцыйнага ўтварэння, зарабляе мільёны рублёў. Не спяць у шапку і наваўленыя «дэмакраты», якія, дарваўшыся да ўлады, грабуць пад сябе, хто як можа. І гэта ў той час, калі на «загніваючым» Захадзе, з яго «законамі джунгляў» кожны крок дзяржаўных дзеячаў знаходзіцца пад пільным кантролем грамадскасці. Варта было кіраўніку апарату Белага дома ў Вашынгтоне Сунуну выкарыстаць урадавы самалёт для прыватных мэт, як ён адразу пазбавіўся свайго вельмі ўплывовага паста. Маргарэт Тэтчар мушана была даваць тлумачэнні ў парламенце наконт сваёй дачкі, якая, насуперак сцвярдэнням прэсы, ляцела з ёй на ўрадавым самалёце, папярэдняе купіўшы на яго білет (дзеля эканоміі дзяржаўных сродкаў, на ўрадавым самалёце ў Англіі нават у час афіцыйных візітаў частка білетаў прадаецца радавым грамадзянам).

М. З. — Вы закранулі тэму замежжа. Сакраментальная фраза Астала Бэндара «Заграница нам поможет» апошнім часам на старонках нашай прэсы набыла новае гучанне. Хто ўкладвае ў яе, як і герой неўміручых раманаў, іранічны змест, а хто вымаўляе з надзеяй. А вы, Генадзь Міхайлавіч, як ставіцеся да дапамогі замежных краін?

Г. Л. — Мы павінны дзякаваць ім за гуманітарную дапамогу, што тычыць астаняга... Я ж не магу не бачыць, што, карыстаючыся надзвычай высокім курсам долара ў адносінах да рубля, заходнія бізнесмены, наездваючы ў рэспубліку, скупляючы у нас усё да дзіцячых каласак уключаючы.

М. З. — Нешта я не сустракаю ў нашых магазінах немцаў з англічанамі. На Камаароўскім рынку іх таксама не відно. Там, праўда, шмат інашаземцаў, калі лічыць інашаземцамі жыхароў рэспублікі былога СССР. Ну, а ўступленне ў Міжнародны валютны фонд, Сусветны банк — у гэтым мы зацікаўлены?

Г. Л. — Разумею, Міхась Майсеевіч, свет рыначны адносіны вельмі жорстка свет. Вы паглядзіце, якую эканамічную вайну вядуць ЗША з Японіяй, ЗША з Еўрапейскай эканамічнай супольнасцю. Я гэтыя дапусціць, што Запад хацеў бы бачыць на месцы былога Савецкага Саюза міралюбныя дзяржавы, не пагражаючыя свету атамнай зброяй. Але толькі не сур'ёзных канкурэнтаў на эканамічнай ніве. Я ўпэўнены, што Расія, калі ёй удасца ўзброіцца перадавой тэхналогіяй, пры сваіх багачэйшых сыравінных рэсурсах, таннай рабочай сіле ў канкурэнтнай барацьбе пераможа Запад і гэта там разумеюць.

Або вось такі характэрны прыклад. Неяк мне давялося гутарыць з прадстаўнікамі дзелавых колаў адной замежнай дзяржавы. Прапанавалі мы заходнім бізнесменам выкарыстаць нашу досыць адладжаную жывёлагадоўчую вытворчасць — нам яны прадаюць збожжа, камбікармы, мы ім — таннае мяса. Таксама адмовіліся: маўляў, у іх квоты на вытворчасць мяса, і яны мушаны стрымліваць у гэтай справе нават сваіх фермераў.

Так што спадзявацца нам трэба перш за ўсё на саміх сябе. Галоўнае цяпер авалодаць сітуацыяй, узяць пад кантроль няпростыя эканамічныя працэсы, знайсці аптымальныя рашэнні. Толькі тады, упэўнены, мы ўбачым у канцы доўгага і звілістага тунеля, па якім рухаемся амаль успляпую, доўгачаканае святло.

М. З. — Дзякуй, Генадзь Міхайлавіч, за гутарку.

НАПЯРЭДАДНІ ПРЭМ'ЕРЫ

Навошта «беларуская «Хаваншчына»?

Аўтара оперы «Нянь Наваградскі» А. Бандарэнка вельмі засмучае, калі хто-колечы праводзіць аналогію паміж ягоным творам ды знамай операй М. Мусаргскага «Хаваншчына» — выдатная музычная драматургія. Але ж не яна была творчым арыенцірам для маладога гродзенскага кампазітара, чый першы вопыт у оперным жанры дзялі змогуць ацаніць і публіка, і крытыка. «Нянь Наваградскі», як мы ўжо неаднойчы пісалі, — гэта арыгінальная музыка-драматургічная канцэпцыя, самабытны сюжэт, укаранены ў нашу гісторыю, злучаны з ёю і пэўнымі рэальнымі асобамі (Міндоўг ды сын ягоны Войшалк)... А як глядзіцца-слухаецца ўжо гэтыя «контрасты» Магчыма, як усё новае-нязвычайнае, ён выклікае спрэчкі? Пераканаемся самі: прэм'ера «Нянь Наваградскага» адбудзецца 19 і 20 снежня. Між іншым, стваральнікі спектакля сустраліліся з наведнікамі Клуба сяброў оперы: пра свае намеры распавялі кампазітар А. Бандарэнка, аўтар лібрэта В. Іпатава, рэжысёр С. Штэйна, мастак Д. Мохав. А потым уся грамада ўладкавалася ў тэатральнай зале і паглядзела адну з першых арэстраваных рэпетыцый новай пастаўкі (дырыжор М. Калядка): цікава будзе параўнаць «чарнавік» з прэм'ерным вынікам...

С. В.

КАНЦЭРТЫ

Зімовым вечарам «Па чэрвеньскіх росах»

Выступае «Карагод».

Фота А. ЛАБАДЫ.

У Белдзяржфілармоніі адбыўся першы канцэрт Беларускага фальклорнага тэатра «Карагод» Палаца культуры Мінскага тэатра-опера. Спакійны, лагодны настрой гэтага свята, падараванага самадзейнымі артыстамі, быццам увасобіў быт і характар беларускага народа. Паказалі яны польку «Скакуху», слабадскую кадрылю «Чые пчолы ў агародзе?», мужыцкі танец «Таўначы», беларускі лірычны карагод «Па чэрвеньскіх росах».

Свой летані калектыў пачаў у 1985 годзе. Узначалі яго Аляксей Баканаў і былы артыст Дзяржаўнага ансамбля танца Беларусі.

Аснову рэпертуару калектыву складае беларускі фальклор. Свае канцэртны «Карагод» даваў не толькі ў Беларусі, але і ў самых далёкіх кутках зямлі. Нават на Канарскіх астравах, дзе мінулым летам адбыўся фестываль, прысвечаны 500-годдзю з дня адкрыцця Амерыкі. «Карагод» — адзіны з запрошаных на гэтак свята з былога СССР.

Пасля вяртання ў Мінск Баканаў вырашыў стварыць на базе ансамбля тэатр фальклорнага танца. Ідэю яму гэтаму падказалі таксама на фестывалі, але на тым, што

праходзіў у Чэлябінску. Менавіта там пры знаёмстве з «Карагодом» зайшла гаворка аб «экалагічнай» чысціні нацыянальнага фальклору Беларусі. Для Аляксея Баканава за гэтымі словамі — шматдзённая праца, збор танцаў і песень у самых розных кутках Гомельшчыны, Брэстчыны, Міншчыны.

Вось і ў гэтым канцэрте, пра які апавядае, былі і «Растрэпадна» музычна-танцавальны жарт Любанскага раёна, і «Папрадху» — замалеўна па матывах вячорак вёскі Тышкавічы Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці, «Дзедзюскал польна» з Вілейшчыны. Ды ці пералічыш усё!

Поспех канцэрта па праву падзялілі і спонсары — Мінскае вытворчае аб'яднанне імя Ц. Я. Кісялёва і фірма «Рэлата».

У час канцэрта ў філармоніі можна было пазнаёміцца і з новымі нацыянальнымі ўладзіміра Стальмашона «Партрэтнай галерэяй самадзейных артыстаў «Карагод», якія ён падарваў ім.

У добры шлях, новы тэатр! У добры шлях «па чэрвеньскіх росах», якія нібы сімвалізуюць чысціню нацыянальнага фальклору Беларусі.

А. СТУЛАВА.

МУЗЫКА

Пяць санат Метнера

Яны прагучалі ў канцэртнай зале Акадэміі музыкі ў памяць вядомага кампазітара і піяніста. Адамо належнае кафедральнай спецыяльнай партыяна ў асобе З. Качарскай, якая наладзіла гэтак праслухоўванне твораў з санатнага цыкла Мікалая Карлавіча Метнера, даўшы магчымасць ацаніць сталасць, глыбіню, маляўнічасць кампазітарскага талента і адначасна парадавацца за поспехі партэпійнай школы Беларусі. Перад маладымі выканаўцамі — студэнтамі страйшых курсаў Акадэміі — была няпростая задача: ім, розным па ўзросту майстэрства, сталасці, тэмпераменту, належала раскрыць непрыстыя духоўны свет Метнера-кампазітара. Але характэрна для ягонай музыкі засяроджанасць, паглыбленасць думкі, нярэдка ўскладнёнасць (замыненасць характару кампазітара) былі перададзены выканаўцамі досыць перанаканальна й шчыра, Маладыя піяніс-

дзімі, педагогі ды навучэнцы Музыкальнага ліцэя, сталыя аматары, разуменны, як няшмат прыхільнікаў камернай музыкі ў двухмільённым Мінску. А тут жа і маг-

чымасцей для сустрэчы з ёю зусім «багата»: Канцэртная зала філармоніі, зала камернай музыкі, ды вось гэтая, аналізічная зала...

А. СЯРГЕЕВ.

ФЕСТИВАЛІ

Парад адкрыццяў

Канцэртна-Камернага аркестра Гарадзенскай гарадской капэлы пачаўся ў Мінску Фестываль новай беларускай музыкі, які працягнецца да 25 снежня. Нягледзячы на сціпласць залы Беларускай акадэміі музыкі і адсутнасць аншлага, самы першы анонд фестывалю стаўся сапраўдным адкрыццём. Малады гарадзенскі калектыў пад кіраўніцтвам У. Борматава не толькі бліскава адолеў складанасці твораў А. Дзімітрыева, У. Кур'яна, В. Капыцка, Э. Казачкова, А. Бандарэні, але і асвятліў іх натхненнем, шысанароднасцю, шчырасцю й пранікнёнасцю. Усяго ж у праграме фестывалю, уладкаванага па ініцыятыве Саюза кампазітараў Беларусі, — 6 камерных канцэртаў, 2 сімфаніч-

ныя, семінар для выкладчыкаў музычных вучылішчаў і ДМШ па сучаснай беларускай музыцы. Палітра досыць разнастайная: ад немудрагелістых жанравых замалевак — да буйных сімфанічных палатнаў, ад апрацовак фальклору — да духоўнай музыкі. Прадстаўлены творы выключна новыя — тыя, што напісаны за апошнія 3 гады і да таго ж не гучалі яшчэ ў канцэртных залах. Гэта дае падставу і надалей чакаць ад фестывалю адкрыццяў: новых стылістычных рысаў у творчасці вядомых майстроў, новых творчых індывідуальнасцей як сярод кампазітараў (іх на фестывалі прадстаўлена каля 40), так і сярод выканаўцаў.

Н. БУНЦЭВІЧ.

ЛІТКУР'ЕР

Барадулін — ганаровы грамадзянін Ушач

На апошняй сесіі Ушачскага раённага Савета народных дэпутатаў прынята рашэнне аб прысваенні звання «Ганаровы грамадзянін Ушачскага раёна» народнаму паэту Беларусі Рыгору Барадуліну. Адсюль, з гэтых сакавітых вытокаў роднай мовы, з глыбокіх,

шчырых душ земляноў бярэ аэонавае дыханне яго паэзіі, прызнана даляна за межамі нашага невялікага раёна, роднай Беларусі.

Г. ВАРАТЫНСКАЯ, загадчыца аддзела Ушачскай раённай газеты «Патрыёт».

Землякі заўсёды разам

Днямі ў каміннай зале Дома літаратара сабраліся прыхільнікі таленту двух паэтаў-сяброў — Алясея Касцю і Міколы Пракаповіча з Берасцейшчыны. Цёплае слова пра іх творчасць гаварылі Н. Плёвіч, В. Акілава, В. Жуковіч, Л. Дранько-Майсюк, А. Разанаў,

У. Калеснін, які вёў вачарыну.

Свае песні на вершы віноўніка ўрачыстасцю выканалі барды Н. Загарэўская, А. Атаманаў і А. Кудласевіч. Прыхільна былі сустрэты выступленні саміх А. Касцю і М. Пракаповіча.

П. ГАРДЗІЕНКА.

ДРУК

З «Родным краем» — у новы год

Выдавецтва «Беларусь» трэці раз выпусціла адрыўны календар «Родны край» (рэдактары-складальнікі А. Законнікава і В. Балановіч). Хоць налад яго не такі малы — 100 тысяч асобнікаў, — не скажаць каб календар залежваўся ў кнігарнях і кіёсках. Есць нават звесткі, што пры дзяржаўным кошыце ў 25 рублёў (пагадзіцца, што гэта не так і шмат) «Родны край-93» у пераходзе метра каля прыпынку «Інстытут культуры» прадавалі ажно за 70 рублёў. І ахвотнікі знаходзіліся...

Значыць, пачынаюць беларускімі выданнямі цікавіцца і самыя шырокія колы насельніцтва. Ну, а «Родны край-93», працягваючы традыцыю сваіх папярэднікаў, пабудаваны такім чынам, што нясе самую розную інфармацыю. Не толькі аформальную, а і самую сур'ёзную, у тым ліку тую, што тычыцца нацыянальнага жыцця. Адрэджанна.

Дастаткова перагарнуць толькі першыя лісты, каб перанаканіцца, што

Папаўненне «Спадчыны»

На паліцы кнігарняў лягла чарговая кніжка з серыі «Спадчына», якую выпускае выдавецтва «Мастацтва літаратура». Гэта «Творы» Львона Гмырана. На жаль, імя гэтага талента імя празаіка, крытыка і публіцыста не шмат гаворыць сучаснаму чытачу. Апавяданні, артыкулы Л. Гмырана ніколі пад адной вокладкай не збіраліся, ды і прахыў ён толькі дваццаць чатыры гады. Але ён па праву належыць да тых, хто стаў ля вытокаў нацыянальнага Адраджэння, выступаючы рэгулярна на старонках «Нашай Нівы» і іншых выданняў.

публікацыі падобраны на самы розны густ. Есць пароды агароднікам і садоўнікам, юрыдычныя даведні, кансультацыі, на кожны дзень прыводзяцца праваслаўныя і каталіцкія імніны, час усходу і заходу сонца, даўжыня дня.

А перадусім — адзначаюцца найбольш важныя юбілей з літаратурнага, культурнага жыцця. І жыцця грамадскага, палітычнага. Скажам, ці не пазнавальна прачытаць на лістку ад 20 студзеня, што «святла спайняецца 835 гадоў з часу першага ўпамінавання (1158) у летапісах Бельчыцаў — рэзідэнцыі полацкіх князёў і 10-тыднёвай беспаспяховай аблогі Пінска войскам шасці князёў на чале з кіеўскім князем Ізяславам Давыдавічам? На лістку ад 22 ліпеня прыводзіцца падрабязны радавод шляхецкага роду Вайніловічаў...

І такіх прыкладаў — мноства. Але не будзем рабіць гэта. Бо календар — кніга на штодзень. Пакарываемся ж ім належным чынам!

У зборнік «Творы» увайшла апавяданне «Васілёва вяселле», літаратурна-крытычны артыкул «Яшчэ раз аб сплаванні доўгу», «Беларускае нацыянальнае адраджэнне», «Тарас Шаўчэнка». Публіцыстычны артыкул і нататкі «Мова ці гутарка», «Якой нам трэба школы», «Аб вясковай інтэлігенцыі», «Нацыя і рэлігія», «Які шорыфт» і іншыя. У асобны раздзел увайшла «Верагодныя творы Мечыслава Бабровіча» (такое сапраўднае прозвішча пісьменніка). Укладу кнігу, падыраў тэксты, напісаў прадмову і зрабіў каментарыі Уладзімір Конан.

«Пралеска», № 11

Чарговы нумар часопіса тэматычны — «Гуманізацыя». Змешчаны самыя розныя матэрыялы:

справаздача з «круглага стала» «Нацыянальны дзіцячы сад: якім яму быць?», артыкулы В. Юб-

но «Расціць асобу», П. Васючэні «Да гуманізацыі душы», У. Януковіч «Пад гарачую руку». Прапануюцца чарговыя апавяданні па гісторыі Беларусі «Адкуль наш род», напісаныя У. Арло-

«Мастацтва, № 11

У раздзеле «Эстэтыка» выступаюць Я. Сахута («Нао не перасохлі крыніцы»), Я. Ленсу («Сонечнае кола: загадкі і здагадкі»), В. Кукуня («Не вер вачам сваймі»).

Сытыяк «Выўленчага мастацтва» аб'яднаў артыкулы П. Васілеўскага «Жыве Беларусь! Vivat Akademial», В. Буйвала «Сталініяна, або Партрэт Дарыяна Грэя», П. Зарэцкага «Рамантык жывапісу», Л. Салодкінай «Вяртанне ў горад», Л. Дзімянавай «Па той і гэты бакі», Я. Шулейкі «Пінанатэка класічнага авангарда».

Тэкст і ноты песні «Паміжці» Уладзіміра Караткевіча (словы Р. Барадуліна, музыка У. Давыдовіча), згадкі Д. Падбярэзскага пра фестываль «Славянскі базар» «Душы маркет», расказ В. Т. пра свята «Басовішча-92», артыкул Р. Сяргейкі «Знаходкі ў архіўных сховішчах», запісы В. Ліцвінкі «Шырма» расказвае пра сябе...» складаюць раздзел «Музыка».

Есць у нумары раздзелы «Мастацкае фота», «Экран», «Падзеі, факты, інфармацыя».

ВЫСТАВЫ

Цімур ГРЫБ: «Чырвонае і чорнае»

На пачатку снежня ў галерэі «VITA NOVA» адбылося адкрыццё выставы «Чырвонае і чорнае». Аўтар яе — Цімур Грыб, раней вядомы як фотарэпартажы. Але на гэты раз ён з'явіўся ў новым амплуа — аўтара мастацкага праекта.

«Чырвонае і чорнае» — не цытаваныя назвы вядомага літаратурнага твора. У аснове назвы закладзены прынцып адбору экспанатаў. Але толькі чырвонае ці толькі чорнае — было б залішне проста. Рэч ламаецца, раздзіраецца, каб была вырваная толькі невялікая, па колеру адбранаая, частка — чырвоная ці чорная. Функцыянальнае прызначэнне рэчы таксама ў разлік не бярацца, там кампазіцыйны вызначальны толькі знешнімі спалучэннямі.

Энергія свае Зямлі

Не ўявіць сёння паўнацэннага культурнага жыцця ў Гародні без Музея гісторыі рэлігіі. Колькі цікавых мастацкіх выстаў праходзіць тут! Апошнім часам экспанаваліся карціны гарадзенца Антона Ляшчынскага, Станіслава Кузьмара з Ваўкавыска, Цяпер вось ляшчэ адна творчая справаздача ў сценах музея: сумесная выстава арганізавалі маладыя гарадзенскія мастакі Уладзімір Кіслы і Аляксей Сурава.

На адкрыцці са шчырым прывітальным словам выступіў кіраўнік Фонду свабоднага сучаснага мастацтва (які пільна дапамагае творцам) А. Ларыёнаў. Ён заўважыў, што мастакі ўжо чацвёрты раз сумесна выступаюць свае работы. І гэта невыпадкова, бо яны дапаўняюць адзін аднаго. Скульптар У. Церабун таксама з сімпатый адносіцца да творчасці маладых мастакоў. Як ён сказаў, гэтыя аўтары не збіраюцца быць моднымі, яны маюць тое, што адчуваюць. Сардэчнасць — вось што характарызуе карціны У. Кіслага і А. Сурава. Намеснік начальніка абласнога ўпраўлення культуры В. Губіч, які таксама выступаў на адкрыцці, сказаў пра ўклад Уладзіміра і Алясея ў справу Адраджэння і як мастакоў. І як супрацоўнікаў музея. Такім чынам, шмат прыемных слоў у свой адрас пачулі У. Кіслы і А. Сурава. І заслужана, бо не расчаравалі іхнія работы шматлікіх аматараў мастацтва, якія прыйшлі на адкрыццё. Чаму прысвечаны карціны? Роднай Беларусі, яе

Сярод шматлікіх з'яў беларускага мастацкага авангарда выстава «Чырвонае і чорнае» існуе зусім паасобку, хутчэй у сувесным, чым у мясцовым кантэксце.

Элітарнасць — арганічны прызнак мастацкага авангарда і дазваляе разглядаць гэтую з'яву выключна як эстэтычны факт, як прыклад «чыстага мастацтва». Таму да аўтара праекта Цімура Грыба толькі адзінае пытанне:

— Што было вызначальным у гэтым праекце?

— Важныя былі не толькі ўнутраныя, але і знешнія сувязі. Калі паўтарыць выставу «Чырвонае і чорнае» другі раз — сістэма атрымаецца іншая.

Ганна ПЯТРОВІЧ, Фота С. БРУШКО.

гісторыі, яе людзям, непаўторным краявідам. У Алясея Сурава — філасофскае асэнсаванне жыцця, часам драматычнае. Запамінаюцца работы «Прадчуванне вясняна», «Паміжці бабці», «Домдж у старым парку», «Крыж Касцюшкі». Ва Уладзіміра Кіслага — серыя карцін аб гістарычных мясцінах Бацьнашчыны: «Жыровічы», «Наваград», «Замк у Міры». Таксама светлы, адухоўлены, праяснены ўспамінамі аб дзіцячым пейзажы работы. Побач — карціна «Зорна Ігната Дамейкі». Яна пераключаецца з работай А. Сурава «Крыж Касцюшкі». Постаці Тадэвуша Касцюшкі і Ігната Дамейкі незвычайныя, Сваю Беларусь сталі вядомымі ў свеце, але для сваёй роднай зямлі воліў лёсу не паспелі здзейсніць вялікіх спраў. І ў гэтым іх трагізм...

Уладзімір Кіслы гаворыць: «Гісторыя не пеціла Беларусь: мы раздзіралі, раскідалі шмат светлых галоў па свеце. Людзі таленавітыя, здольныя не маглі ўвасобіць свой талент тут, на гэтай зямлі, таму што зямлі прыгнечана была то з Захаду, то з Усходу. Людзі гэтыя неслі сваю неверагодную энергію па ўсім свеце, раздавалі яе. Той жа Дамейка быў нацыянальным героем Чылі. Я спадзяюся, што гэтая эпоха мінула. Беларусі Уладар даў незалежнасць, і яе трэба зараз трымаць, трэба яе ўзрошчваць».

Міхась ДУБРАВІН, г. Гародня.

Алесь ДАВЫДАУ

Да сваіх твораў, дасланных у рэдакцыю, насаўнік Алесь Давыдаў зрабіў такую прыпіску: «Шаноўны «ЛіМ». Цяжкавата нам, маладзейшым па літаратурным узроўню, друкавацца на тваіх старонках. Тым не менш, намерыўся даслаць маленькую нязначку вершаў. Я іх вызначаю як — прыказы. На маю сціпную думку, гэта нешта паміж вершам у прозе, версэтам, вершакамам разанаўскім і казанню ці прытчай. Вачу і адчуваю, што яны надпадаюць пад дух многіх лімаўскіх публікацый настолькі, што аж шчыміць сэрца. Таму даслаю іх — з просьбаю і надзеяю надрукаваць».

Таямнічая госця

Штоночы прыходзіць да нас у хату
свая бабуля з кіяком ды ў лахманах
сядае, крэкчучы, на лаўку ля печы
І пачынае ўшчуваць нас, блазуючы.
А-вох! Забыліся на маці сваю
родную!
А-ей! Прадалі яе сыночкі-
зраднічкі!
А-воі! Выракліся душы
няўцешнай!..
Сцішымся ў запечку, як мышы—
шушукаюць нам у вушах ушчуванні
бабчыны.
Прытулімся да комінка—
гудзе ў ім праклён жахлівы
нашчадка нашым.
Так і заснем у цішыні вусцішнай.
А наранак падхопімся—пастыў і след
начной таямнічай госці, а з намі
паяснелі раптам галовы нашыя,
пільнейшымі сталі вочы нашыя,
вастрэй чуюць нашыя вушы.
І ўжо прагнуць ушчуванняў
бабульчыных
пасвятленых нашых душы.

Правадыр

Ён вядзе нас, згалелых і знясіленых,
немаведама куды.
Аслеплыя ад гора, уцвеленыя
надзеяй,

мы верым нашаму нястомнаму
правадыру
І ўпарта мераем яго след.
Мы зацята змагаемся з варожымі
войскамі,
што стаяць на нашым шляху,
І бязлітасна нішчаць яны нас, але
дзіўна:
чамусьці не паміраем мы,
не баляць нам і не крывяняць нашыя
раны...
І толькі на краю бездзілі скажа
нам правадыр,
што ўжо век, як усе мы памерлі,
што мы—
адно неўміручыя прывіды сваіх
жыццяў.
І прызнаецца ён,
што гэта нашай крывёю дасюль
жывіліся яго жылы.
Станем раптам відушчымі —
І кінемся забіваць свой цень.

Наша вартасць

Калісьці мы ўсведамлялі сваю
вартасць
ды пільна яе вартавалі.
Але выпладніліся сярод нас
нявартыя,
якія скралі ды прадалі гвалтнем
нашую вартасць,
І тыя зрабілі яе ўжо сваёй вартасцю,
надаўшы нам, ашуканым
ды прыніжаным, іншую,
нічога нявартую вартасць.
І мы палічылі нявартым
выкрыць ды вырачыся сваіх
вырадкаў;
спакваля звыкліся і пачалі патураць
сваёй новай наравістай вартасці.
Дасюль мы, абьякаватварыя,
у ёй, нібы ракі ў катле, варымся,
ды ўсё болей пачварымся.
А самі ў сябе пытаемся:
Навошта так папускаемся!..
Дачакаем, што на век парукаюцца
нашая бястварасць з бязвартасцю.

Павел ДУБАШЫНСКІ

АБРАЗКІ

Палялейкі

Там, дзе дрыготкай павуцінкай праплывае рака Дзісна, якую людзі ласкава называюць Дзісэнка, на паўночным захадзе Беларусі, мая радзіма: мой першы крык, мой першы крок і першае здзіўленне. Тая цудоўная пара чалавека, калі ёсць толькі светлае сёння, радаснае заўтра і ніколі якога б там ні было ўчора — пара дзяцінства. Калі ёсць толькі мара і няма ўспамінаў.

Да гэтага часу стаіць на тым баку рэчкі, убярогшыся ад войнаў, вёска Палялейкі. Напэўна, з таго часу, як я заўважыў у лустэрку свае абгарэлыя на сонцы валасы, яна абуджала ў мяне розныя цікавыя ўяўленні, наводзіла на неверагодныя здагадкі, лашчыла душу, будзіла фантазію; прымушала засяродзіцца, а найбольш выклікала цікавасць да нязведанага, нябачанага, схаванага, нечага таямнічага, але абавязкова светлага і радаснага. Справа ў тым, што «за ёй узыходзіла сонца», і калі ў гэты час даводзілася глядзець на Палялейкі, я нічога незвычайнага не заўважыў, толькі як выразаныя з кардону абрысы дрэў. А вось калі сонца заходзіла, яно выразна высвятляла, вымалёўвала луг, вёску і ўсё зарэчнае наваколле. У ціхі вечаровы час, калі ў засені хаты, седзячы на прызбе, грэў парэпанымі пятакмі халадзеючы пясак, я часта глядзеў на тую таямнічую і пакулі далёкую вёску, хаця яна была ўсяго за трыста метраў ад нашай хаты, але яе аддзяляла, а значыць і аддзяляла Дзісэнка. А я пакулі што мог прапльць адлегласць даўжынёю з аглобля. Я радасна пераканана ў гэтым, калі бацька замачваў у рэчцы рассохлыя, старыя калёсы. Палялейкі здаваліся мне нейкай другой краінай, дзе жылі нейкія другія, прыгожыя людзі сярод гэтых пазалочаных сонцам ліп і дубоў, сярод таполяў, прысадзістых яблыні і стромкіх ігруш. Хаты, хлявы, лазні здаваліся святлейшымі і большымі, чым у нашай вёсцы. Там, напэўна, быў пародак у гаспадарках і лад у сем'ях і нават праца была там лягчэйшая, чым у маіх бацькоў і суседзяў. Адтуль заўсёды веяла спакоем, упэўненасцю, нетаропкай руплівасцю. Мычанне кароў, бляяне авечак і нават брэх сабак, здавалася, быў ласкавейшы, чым у нас. А галоўнае — людзі. Я ўглядаўся ў мужчын, і яны, асветленыя вечаровым сонцам, здаваліся веліканамі, калі махалі косамі на прырэччым лужку, а за імі матляліся яшчэ больш даўжэзныя цені. І прадзішчы ў іх былі незвычайныя: Гардзія, Лешкі, Лялекі...

Асабліва ўражвалі Палялейкі, калі чырвоным кошыкам падмаўся месяц і паказваў сваю пачварную ўхмылку, скрыўленаю вечаровымі аблюкамі. Аздобленыя яго святлом, сілуэты дрэў набывалі формы дзіўных касцёлаў і цэркваў, нябачаных, небывалых гмахоў...

Прайшлі гады. Воляй лёсу толькі нядаўна мне давялося праезджаць праз Палялейкі. Я, уражаны, моцкі глядзеў на звычайныя хлявы і хаты, на тыя ж, толькі пастарэўшыя дрэвы, на звычайныя лазні і студні, на руплівасць сваіх землякоў. І стараўся хутэй мінуць вёску, праскочыць нядаўна пабудаваны мост, вярнуцца на свой бераг і, дачакаўшыся надвечорка, калі

сонца сваімі апошнімі промянямі пачне лашчыць зарэчча, сесці на прызбу старэнькай бацькоўскай хаты і зноў убачыць мае дзіцячыя Палялейкі, упэўніцца ў праўдзівым існаванні прыгожай мары.

Саладка ёкне пад лыжачкай і выразна і шчыліва ўсплывуць у памяцкі мясціны, пра якія лепей не скажам, як — родны кут...

Сонца «на качаргу»

Здаўён жыве ў маім родным краі выраз «сонца на качаргу». Напрыклад, якая-небудзь бабуля кажа: «Сонца было яшчэ на качаргу, а я ўжо прытупала з кірмашу»; або: «Ужо сонца было на качаргу, а я толькі выбралася да ўнукаў»; ці: «Сонца ж на качаргу, трэба рупіцца...»

Дык якая ж гэта пара дня? На якой адлегласці сонца знаходзіцца ад зямлі ў вечаровы час, калі людзі пра яго, іншы раз з трывогай, іншы раз з жартам, а часцей за ўсё з заклапочанасцю і павагай гавораць «сонца на качаргу»? Чамусьці выраз гэты часцей за ўсё пачуў у пачатку восені. І гэта, пэўна, таму, што хочацца людзям прытрымаць адыход лета, як гаспадыні, хочацца прытрымаць захад сонца, бо яшчэ столькі спраў-клопатаў дзённых не дароблена пры ім. А, магчыма, гэта само сонца надвечоркам затрымліваецца на імгненне, каб аглядзець, ацаніць, аддзячыць селяніну за працу, зробленую пры яго святле.

Гэта тая пара дня, калі гучала песня жней — раёк. У ціхі, стомлены дзень ён здалёк зазвонваў адным голасам, пасля яго падхоплівалі іншыя, і ён ляцеў, каціўся па наваколлі.

У ім — і ўдзячнасць дню, удзячнасць хлебнаму полю, працавітым рукам, і сум далёкай, адышоўшай у небыццё цяжкай жаночай долі.

Гэта тая пара, калі дарожка ад вечаровага сонца бяжыць па нацягнутых на ржышчы павуцінках, паказваючы жнеям шлях дадому.

Гэта спакойны, няспешны час, калі ратай адчэпіць ворчык ад плуга, апошні раз акіне вокам узаранае поле, па-гаспадарску прыкіне: «Папрацаваў няблага», а конь, яго-асноўны памочнік, паслухмяны і старанны, апусціць сваю цяжкую галаву, з прыхрапам уздыхне і таксама падумае аб тым жа. Гэта тая пара дня, калі бацьны, пары тры-чатыры, набіраючы вышыню, павольна кружаць у небе, аглядаючы перад выразам роднае наваколле, прыкмятаючы арыенціры, па якіх яны вярнуцца вясной у дарэгі мясціны.

У гэты час нека гучней рыпяць жураўлі калодзежаў. У гэты час гаспадыні мыюць даёнкі, і аб іх ногі ласкава труцца ў чаканні цёплага сырадоў каты, а на выгане ўжо падаюць галасы «букеткі» і «красулі». У гэты час куры збіраюцца бліжэй да курсадняў. Толькі што вытапленая лезня пахне бярозавым вёнікам, чакае гаспадара і яго суседа.

А больш позняй восенню ў гэты вечаровы час асабліва выразна бачны апошні жураўліны клін, які пры цёплым яшчэ сонечным святле рассоўвае, расчышчае залыленае за лета неба, каб неўзабаве пасыпаліся на зямлю першыя сняжынкы.

А, магчыма, усё прасцей. Мо проста гэта тая пара надвечорка, калі гаспадыні хочацца падперці сонца качаргой, каб прытрымаць яго хоць на хвілінку, бо яшчэ не зроблена столькі дзённых спраў!

Мы

Нам, нікчэмнікам, почасту трызніцца,
што мы вышэйшыя за ўсё...
але нябёсы вышэй за нас.

Мы ўзімаемся, дужэйшыя за ўсіх,
калі заманецца,
І лунаем па-над зямлёю, што
ўзрадзіла нас,
ды толькі ніяк не можам вымкнуцца
з-пад яе ўладарнага купала, які
здаецца
вышэйшым і дужэйшым за самога сябе.
Мы пагарджаем зялёнымі плямкамі
пушчаў,
бо яны здольныя адлучыцца ад зямлі,
падобна нам,
адно шэптам сваіх шатаў;
мы смяемся з сукветных лугоў —
яны смецце пад нашымі нагамі;
мы грэбуем блакітнымі рэкамі
І багністымі балотамі—
яны наогул утапіліся ў брудзе сваёй
бездзілі:
мы ганьбім гаючую глебу, штодня
паскудзячы яе,
бо яна незварушная і на нас
не раз'юшыцца.
Але што гэта!.
Нам не стае прасторы і часу, і мы
падаем,
мінаючы ўсё, паўзем пачварнымі
чарвякамі
ў матчына чэрава—і зноў робімся
нікчэмным нічым.
Аднойчы нейкі дзівак вымавіўся:
я не варты свайго нараджэння...—
І яму растуліліся нябёсы.
Бачылі яго потым між зораў.

Ператварэнні

З'яўляюся на Свёт ужо ў каторы раз.
Упершыню вывеўся кволай
бяскрыўднай істотай,
а сканаў жахлівым драпежнікам;
Тады выпладніўся чалавекам—
ды скалеў наогул невядомай
дасюль пачварынай...
Цяпер вярнуўся нябачным Нікім;
цешуся хліпкаю мараю—
не наявіцца ў далёкай прышласці
зноў чыёйсьці ахвяраю.

Капыльскі раён,
в. Жыліхава.

Ці МОЖНА было б уявіць сабе, што праз некалькі соцень гадоў пра наш час пісалі б прыблізна так: «У першай палавіне XX ст. разгарэлася сусветная вайна, якая, па адных звестках, працягвалася з 1914 па 1918 (або па 1920) год, а па іншых — з 1939 па 1945. Ваявалі Францыя, Англія, Расія, ЗША супраць Германіі і яе саюзнікаў...»

Такое не ўкладваецца ў галаву, каб гісторыкі маглі згубіць цэлую вялікую вайну. А між тым нешта падобнае здарылася пры апісанні гістарычных падзей пачатку XIV ст.

Калі мне ў рукі трапіў упершыню «Летапіс Самавідца» пра войны пад кіраўніцтвам Багдана Хмяльніцкага, то я спатнуўся аб першую фразу: «Когда после самодержавия великого князя Владимира и междуусобного сынов его убиства, також после великого разорения, Батьем нанесенного, нескоро Гедым, великий князь литовский, пришедши на Киев, побил над рекой Ирпенем князей русских и прилучил к своей земле княжение Киевское, постановивши в нем наместника Миндона князя Олшанского, то с тех пор Литва обладала Киевом...»

У сярэдзіне XVII ст. так бачылі гісторыю трохсотгадовай даўнасці. Тут у адну фразу ўціснулася ўся гісторыя Кіеўскай Русі. Але нечаканай і нейкай дзіўнай аказалася тая гісторыя: пра князя Уладзіміра мы чыталі, пра Батыя ведалі таксама, а вось пра бітву на Ірпені я не меў ніякага ўяўлення. І пачаў шукаць у нашых энцыклапедыях, гістарычных дапаможніках, пытаўся ў спецыялістаў. Але дарэмна. Нічога не знайшоў.

Памог мне выпадак. Натрапіўшы на даклад Восіпа Бадзянскага «Пра мае пошукі ў Познанскай публічнай бібліятэцы», прачытаны ў лістападзе 1842 г. у Таварыстве гісторыі і старажытнасцей расійскіх пры Маскоўскім універсітэце і апублікаваны ў 1846 г., я знайшоў там даволі доўгую вытрымку з «Летапісу Вялікага Княства Літоўскага і Жамойцкага» (вядомага сёння пад назвай «Летапіс Рачынскага») з апісаннем той бітвы на Ірпені, у час якой Гедымін разграміў аб'яднаныя сілы рускіх князёў, пасля месячнай аблогі ўзяў Кіеў, падпарадкаваў сабе вялікія абшары Кіеўскай Русі, якая спыніла сваё існаванне як самастойная дзяржава. Як сказана ў іншым летапісе — у «Хроніцы літоўскай і жамойцкай» — вялікі князь Гедымін «адной перамогай манархію Кіеўскую, Валынскую і Северскую княствы аж да Пуціўля за Кіевам на 50 міль і далей апанаваў і да Літоўскай дзяржавы далучыў...»

Я неяк спадзяваўся, што пра паходы Гедыміна знайду звесткі ў кнігах Міколы Ермаловіча. Не, не знайшоў. З'явіўся нарыс «Забытая слава. Кароткі агляд ваеннай гісторыі Беларусі», створаны магутным калектывам аўтараў. Адтуль я даведаўся толькі адно: «Пры князі Гедыміне да княства далучылася большая частка этнічна беларускай тэрыторыі. Аб'яднанне адбылася на аснове ўзаемадамоўленасці, якая гарантавала захаванне асабліваасцей мясцовага самакіравання і сацыяльнага жыцця».

Не так даўно ў «Народнай газеце» друкаваўся нарыс С. Цярохіна «Славытая адвага на вайне» — нешта накішталь пашыранага варыянта «Забытай славы». Але там імя Гедыміна згадваўся зусім выпадкова.

Памяць пра бітву на Ірпені згубілася недзе ў XX ст. Але сёння настала пара паглядзець, што пра яе паведамляюць нашы летапісы. А паколькі ёй папярэднічала вялікая вайна з крыжакамі, то і пра яе варты прачытаць апісанне нашых далёкіх продкаў.

Звернемся да падзей, якія ў «Хроніцы літоўскай і жамойцкай» датуюцца 1321 і 1322 гадамі (у «Летапісе Рачынскага» і ў «Хроніцы Быхаўца» даты не называюцца).

Пра вайну з крыжакамі сцісла апавядаецца ў «Летапісе Рачынскага». У тагачасных хроніках назойнікі «русь», «літва», «жамойцы» ужываюцца з дзеясловамі множнага ліку: «ваявалі», «крычалі», «беглі»... Мы ў сваім перакладзе пакінем летапісную форму гэтых назойнікаў, але дзеясловы дапасуем да іх у адзіночным ліку: «русь баранілася» і г. д.

Вось як апавядае пра тыя падзеі «Летапіс Вялікага Княства Літоўскага і Жамойцкага»: «Застаўся вялікі князь Гедымін пасля смерці бацькі свайго Віценя ў Вялікім Княстве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім і сядзеў на бацькоўскім троне ў Кернаве. Не шмат гадоў мог ён панаваць спакойна, бо супраць яго пайшлі немцы, прусы і інфлянты і з вялікім мноствам людзей наступалі на зямлю Жамойцкую, збіраючыся на ёй замацавацца».

Самі крыжакі сваімі бяшчынствамі прымуслі Гедыміна дзейнічаць рашуча. «І на другі год, — паведамляецца далей у летапісе, — сабралі ўсе сілы літоўскія і рускія і пайшлі на немцаў. Немцы,

інфлянты і прусы, узяўшы з сабою і жамойць, сустрэлі вялікага князя Гедыміна на рацэ Ашмене, дзе мілі на гэты бок ад Жэімаў. І памог Бог вялікаму князю Гедыміну, што немцаў усіх нагалаву пабіў, а жамойць ад немцаў адступіла і перайшла да гаспадара свайго прыроджанага Гедыміна, так што ўсіх немцаў і іх войскі ўшчэнт разбілі. І тут, атрымаўшы перамогу над немцамі, узяўшы з сабою жамойць, пайшоў з тымі сіламі ў нямецкую зямлю і ўзяў горад Тыльжу, а іншыя — Рагнету і шмат іншых гарадоў узяў. Зямлю ўсю спустошылі і палону набралі. Гедымін атрымаў перамогу, праліўшы вельмі многа нямецкай крыві і з вялікай радасцю ў сваю зямлю вярнуўся».

ПОШУКІ, ЗНАХОДКІ

ЗАГАДКА ГЕДЫМІНА

А можа, тут не зусім так? Можа, летапісец перабраў меру? Мабыць, аднак падзеі разгортваліся больш маштабна і драматычна. Як сведчыць «Хроніка літоўская і жамойцкая», маштабы пабоішча аказаліся непараўнальна больш грандыёзнымі. А мы прачытаем яшчэ раз пра тую самую падзею, але ў іншай крыніцы — у «Хроніцы літоўскай і жамойцкай», дзе яны датуюцца 1321 годам: «У тым жа годзе ўзяліся супраць Гедыміна немцы, прусы і інфлянты і напалі з мноствам людю нямецкага на Жамойцкую зямлю, жадаючы яе захапіць. А вялікі князь Гедымін не паспеў проці іх сабрацца, бо яшчэ нядоўга панаваў, і паслаў гетмана свайго ў замак Кунас, або Коўна, з малым людом супраць вялікай навалы крыжацкай. Звалі гетмана таго Гаштолт. А Каролюс Дзетрыл прускі і Генрыкам, маршалкам вялікага магістра Літанскага дапамогаю і таксама з іншымі вялікімі атарадамі нямецкага войска, падзяліўшы іх на тры часткі, усю зямлю Жамойцкую агнём і мячом спустошылі, заваявалі без адпору, узялі замак Юрбарскі, а потым галоўны замак Кунас асадзілі, няспынна дзень і ноч штурмуючы, падкопваючыся пад вежы. І чым Гаштолт з жамойцаў і літоўцаў больш мужа бараніліся, тым немцы больш упарта ўзбіраліся на ўмацаванні, часткова на драбніцы, часткова ў прабоінах, зробленых таранамі. І так сваім мноствам літоўцаў перамаглі і замак Кунас захапілі. І, абраваўшы ўсё, што можна было, рыцарскі люд пасеклі, жанчын і дзяцей забралі ў няволю. Таксама і гетмана Гаштолта ўзялі і ўсю зямлю Жамойцкую апанавалі і ад Літвы аддзялілі».

Гедымін, вялікі князь літоўскі, з прычыны таго паражэння і страты зямлі Жамойцкай надта моцна сумаваў, аднак, на шчасце, не ўпаў у адчай і Гаштолта, гетмана свайго, з няволі нямецкай за 30000 залатых выкупіў. А магістр прускі Каролюс, ад першага шчасця захмялеўшы, другі і трэці раз з вялікім войскам нямецкім хадзіў нішчыць Літву і шмат літоўскіх паведаў, якіх ніхто да гэтага часу не чапаў, — разбурыў і заваяваў. А калі так крыжакам у Літве шанцавала і Жамойцкую зямлю цяжкім ярмом бялітасна прыдавілі, Гедымін, вялікі князь літоўскі, хоць меў не малое войска, з літвы, русі і татару сабраў у абозе паміж Юрбаркам і Кунасам, або Коўнам, аднак, зваяваючы на магунтасць, шмат разоў засведчаную, нямецкіх узброеных ваякаў, бо ўся рэша Нямецкая (Нямецкі рэйх). — У. К.] крыжакам памагала — чакаў на дапамогу дадатковых сілаў. Потым, калі ўсе войскі літоўскія і навагародскія з палачанамі да яго сцягнуліся, Гедымін адчуў дастатковую сілу і накіраваўся далей у зямлю Жамойцкую супраць крыжакаў, якія таксама падрыхтаваліся да сустрэчы. І так Гедымін спынуўся лагерам над ракою Земілаю, з другога боку ад Земаў мілі дзве. Там жамойтаў да літоўскага войска безупынку прыбывала з навакольных мясцовасцяў і з нямецкага абозу, паведамляючы надзейныя звесткі пра іх арганізацыю і ваенныя меры.

Са свайго боку гетман нямецкі Генрык наступаў на войскі літоўскія, абя-

цаючы сваім немцам упэўненую перамогу. А калі абодва войскі на адлегласць пацёту дзвюх стрэлаў з лука над Земілаю ракою наблізіліся, адразу ж з вялікім крыкам і імпульсам кінуліся насустрач. Немцы з коп'ямі, выстраліўшы з некалькіх мушкетэў (якія ў той час былі выдуманы), на татараў націснулі, а таты ў сваю чаргу звычайным танцам і выгнутым строем быццам кінуліся ўцякаць, як гэта ў іх было ў звычцы ўводзіць у зман, каб непрыяцелям наўмысна ламаць строй. І так, калі немцы, паверыўшы, што татары ўцякаюць, з вялікай ахвотай паскакалі за імі, рассыпаўшы строй, татары хутка павярнуліся да іх, вельмі густа страляючы з лукаў, псавалі немцаў, а Гедымін зноў з лі-

вою вялікім напорам ударыў на галоўныя сілы нямецкія. І так немцы ўзбраеннем, а літва манеўрам змагаліся, коп'ямі, мячамі, стрэламі з абодвух бакоў біць ваялі. Стаяў крык людзей, гром зброі, ржанне коней, гукі трубаў і бубнаў. Бітва доўга працягвалася з роўнай надзеяй перамогі для абодвух бакоў, аж потым жамойць, якой было некалькі тысяч у войску нямецкім, успомніўшы сваю колішнюю свабоду, атрымаўшы аказію скінуць нямецкае ярмо, калі бітва з абодвух бакоў наймацней разгарэлася, усе адзінадушна на немцаў, паноў сваіх, ударылі, а таму, што ў сярэдзіне войска нямецкага стаялі, яшчэ вайною не спрацаваліся, нанеслі вялікае паражэнне немцам, якія не спадзяваліся ў той час такой раптоўнай перамены.

Разгубіліся немцы адразу, пабачыўшы неспадзяваную здраду, падаліся назад, а літва, жамойць, русь за імі, а татары з бакоў і спераду ўцякачам, перагружаным зброяю, на лёгкіх конях заходзячы і з лукаў страляючы, літве немцаў быццам у сець заганялі. І больш іх палегла ўцякаючы, чым на полі бітвы, бо тых немцаў, што ўцякалі, літва аж да Ашлані (?) ракі гнала, б'ючы, забіваючы, колючы, страляючы, топячы і хапаючы так, што на кільканаццаць (больш дзесяці.— У. К.] міль па дарогах і палях трупаў нямецкіх поўна было. Нават мужыкі, з лясю выходзячы, пераймалі немцаў, збівалі з коней і забівалі з крыкам: «Мужк немца», а тых, што хаваліся па лясках, мужыкі, шукаючы з сабакамі, знаходзілі і білі, а іншых, абадраўшы, на дрэвах вешалі».

«Року 1321. Гедымін з літоўцамі, і жамойцамі, і руськамі, і татарамі, немцаў нагалаву разбіўшы, бо знішчыў іх у той час тысяч сто дваццаць, магістра і гетманаў пазабіваўшы, княства Жамойцкае зноў назад адабраў...»

Магчыма, па-рознаму можна адносіцца да паведамлення летапісца, што ў той бітве загінула 120000 крыжакаў. Для параўнання можна нагадаць, што пад Грунвальдам — амаль праз 90 гадоў — яны страцілі каля 40000. Аднак варта мець на ўвазе, што невычэрпным заплечам крыжацкага войска служыла каталіцкая Заходняя Еўропа і перш за ўсё — так званая «рэша» нямецкая. (Невыпадкова гітлераўская прапаганда ўвесь час славала свой «тысячагадовы рэйх»). І таму крыжацкі ордэн уяўляў сабою такую шматгаловую гідру, у якой замест адной адсечанай галавы лёгка маглі адрастаць тры. Пасля кожнага паражэння сілы крыжацкага ордэна зноў і зноў папаўняліся і ўяўлялі сабой смяротную пагрозу суседзям. Не знішчыў гэтай пагрозы і Грунвальд. Яна канчаткова перастала існаваць толькі ў 1525 г. (праз 115 гадоў пасля Грунвальда), калі герцаг Альбрэхт Гагенцолерн (той самы, у якога шукаў прытулак Францішак Скарына) прызнаў сябе васалам караля польскага і вялікага князя літоўскага Жыгімонта I Старога.

А што Гедымін: ці не пачуў ён на лаўрах пасля такой перамогі? Спачатку ён, як паведамляе «Хроніка літоўская і

жамойцкая», зрабіў набег на Дабрыньскую зямлю і разбурыў яе (у той час там панавалі крыжакі), а затым, «не здымаючы з сябе зброі», скіраваў свае войскі на поўдзень, супраць рускіх князёў. Апаўдана пра гэтыя падзеі ў «Летапісе Рачынскага» пачынаецца словамі: «И впокоивши землю от немцев Жомойтскую, и пошел на князи руские».

Апісанне новых пяходаў мы знаходзім, у прыватнасці, у «Хроніцы Быхаўца», на якую любячы спасылацца нашы даследчыкі пры любой аказіі, у «Летапісе Рачынскага» і ў іншых крыніцах. Каб даць чытачам паўнейшае ўяўленне пра бітвы, у якіх вырашаўся лёс і Вялікага Княства Літоўскага, і Кіеўскай дзяржавы, звернемся да больш падрабязнага апісання іх у «Хроніцы літоўскай і жамойцкай». Аўтар яе стварае разгорнуты і выразны малюнак вялікай вайны, пра якую мы да гэтага часу не ведалі нічога. Вось што паведамляе летапісец пра паходы Гедыміна:

«Пасля ж у тым самым годзе (у 1321. — У. К.), не здымаючы з сябе зброі, пайшоў супраць князёў вальынскіх і найперш — супраць Уладзімера, князя уладзімерскага. Але русь моцна баранілася рознаю страляніною і зарадамі, адбіваючы літву асколкамі, а потым сам князь уладзімерскі з людямі сваімі і татарамі на ратунак сваім прыбыў, а калі абодва бакі сустрэліся тут жа пад замкам, запальчыва стральбою, шаблямі, коп'ямі зышліся ў баі. Татары таксама звычайнымі сваімі манеўрамі літву грамілі, аж неўзабаве Гедымін, падабраўшы некалькі (сочень) — так удакладняецца ў іншых летапісных крыніцах. — У. К.) жамойтаў пешых з коп'ямі і снарадамі, таксама рагаткамі паміж коннікамі русі і літвы, на татараў націснуў, перамяшаўшы іх строй так, што таты павярнуліся наўцёкі, а літва, гончыся за імі, сёкла, біла, налала і лавіла. А калі сам Уладзімер упарта прабіваўся праз палкі літоўскія, то яго на полі забілі, вальынцы, пабачыўшы, што іх князь і правадыр забіты, адразу з вялікім жалем і болей пачалі ўцякаць, як хто дуе рады. Таты ж, хто быў у акружэнні, пераканаўшыся, што іх пан забіты, а непрыяцель перамог, адразу замак і горад Уладзімера Гедыміну здалі і прысягнулі на вернасць. І ўсё Уладзімерскае княства пасля той перамогі паддалася Гедыміну, пераканаўшыся, што абараніцца не дасць рады. А Гедымін, пакінуўшы ў замку Уладзімерскім і горадзе сваіх старастаў і літоўскае рыцарства, пайшоў на Луцк супраць Льва, луцкага князя, які ў час вайны крыжацкай адабраў быў Драгічын і Бярэсце літоўскае».

Леў, князь луцкі, пачуўшы, што Уладзімера, князя уладзімерскага, літва забіла, спалохаўся і, не чакаючы Гедыміна, уцёк ажно ў Бранск Северскі да князя Рамана, зяця свайго. А Гедымін, прыбыўшы, аблажыў замак луцкі. Шляхта і чэрнь, пабачыўшы, што князь іх уцёкі, а іх выдаў, не спрабуючы абараніцца, Гедыміну, усе разам, з усім княствам Луцкім паддаліся і прысягнулі на вернасць за сябе і нашчадкаў. Гедымін ласкава іх прыняў і замак луцкі, а таксама іншыя прыгарады ўмацаваў, пакінуў там сваіх старастаў, сам на зіму да Бярэсця паехаў, а свае войскі адпусціў туды, дзе яны заўсёды знаходзіліся».

У годзе 1322. Гедымін, вялікі князь літоўскі, як толькі мінуў Вялікі дзень, сабраўшы ўсё сваё войска літоўскае, жамойцкае і рускае, на другі тыдзень пасля Вялікадня адправіўся ў паход з Бярэсця супраць кіеўскага князя Станіслава, які ад проднаў сам адзін манархам або самауладцам рускім заставаўся. Мінуўшы спанонна Луцкую і Вальынскую зямлю, падступіў спачатку пад Оўруч, замак князя Станіслава, і, здабыўшы яго, пакінуў там літоўцаў. Потым падышоў да Жытоміра, у якім было шмат шляхты кіеўскай, і пачаў здабываць яго, шмат штурмуючы. Русь, баранячыся там, моцна мардавалася. І нарэшце паддалася, а Гедымін свайго старасту і рыцарства літоўскае ў замку і горадзе пакінуў».

ПРА ПЕРАМОГУ ЛИТВОЦАУ НАД РУСЬЮ. Потым Гедымін павёў наступленне на Кіеўскія воласці, беручы і палачы ўсюды. дзе ішоў. Пабачыўшы гэта, Станіслаў, князь кіеўскі, вырашыў бараніцца ад літвы і, не чакаючы яе ў Кіеве, пакуль надыйдзе, прымаў свае меры. Таксама і іншыя князі северскія, пабачыўшы, што бяда літоўская наступае, збіраліся разам супраць літвы. І таў князь пераяслаўскі Алег і луцкі князь Леў, якога выгнала літва, Раман бранскі з рыцарствам і войскамі, якія ўдалося на той час сабраць, паспяшаліся на ратунак Станіславу, князю кіеўскаму, які распалаўся абозам над Ірпенем, ракою ў трох мілях ад Кіева. А злучыўшы ўсе войскі свае ў адно вялікае войска, маючы і дапамогу татараў, стаялі гатовымі да справы, ведаючы, што Гедымін ад Жытоміра з літоўцамі спешна да іх набліжаўся. А калі літва і жамойць наблізіліся, абодва войскі пачалі бой, у якім ні адзін, ні другі бок не мелі пазнаў надзеі на перамогу, аж пакуль устрывожаны Гедымін, адлучыўшыся ад асноўных сваіх сілаў у напрамку русі магунтным ударам («огромным пудом ударил») парушыў і пераблытаў строй так, што (кіеўляне) вымушаны былі павярнуцца да бакавога бою. Літва ж і жамойць агульнымі сіламі, уперадзе і па банках знаходзячыся, на разгубленую русь усё больш смела наступалі. Не даў рады стрымаць раптоўны ўдар Станіслаў, князь кіеўскі, пачаў адступаць назад, а літва на яго войскі наступала жорстна. Алег, князь пераяслаўскі, Раман бран-

скі, Леў луцкі, князі, не доўга на полі бою трымаліся. Хоць і бачылі, што кіеўляне з князем сваім пачалі ўцякаць, аднак князь луцкі, баронячы княства Луцкае, з якога яго нядаўна выгналі, смяляў за іншых наступаў на літву разам з Алегам пераяслаўскім, і так у тым замяшанні абодва яны загінулі. Пабачыўшы гэта, князь Станіслаў кіеўскі і Раман бранскі адразу падаліся назад, а рускае рыцарства бяспадна рассыпалася па палях, а літва рускіх аж да ночы гнала, біла, сёкла і лавіла».

Гедымін дзень і ноч адпачываў і войску свайму дазволіў адпачыць, а потым, не даючы часу русі апамятацца і сабраць войска, падступіў да Кіева і, акружыўшы замак, здабываў яго няспыннымі штурмамі. Акружаным пагражаў, што калі яны доўга будуць упарціцца і добраахвотна не паддадуцца, то яны будуць моцна пакараны. Аднак жа кіеўляне, якія з жонкамі, дзецьмі і з набывтаем у горадзе і замку пахаваліся, доўга і моцна бараніліся, спадзеючыся і чакаючы ратунку ад князя свайго Станіслава, які быў аж у Разань уцёк разам з Раманам бранскім пасля паражэння ў бітве. Аднак, пабачыўшы, што пан іх падмануў, а надзеі іх не збыліся, пасля доўгіх абмеркаванняў вырашылі ўсе паддацца. Так яны паддалі вялікаму князю Гедыміну замак і горад Кіеў. Насупраць Гедыміна выйшлі наперадзе мітрапаліт, біскупы, архімандрыты з усім духавенствам, з крыжамі, харугвамі, а за імі паны, баяры і ўсё паспальства кіеўскае выйшла, кланяючыся, паддаючыся ласцы і волі Гедыміна, там жа яму і прысягнулі».

Потым паехаў Гедымін праз горад у замак кіеўскі, пабраў таксама і іншыя гарады: Белгарад, Слепаўрон, Канеў, Чарнасы, здабыў таксама і Бранск Северскі і Пераслаўль, сталічны замак рускіх князёў. І так адной перамогай манархію Кіеўскую, Вальынскія і Северскія княствы аж да Луцкія за Кіевам на 50 міль і далей апанавалі і да Літоўскага панства далучыў, у Кіеве і іншых гарадах прызначыў старшым наместнікам сваім Міндогава князя Гальшанскага Алігімонтавіча, свайго сваяка, які потым ахрысціўся ў веру рускую і панаваў у Кіеве аж да Уладзіміра Альгердавіча, князёў Слуцкіх продка, што з вялікіх князёў літоўскіх на простаў лініі ішлі ад Гольшчы, Віцены, Гедыміна і Альгерда».

Пра заканчэнне паходу «Летапіс Рачынскага» (а таксама «Хроніка Быхаўца») паведамляе сцісла і выразна: «І князь вялікі Гедымін, узяўшы Кіеў і Пераяслаўль і ўсе таты прыгарады і пасадзіў на іх князя Міндогава сына Алігімонта, вялікага князя Гальшанскага, а сам з вялікай радасцю («веселем») у Літву прыехаў».

Так упісаліся апошнія старонкі ў гісторыю Кіеўскай Русі і адначасова закладваліся асновы магунтасці Вялікага Княства Літоўскага.

Сёння многія нашы даследчыкі даўніны паўтараюць як нешта ўсім і зусім вядомае і бяспрэчнае, што Гедымін быў братам Віцены. Такая версія ўзаконена і ў энцыклапедычных выданнях. Аднак жа летапісы, пра якія тут ішла гаворка, называюць Гедыміна сынам Віцены, які, такім чынам, стаў заснавальнікам слаўтай дынастыі вялікіх князёў літоўскіх. У сваю чаргу ўнук Гедыміна Уладзіслаў Ягайла заснаваў дынастыю польскіх каралёў Ягелонаў (Ягайлавічаў), якая спыніла сваё існаванне з днём смерці апошняга яе прадстаўніка Жыгімонта II Аўгуста ў 1572 г. — таго самага караля і вялікага князя, пры якім у 1569 г. адбылася Люблінская унія.

У сувязі з гэтай гаворкай варта нагадаць, што нашы гісторыкі адзін услед за другім паўтараюць, быццам толькі ў час Люблінскай уніі была створана Рэчпаспалітая. На самай справе сама назва «Рэчпаспалітая» існавала з канца XV стагоддзя. (У наш час у беларускай і рускай мовах усюды пішацца «Рэч Паспалітая») — самі гэтыя словы ў перакладзе на лацінскую мову значаць «эрс публіка» — у нашай мове разам «рэспубліка», як і ў польскай — «Рэчпаспалітая» — пішуча разам).

Што ж датычыць паходаў Гедыміна, то варта адзначыць, што сам вялікі князь і ягоныя нашчадкі на заваяваных землях не парушалі традыцыйнага ладу жыцця ўсіх слаўных грамадстваў, не рабілі нічога, каб насельніцтва ўспрымала новыя ўлады як чужаземны прыгнёт. Гэта на цэлыя стагоддзі забяспечвала ўнутраную стабільнасць такой неаднароднай па этнічным складзе дзяржавы, як Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае. Стабільнасць гэтая пачала разбурацца пасля Люблінскай палітычнай і Бярэсцкай царкоўнай уніі. Але гэта ўжо тэма асобнай гаворкі.

Уладзімір КАЗБЯРУК.

У краіне Анатоля Сербантовіча

Літаратурнае падарожжа

Паэзія! Светла і чыста ад яе на душы. Быццам сярод паныласці, безвыходзя нейкага ты знайшоў раптам дзверы, якія доўга-доўга шукаў, адмакнуў сваімі, выкаванымі сэрцам ключамі і ўвайшоў у Боскі сад. І вольна, і крылата табе. «А душа, як неадкрыты, неведомы малярый!»

Так, без услухоўвання ў сваю душу немагчыма Паэзія, і вельмі важна, якая яна, душа. Чым багацей—тым святлей свет, тым бліжэй харошыя людзі, тым большая заслона злу, тым цікавей жыцц на роднай зямлі. І як жа ўсё бачыцца, чуецца такой душою! І якой беллю, якой святой чысцінёй заіскрыцца-запяе яна ў табе!

... І такая на вуліцы ціша,
Што, ступіўшы на снег за дваром,
Ты не проста ступаеш, а піша
І парываеш вечным пяром.

З жалем углядаюся ў высокі ганак, аздоблены вялікім выразным сонейкам уверсе. Праз акно відзён пусты калідорчык. Анямела націскаю на клямку варотцаў, што вядуць на дворышча. Крапіва, лебяды, бур'ян, што ледзь не ў рост чалавека, аглушаюць... Шукаю выйсця ў сад, голле якога гнецца ад пладоў. Бачу старыя грушы, яблыні, зараслыя таксама лебядой ды бур'янам. Там жа за садам, калі прайсці ўніз па лужку, цячэ любімая рэчка паэта Бася, у якой ён калісьці купаўся, ля якой марыў, лежачы ў траве.

Дзіўна, столькі гадоў жыла на свеце і толькі цяпер запякло, загракала ў сэрца зямлячкае. Быццам мне ён калісьці пісаў, ды, аслепленая і глухая, я не чула гэтага голасу.

Я сустрэну цябе светлым ранкам,
Прыязджай!
Прынясу табе кветак-вяснянак,
Прыязджай!
Іх, як стужкай, звязу,
Прыязджай!
І каму гэта я кажу
Прыязджай!..

Я добра разумею, чаму так насцярожваецца матчына сэрца, калі пытаюцца пра Анатоля, чаму не спяшаецца яно адкрыцца кожнаму сустрэчанаму, не ведаючы чалавека. З тэлебачання прыязджалі фільм пра Анатоля здымаць. А што атрымалася? Толькі слёзы ды «хуткая дапамога» для маці. Не так, не так усё ў тым фільме, як ёй хацелася. Дужа плакала яна, як паглядзела фільм, дужа крыўдзілася...

Цнатліва-чыстае, высокае ўрываецца ў душу, нібы вецер, і ты яшчэ пакуль не разумееш, адкуль яно, і стогнеш нячутна, жалкуеш па сабе самой, і выпіраеш слязу, удыхаючы дымок неведомага, але такога роднага табе вогнішча.

І драч, як лепшаму таварышу,
На лёс свой скардзіцца ўсю ноч.

Гэты крык адзінокага драча суправаджае мяне чамусці па ўсёй паэзіі Анатоля Сербантовіча. Асабліва чуецца ён у дрыпы каханья.

Не дай вам бог з нялюбай чалавецца,
Сваю сям'ю чужому пакадаць.

І ад зямлі—не дай вам!—адарвацца,
А галавою—неба не дастаць.

Сапраўдная паэзія—ад Бога. Ад Бога прыходзяць на зямлю і Паэты. У іх заўсёды цяжкі шлях, нялёгкае, складанае і, можа быць, незразумелае некаму жыццё. Але гэтае жыццё — сапраўднае, жывое, няма ў ім застою дрымучага. Тут одум і трывога, адчай і палёт, падзенні, зрывы і зноў — лёт, неба!

Ёсць камень. Надпіс не забудзеш.
І сведчыць ён з далёкіх дзён:
«Налева пойдзеш—смерць здабудзеш,
Направа—трапіш у палон».
І я, падумаўшы свядома,
І між магіл, і між крыжоў
Рашыў пайсці ў неведомасць
І у Паэзію пайшоў.

Разуменне паэзіі ў Анатоля Сербантовіча—своеасаблівае, крынічна-глыбокае. Гэта не простае апяванне роднай зямлі, не простае захапленне травамі, кветкамі, палямі і лугамі. Кожную рэч, кожную прыродную з'яву паэт высвечваў людзьмі. Ён насіў іх у сваім сэрцы, ён пра іх думаў заўжды як пра вытокі добра і зла, разважаў пра іх у сваёй паэзіі як філосаф.

Заўжды разважлівы, мудры, як сівы дзед, светлы ў сваіх развагах пра жыццё, пра Налібоўку пушчу, пра сустрэчу з землякамі, ён піша так:

А угледзішся у кроны,
І адразу ты прыціх:
Адчуваеш, што зялёны
Перад сталасцю другіх.

У яго паэзіі ўсё: радасць і смутак, трывога і надзея, ды ўсё ж пераважае светлы сум:

Вялікі Свет! Калі падумаю—
Не перабраць-пералічыць...
Ды ёсць туга—такія сумная,
Хоць сам не ведаю па чым...

Гэта не той сум, якім хварэюць звычайна паэты, калі мітусяцца ў пошуках сябе, свайго прывіднага радка. Гэта—сталая развага чалавека, абцяжаранага болей страт і расчараванняў, гэта набытак пастаяннай працы душы, яе росту. Гэта туга чалавека, які знаў несправядлівасць нечую, быў верны некаму і раптам застаўся без нічога (як гаворыцца ў вершы «Я дзвесце вёрст ад Тахтубы»), і які, нягледзячы ні на што, не страціў у сабе Чалавека. Пільна ўзіраючыся ў наваколле, прасвечваючы ўсё і ўсё сваім унутраным цёплым зрокам, паэт прызнаецца:

Мне з былога свайго не смешна,
Нават крыўдна. Як ні кажу—
На ўсё я рашаўся паспешна.
Я паспешна на свеце жыў.

Спавядаючыся перад намі, яго чытачамі і слухачамі, паэт як бы просіць спачатку прабажэння за гэтую сваю паспешнасць. Ведаў Анатоля Сербантовіча свой кароткі век, ведаў... І таму так спяшаўся жыць.

Спяшай зрабіць са сцежкі крок,
Дзе цішыня густая,
Каб прачытаць адзін радок,
Які ніхто не знае.

Нібыта гарачыя зоркі, гараць яго словы ў маёй свядомасці. Я працягваю рукі, затуляюся ад знешняга, пабочнага, тлумнага: «Дзень добры, свет мой! Дзень добры, дарагі зямляча! Нас нарадзіла з Табою адно поле, адно неба, адзін лес і, можа быць, адны і тыя ж крыўды...». Учыйцеся ў верш «Няма мяне» і зразумееш, што гэта за чалавек быў. Недарэчна згубленая паперка ў ваенкоме як быццам «выкрэслівае яго з жыцця—так раптам уявілася:

І як я мог, і дзе згубіўся,
Няўжо нікога не крапе!
Я не ўтаніўся, не разбіўся,
Няма мяне... Няма мяне...

Да сапраўднага заўсёды нялёгка да рога. Трэба прайсці праз боль і горыч, каб зразумець, здавалася б, простае...

Да мяне падыходзяць дзве бабулі.

— Знаеце, мы падумалі, што вам трэба паказаць наша кладзішча. У нас іх ажно тры, сяло вялікае, 370 двароў, не знойдзеце без нас сваякоў Толіка. Ён, як прыязджаў, заўсёды адведваў там сваіх: дзядзьку, дэтак, бабулю з дзедкам... Ай, харошы хлопец быў, ай, ай, ай! Як якога чурбана, дык і кіем не заб'еш, гэты ж—згарэў без пары, і дзе яго, у якім свеце далёка ад нас пахавалі?!

І яшчэ:

— Як падумаю пра кароткі век яго—ну ніяк з Богам не згаджаюся! Навошта ён забірае такіх харошых, патрэбных людзям? Ці яны і Богу там такія ўгодныя? Пэўна ж, ён думае, што мы, людзі, не ўмеем цаніць харошае, не навучыліся, колькі ні вучымся...

Моўчкі абышлі кладзішча, пастаялі ля родных Анатолю магіл—любімых дзядулі з бабай, што спяць пад сціплымі крыжыкамі, дэтак Марыі Сямёнаўны і Пёклы Сямёнаўны Сікорыных... Бабулі ўздыхаюць, самотна ківаюць галавамі. І я хінуся да іх разумення, як хінуўся калісьці сам паэт. І думаю: ці не таму і помняць яго такія вольныя і шчырыя, што і сам быў іхняй плоцю, іхняй часткай, і асвятляў-асвечваў усё ім? І трываюся (не без падставы!) за сённяшні малады дзень, за тую школу, у якой вучыўся паэт. Пра тое, як аказалася, не ўсе вучні ведаюць. Хто ж іх тут сёння вучыць, калі з апытаных мной пяцікласнікаў ніхто не адказаў, хто такі Анатоля Сербантовіч? Побач стаяла маладая настаўніца...

Неба зорнаю кнігаю,
Дрэва шрага клін.
Плачуць ціхіх кнігаўкі.
Я не знаю—па кім.
Плач лунае, як мільгаўка,
І пакуль прамільгне,
Мне здаецца,
што кнігаўкі
Плачуць толькі па мне...

У каго не балела душа—той ніколі не зразумее гэтых радкоў.

Аляксей Пысн, Анатоля Сербантовіч, Яўгенія Янішчыц... Іхнія душы, колькі жыць мне на гэтай зямлі, буду заўжды адчуваць, бачыць... І—трымацца за іх, як трымаюся за ручку сваёй дачушкі. Ёсць і яшчэ, вядома, таленты, ёсць і яшчэ зоркі, што ўзышлі на небе, свецяць загадкава з далечыняў. Але я пішу бліжэйшым болей, тым, які прайшоў праз мяне, працяў мяне, як маланка. Якое гэта шчасце—сустрэцца з тымі, хто светлы! Пры жыцці ці пасля смерці—не так ужо і важна, але каб толькі не абмінуць, не абысці, не растраціць сябе на дробязі. Я рада сёння, што ступіла на зямлю Анатоля Сербантовіча, што яго вачамі, ягонай душой паглядзела на сваю радзінную старану — Шклоўшчыну.

Марыя ПАНКОВА.

ПРЭМІЯ ПРАФСАЮЗАЎ

Яшчэ не позна
назваць
прэтэндэнтаў

З 1989 года, раз у два гады, прысуджаюцца прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі. Сярод лаўрэатаў прафсаюзнай прэміі — галоўны дырыжор Акадэмічнага хору Нацыянальнай дзяржаўнай тэлекампаніі Віктар Роўда, паэты Уладзімір Карызна — за зборнік твораў для дзяцей «Мір і сонейка для ўсіх» і Браніслаў Спрычан — за зборнік вершаў «Жизни вечные круги», пісьменнік — Уладзімір Дамашэвіч — за раман «Камень з гары» і многія іншыя.

У лістападзе гэтага года прынята рашэнне аб умовах прысуджэння прэміяў за 1993 год. У галіне літаратуры, мастацтва, журналістыкі і самадзейнай творчасці іх будзе дзесць, у тым ліку:

— за творы паэзіі, драматургіі, прозы і публіцыстыкі — дзве прэміі;

— за творы літаратуры і мастацтва для дзяцей — адна прэмія;

— за работы ў галіне журналістыкі — адна прэмія;

— за музычныя творы і канцэртна-выканаўчую дзейнасць — адна прэмія;

— за творы рэжысураў, дырыжораў, балетмайстраў, сцэнарыйстаў, хормайстраў, артыстаў і мастакоў у пастаноўках тэатраў, кінастудый, на тэлебачанні і радыёвяшчаннях — дзве прэміі;

— за творы жывапісу, графікі, скульптуры, манументальна-дэкаратыўнага і прыкладнага мастацтва — адна прэмія;

— за дасягненні ў развіцці самадзейнай творчасці — дзве прэміі.

На атрыманне прэміі прымаюцца такія і работы, над якімі публічна пакінутыя ці выкананыя з апошніх чатыры гады, а з не пазней, чым за шэсць месяцаў да ўстаноўленага тэрміну прадстаўлення. Не дапускаецца вылучэнне работ, якія атрымалі ці вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі і прэміі Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, міжнародных прэміяў, колькасць чалавек у складзе аўтарскага калектыву не павінна перавышаць чатырох.

Вылучэнне работ на атрыманне прэміі праводзіцца абласнымі і рэспубліканскімі камітэтамі прафсаюзаў, міністэрствамі і ведамствамі, творчымі саюзамі і аб'яднаннямі, устаноўамі культуры, працоўнымі калектывамі, рэдакцыямі газет і часопісаў, выдавецтвамі.

Дакументы па вылучэнню на прэміі камісія просіць прадставіць ў Федэрацыю прафсаюзаў Беларусі да 31 студзеня 1993 года.

Тэлефоны для даведак: 23-91-18, 23-95-83.

А. СУША,
загадчык аддзела
Федэрацыі
прафсаюзаў Беларусі.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ПЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Аляксандр МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУША — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукпісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Паціцця рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друку 17.12.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоля БУТЭВІЧ, Анатоля ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Тыраж 18068 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12